

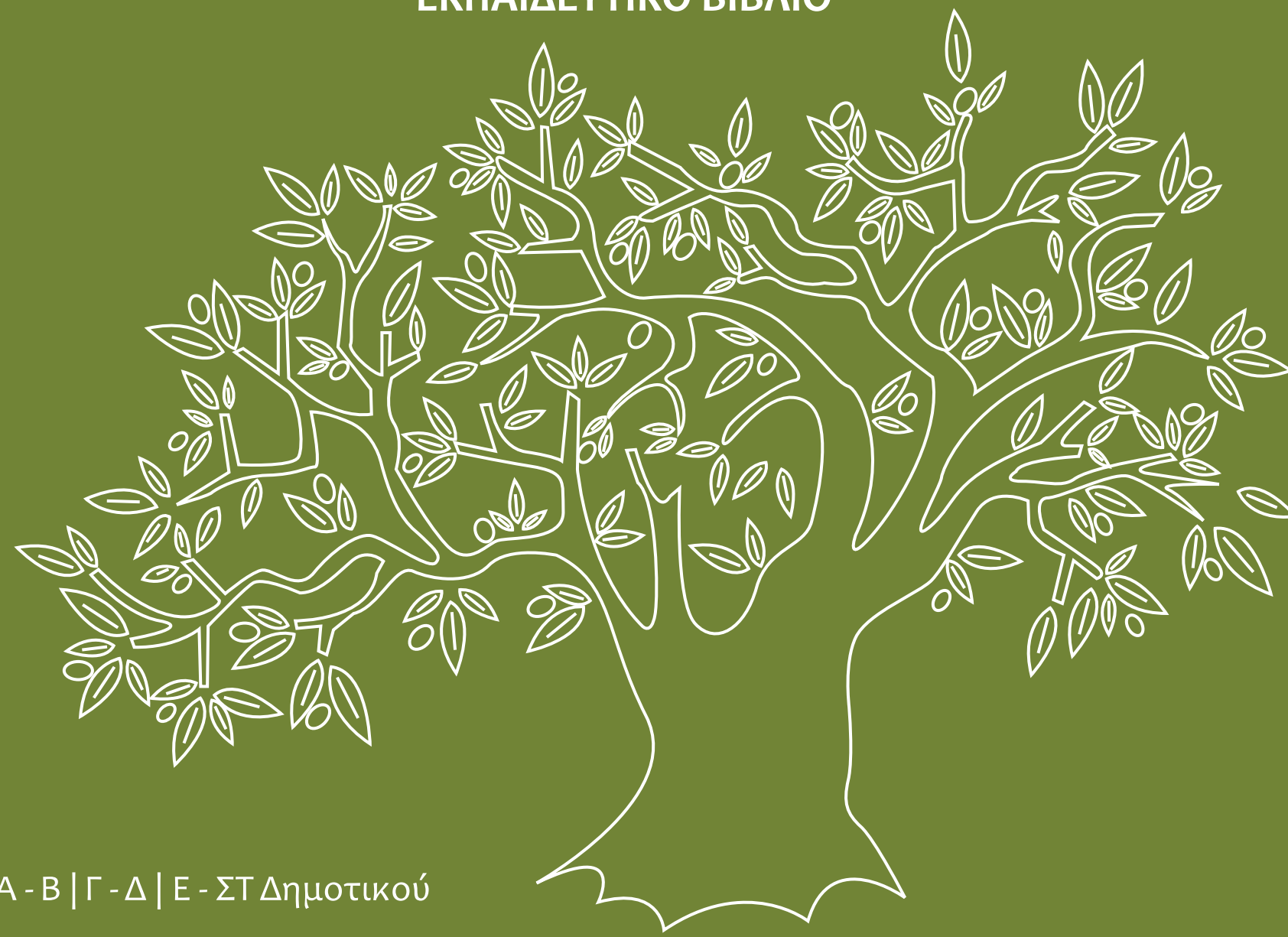

ΑΝΘΡΩΠΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΜΙΑ ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΣΧΕΣΗ ΖΩΗΣ Α - Β | Γ - Δ | Ε - ΣΤ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ INFOIL | LIFE

Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής...

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Α - Β | Γ - Δ | Ε - ΣΤ Δημοτικού

ISBN: 978-960-8475-19-9

Α' - Β' | Γ' - Δ' | Ε' - Στ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον,
μια Αειφόρος Σχέση Ζωής...

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ INFOIL

“Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής...” Α' - Β' | Γ' - Δ' | Ε' - Στ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΟΜΑΔΑ Επιστημονικού Δικτύου Εκπαίδευσης Ενηλίκων Κρήτης (ΕΔΕΕΚ)

Συντονίστρια: Δρ. Χρύσα Τερεζάκη

Μέλη: Χριστοφία Μπουντρογιάννη

ΣΥΝΤΑΞΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ - ΥΛΙΚΟΥ

• **Εισαγωγικό Κείμενο** “Η σημασία των φιλοπεριβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης ως βασικών συστατικών αειφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης”

Δρ. Ιωάννης Μετζιδάκης, Αθηνά Γιαννακάκη (ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ - Ινστ. Ελιάς & Υποτροπικών Φυτών Χανίων)

• **Πληροφοριακό Υλικό** “Η Αειφόρος ανάπτυξη στη Κρήτη” Χρυσούλα Ντρουμπογιάννη

• **Παραμύθι «Το στρώσιμο της ελιάς»:** Ασπασία Κοκολογιάννη

• **Επιτραπέζιο παιχνίδι INFOIL:** Ασπασία Κοκολογιάννη

• **Κόμικ:** Ασπασία Κοκολογιάννη (**Εικονογράφηση:** Μ. Παπαδουλάκη)

• **Παραμύθι «Η μητέρα ελιά»:** Μικέλα Παπαδουλάκη - Ελευθερία Παναγιωτοπούλου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

• **Πολυτεχνείο Κρήτης (ΠΚ)**

Δρ. Γεώργιος Α. Παπαδάκης, Ευάγγελος Βαγγέλογλου, Κατερίνα Λίτου, Κατερίνα Τσακαλάκη, Μικέλα Παπαδουλάκη

• **ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ** (Ινστιτούτο Ελιάς & Υποτροπικών Φυτών Χανίων)

Δρ. Ιωάννης Μετζιδάκης, Αθηνά Γιαννακάκη

ΕΠΙΛΟΓΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

• Παιδαγωγική ομάδα ΕΔΕΕΚ

• Ευρ. Πρόγραμμα INFOIL, ΠΚ & Ινστ. Ελιάς & Υποτροπικών Φυτών Χανίων

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΑ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΘΕΤΗΣΗ

Λιάνα Αναγνωστάκη

ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ – ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

Αγριμάκης Νίκος

Αλυγιζάκη Πολυάνα

Βαμβάτσικου-Μελάκη Μαρίζα

Γιαννουλάκη Τριανταφυλλιά

Δασκαλάκη Βενετία

Θανοπούλου Αποστολία

Ιορδανίδου Χαριτίμη

Καρομελέα Μεταξία

Καφετζοπούλου Αναστασία

Κίτσου Παναγιώτα

Κοντογεωργοπούλου Χαρίκλεια

Μανωλά Αικατερίνη

Μαρινάκης Μανώλης

Μπιλά Αναστασία

Μπομπολάκη Ηλιάννα

Μυλωνάκη Ευαγγελία

Ντουμπρογιάννη Χρυσά

Ντουμπουλάκη Μορφή

Παγωνίδης Ευάγγελος

Παπαϊωάννου Αφροδίτη

Παπούλιας Μιχαήλ

Πολύζου Ελένη

Ρωμανιάς Ιωάννης

Σκαράκη Ιωάννα

Σταμπολάκη Βασιλική

Τραγουδάς Κωνσταντίνος

Τσαλαπάκης Αντώνιος

Τσάμη Κατερίνα

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Τυπογραφείο ΤΥΠΟ ΕΠΕ, Χανιά

© Copyright 2013

Ευρωπαϊκό πρόγραμμα INFOIL

(LIFE08 INF/GR/581), www.infoil.gr

ISBN: 978-960-8475-19-9

Πολυτεχνείο Κρήτης

Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης

Πολυτεχνειούπολη, Κουνουπιδιανά, 73100 Χανιά

Επιστ. Υπεύθυνος: Δρ. Γεώργιος Α. Παπαδάκης

Τηλ.: 28210 37316 | Email: grap@dpem.tuc.gr

Α' Έκδοση: Σεπτέμβριος 2013

Απαγορεύεται η αντιγραφή ή αναδημοσίευση, ολόκληρου ή μέρους αυτού του βιβλίου, με οποιαδήποτε μέθοδο και αν γίνει, χωρίς την έγγραφη συγκατάθεση των υπευθύνων.

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ INFOIL - ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ Η ΠΩΛΗΣΗ ΑΠΟ ΤΡΙΤΟΥΣ

ΣΗΜΕΙΑ ΕΠΑΦΗΣ
ΕΤΑΙΡΟΙ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ INFOIL

Πολυτεχνείο Κρήτης (Συντονιστής)
Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης
Υπεύθυνος: Δρ. Γεώργιος Αρτ. Παπαδάκης
Τηλ.: 28210 37316
Email: grap@dpem.tuc.gr
www.tuc.gr

Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός «ΔΗΜΗΤΡΑ»
Ινστιτούτο Ελιάς και Υποτροπικών Φυτών Χανίων
Εργαστήριο Ελαιοκομίας και Μετασυλλεκτικής Φυσιολογίας
Υπεύθυνος: Δρ. Ιωάννης Μετζιδάκης
Τηλ.: 2821083434
Email: imetzis@nagref-cha.gr
www.nagref-cha.gr

Αναπτυξιακή Εταιρία Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας Α.Ε. Ο.Τ.Α.
Υπεύθυνος: Παναγιώτης Παρασκευόπουλος
Τηλ.: 26210 37146
Email: panpar@aepde.gr
www.aepde.gr

Κοινωφελής Επιχείρηση Δήμου Πλατανιά
Επιστημονικός Υπεύθυνος: Δρ. Μανούσος Βολάνης
Υπεύθυνος Διαχείρισης: Αντώνιος Καπνισάκης
Τηλ.: 28213 41000
Email: volanis@nagref-cha.gr
www.platanias.gr/municipality

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το πρόγραμμα:

WEBPORTAL: www.infoil.gr

WEBSITE: www.infoil.tuc.gr

Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό δημιουργήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος:
INFOIL, LIFE 08 INF/GR/000581,
“Πρώθηση αειφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης με παράδειγμα το ελαιόλαδο”.

Πρόγραμμα συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή
Διάρκεια: 45 μήνες: 2010 –2013 , Χώρα που συμμετέχει: ΕΛΛΑΔΑ
Περιοχές μελέτης: Κρήτη, Πελοπόννησος

Πληροφορίες Έκδοσης | **ii**

Σημεία Επαφής | **iii**

Περιεχόμενα | **v**

Για τους αναγνώστες | **ix**

Η σημασία των φιλοπεριβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης ως βασικών συστατικών αιφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης... | **xi**

Μέρος πρώτο | Μεθοδολογικές Σημειώσεις

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A) Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Αξίες - Συνειδητοποίηση και Δράση για το Περιβάλλον και την Αειφορία | **1**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

B) Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής... | **4**

i) Τι είναι: Η φιλοσοφία και ο σκοπός του Προγράμματος | **4**

ii) Η Μεθοδολογική Προσέγγιση | **5**

α) Διδασκαλία «διά» της Τέχνης

β) Εκπαιδευτικές επισκέψεις

γ) Η μέθοδος Project

iii) Πώς δομείται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά ζώνες | **8**

iv) Τι περιλαμβάνει το βιβλίο υλικού | **9**

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

Γ) Η Αειφόρος ανάπτυξη στην Κρήτη | **10**

Εισαγωγή

i) Η Κρήτη μέσα από το Μύθο | **12**

ii) Η Γεωλογική Εξέλιξη της Κρήτης | **14**

α) Γεωλογική Ιστορία - Η Κρήτη πριν την ανθρώπινη κατοίκηση

β) Προϊστορικοί Χρόνοι

γ) Σκοτεινοί Χρόνοι

δ) Ιστορικοί Χρόνοι

iii) Αειφόρος ανάπτυξη από τους Ιστορικούς Χρόνους έως σήμερα | **20**

iv) Συνοψίζοντας | **22**

Μέρος δεύτερο | Διδακτικά Σενάρια και Κάρτες Εργασίας Μαθητών για τις Α΄ - Β΄ | Γ΄ - Δ΄ | Ε΄ - Στ΄ τάξεις

Ι. Α΄ - Β΄ ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ | **23**

Ι.1. Το προϊόν | **23**

Ι.1.1. Η ελιά | **23**

α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη

α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα

α - 2) Βασική δραστηριότητα

α - 3) Ενισχυτική ή εναλλακτική δραστηριότητα

I.1.2. Εκπαιδευτική επίσκεψη – «Ελαιουργείο» | 27

- α) Δραστηριότητες κατά την επίσκεψη
- β) Δραστηριότητα μετά την επίσκεψη

I.2. Ο τρόπος αξιοποίησης του προϊόντος | 29

I.2.1. Το ελαιόλαδο | 29

- α) Δραστηριότητα πριν την επίσκεψη
 - α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα

I.2.2. Εκπαιδευτική επίσκεψη - Η λαϊκή αγορά | 29

- α) Δραστηριότητα κατά την επίσκεψη
- β) Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη
 - β - 1) Βασική δραστηριότητα
 - β - 2) Ενισχυτική δραστηριότητα

I.3. Κλείσιμο προγράμματος Α΄-Β΄ τάξεων | 32

I.3.1. Στην αυλή του σχολείου | 32

- α) Βασική δραστηριότητα
- β) Ενισχυτική δραστηριότητα

II. Γ΄-Δ΄ ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ | 33

II.1. Βασικές κατηγορίες τυποποιημένου ελαιολάδου - Βιολογικά προϊόντα | 33

II.1.1. Ελαιόλαδο βιολογικής καλλιέργειας | 33

- α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη
 - α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα
 - α - 2) Βασική δραστηριότητα

II.1.2. Το περιβάλλον είμαστε εμείς | 37

- α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη
 - α - 1) Βασική δραστηριότητα
 - α - 2) Ενισχυτική δραστηριότητα
 - α - 3) Εναλλακτικές δραστηριότητες

II.1.3. Εκπαιδευτική επίσκεψη - Βιολογικά προϊόντα | 39

- α) Δραστηριότητες κατά την επίσκεψη
- β) Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη
 - β - 1) Ενισχυτικές ή εναλλακτικές δραστηριότητες
 - β - 2) Επέκταση της δράσης για τις Ε΄-Στ΄ τάξεις

II.2. Η διαχρονική αξία του ελαιολάδου: Από το μύθο, στην πραγματικότητα | 42

II.2.1. Το ελαιόλαδο στο παρελθόν και το παρόν | 42

- α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη
 - α - 1) Βασική δραστηριότητα
 - α - 2) Ενισχυτική ή εναλλακτική δραστηριότητα

II.2.2. Εκπαιδευτική επίσκεψη - Μνημειακή ελιά | 43

- α) Δραστηριότητες κατά την επίσκεψη
 - α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα
 - α - 2) Βασική δραστηριότητα
 - α - 3) Ενισχυτική δραστηριότητα

II.2.3. Μύθοι και παραμύθια | 47

- α) Το παραμύθι με τίτλο «Το στρώσιμο της ελιάς»
- β) Μύθοι και διατροφή

II.3. Τα αγγεία στην αρχαία Ελλάδα - Οι πίθοι στη μινωική Κρήτη | 50

II.3.1. Γνωριμία με τον κόσμο των αγγείων | 50

- α) Εισαγωγική δραστηριότητα
- β) Βασική δραστηριότητα

II.3.2. Εκπαιδευτική επίσκεψη – Αρχαιολογικοί χώροι | 52

- α) Δραστηριότητες κατά την επίσκεψη
 - α - 1) Βασική δραστηριότητα

II.3.3. Εκπαιδευτική επίσκεψη - Τα αγγεία και οι πίθοι σήμερα | 54

- α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη
 - α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα
 - α - 2) Βασική δραστηριότητα
- β) Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη
- γ) Ενισχυτική ή εναλλακτική δραστηριότητα

II.4. Κλείσιμο προγράμματος Γ'-Δ' τάξεων | 57

II.4.1. Επιτραπέζιο παιχνίδι | 57

- α) Παιχνίδι γνώσεων

III. Ε' - ΣΤ' ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ | 59

III.1. Φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον: Διδασκαλία project | 59

III.1.1. Επιμέρους στόχοι | 60

III.2. Παιδαγωγική και μεθοδολογική προσέγγιση | 61

III.2.1. Η Διδασκαλία Project | 61

III.2.2. Οι Κάρτες Εργασίας - Υλικού | 62

III.2.3. Ο ρόλος των επιμέρους σχεδίων εργασίας (projects) στο πλαίσιο της διδασκαλίας project και οι εκπαιδευτικές τεχνικές | 63

III.2.4. Ο ρόλος του αναστοχασμού στο πλαίσιο της διδασκαλίας | 64

III.2.5. Ο ρόλος της Τέχνης και των ΤΠΕ | 64

III.3. Δομή της διδασκαλίας Project | 66

III.3.1. Οδηγός χρήσης καρτών εργασίας - υλικού | 66

III.3.2. Βασικά στάδια εργασίας | 67

III.3.3. Το 8ο στάδιο εργασίας αναλυτικά... | 68

III.3.4. Αναστοχασμός - Τελική αξιολόγηση/ Περάτωση του project | 69

Μέρος τρίτο | Παράρτημα - Πληροφοριακό Υλικό

Παράρτημα

Κόμικ | 73

Η Μητέρα ελιά | 76

Το στρώσιμο της ελιάς (εικονογράφηση) | 78

Πληροφοριακό Υλικό

Ενδεικτική Βιβλιογραφία | 82

Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη (εκπαιδευτικού βιβλίου και καρτών εργασίας) | 84

Cd Υλικού

Αγαπητοί αναγνώστες,

Το υλικό που έχετε στα χέρια σας αποτελεί ένα εκπαιδευτικό πακέτο, το οποίο περιλαμβάνει τρεις ενότητες (μια για κάθε ζώνη του δημοτικού σχολείου: **μικρή Α΄ - Β΄, μεσαία Γ΄ - Δ΄, μεγάλη Ε΄ - Στ΄**).

Κάθε ενότητα αποτελεί και ένα ξεχωριστό πρόγραμμα με οδηγίες για το δάσκαλο και κάρτες εργασίας για τους μαθητές και δομείται σε δυο βασικούς άξονες, τον **Περιβαλλοντικό** και τον **Πολιτισμικό**. Στη μικρή και μεσαία ζώνη οι άξονες αυτοί είναι διακριτοί. Αντίθετα, στη μεγάλη ζώνη “άνθρωπος και περιβάλλον - πολιτισμός και επιστήμη” γίνονται ένα. Για το λόγο αυτό στην ενότητα της Ε΄ - Στ΄ οι κάρτες εργασίας του μαθητή ονομάζονται **ΚΑΡΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ** (βασικές κάρτες).

Το πρόγραμμα της μεγάλης ζώνης (Ε΄ - Στ΄ δημοτικού και πρώτες τάξεις γυμνασίου) αναπτύσσεται με δεδομένο ότι έχει προηγηθεί η εξοικείωση με τις βασικές έννοιες του **Project INFOIL** στις προηγούμενες ζώνες και για το λόγο αυτό, επιχειρείται η ουσιαστικότερη επαφή των παιδιών με το θέμα. Παρακαλούμε πολύ δείτε την ενότητα αυτή προσεκτικά, καθώς έτσι μπορείτε να αντιληφθείτε πώς οι εκπαιδευτικοί μέσω του παρόντος Προγράμματος προσκαλούν τους μαθητές στο «να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν» μέσω της **‘Κριτικής Διδασκαλίας’**.

Στο πρόγραμμα της Ε΄ - Στ΄, πέρα από το θεωρητικό μέρος «ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ» που ενδιαφέρει ως κείμενο τεκμηρίωσης, εξαιρετικής σημασίας κείμενο για την εφαρμογή του Προγράμματος στην Πράξη, αποτελεί ο ΟΔΗΓΟΣ ΧΡΗΣΗΣ ΚΑΡΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΥΛΙΚΟΥ. Φανταστείτε είναι ένα έγγραφο που ξεναγεί κατά τρόπο αντίστοιχο με μία έκθεση τέχνης, για το λόγο αυτό, για να μπορέσετε να παρακολουθήσετε τη ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ PROJECT στην Πράξη, ακολουθείτε βήμα προς βήμα τον ΟΔΗΓΟ σας!!!

Οι βασικές **ΚΑΡΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ** «μιλάνε» και σε δασκάλους και σε μαθητές, όμως παραπέμπουν τους μαθητές σε ενισχυτικές **ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΡΤΕΣ** και σε εναλλακτικές **ΚΑΡΤΕΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥΣ**. Κι αυτό για να τους κάνουν τη ζωή πιο όμορφη... και τη γνώση πιο στέρεα...!

Το υλικό αυτό, όπως διαπιστώνετε, το ανασύραμε από τον παγκόσμιο ιστό (το αναφέρουμε κάθε φορά με τρόπο πνευματικά έντιμο) και καλούμε ξεκάθαρα τους εκπαιδευτικούς να το τροποποιήσουν, να το αλλάξουν, να το αντικαταστήσουν με ό,τι εκείνοι θεωρούν σωστό και σημαντικό. Είναι ένα εύπλαστο υλικό που τους επιτρέπει, θεωρούμε, να ορίσουν οι ίδιοι τη στάθμη της δυσκολίας των παιδαγωγικών στόχων, τεχνικών και μεθόδων. Ιδιαίτερα στην τρίτη ζώνη (Ε΄ - Στ΄) που μπορεί να διακυμανθεί γνωστικά από την ηλικία των έντεκα έως των δεκατεσσάρων χρόνων (πρώτες τάξεις γυμνασίου).

Με την ευχή να έχουμε ικανοποιήσει σε γενικές γραμμές τις προσδοκίες σας και με την υπόσχεση να συνεχίσουμε να είμαστε συνεπείς στην τέχνη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων κι εν δυνάμει Ενηλίκων (παιδιών) σας ευχαριστούμε πολύ για την ευκαιρία - δυνατότητα να εκφράσουμε τις παιδαγωγικές μας σκέψεις.

Με εκτίμηση,

Η Συντονίστρια και
τα μέλη της Παιδαγωγικής ομάδας

Η σημασία των φιλοπεριβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης ως βασικών συστατικών αιεφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης...

Η λέξη «Αειφορία» προέρχεται από το συνδυασμό των λέξεων «Αεί» και «Φέρω» και σημαίνει «Φέρω για πάντα»!

Ένα αιεφόρο πρότυπο ή υπόδειγμα παραγωγής αποτελείται από συστατικά που επηρεάζουν θετικά:

- Το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους, προάγοντας την προστασία της ποσότητας, αλλά και της ποιότητας τους
- Την κοινωνία, συμβάλλοντας για παράδειγμα στην υγεία παραγωγών και καταναλωτών
- Την οικονομία, όταν οδηγεί στην επάρκεια οικονομικών πόρων και, συνεπώς, στη βιωσιμότητα.

Στα συστατικά των μοντέλων αιεφορικής ανάπτυξης περιλαμβάνεται η αιεφορική γεωργία και τα προϊόντα της, για τους λόγους που περιγράφονται παρακάτω.

Η μη φιλοπεριβαλλοντική γεωργία εμποδίζει την αιεφορική ανάπτυξη, επειδή είναι δυνατό να υποβαθμίζει τους υδατικούς πόρους και το έδαφος, τα οποία είναι βασικά συστατικά της ζωής. Τα παραγόμενα, επίσης, προϊόντα μπορεί να περιέχουν υπολείμματα φυτοφαρμάκων, επικίνδυνα για την ανθρώπινη υγεία.

Στο πλαίσιο της αιεφορικής γεωργίας έχουν αναπτυχθεί τα φιλοπεριβαλλοντικά συστήματα παραγωγής, όπως η Βιολογική Διαχείριση των καλλιεργειών και το Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης (ΣΟΔ). Επιπροσθέτως, τα Παραδοσιακά συστήματα διαχείρισης των καλλιεργειών, που στηρίζονται στις γνώσεις των παλιότερων γενιών, χαρακτηρίζονται ως αιεφόρα, διότι παράγονται αποδεδειγμένα (στο πέρασμα των χρόνων), προϊόντα ασφαλή, παρόμοια με αυτά που έθρεψαν πολλές γενιές στο παρελθόν και, συνεπώς, μπορούν να υποστηρίξουν εκείνη τη διατροφή που προσφέρει ζωή με ποιότητα και διάρκεια, δηλαδή που «φέρει ζωή για πάντα». Επίσης, προωθούν την αυτάρκεια της αγροτικής οικογένειας, η οποία παράγει σχεδόν όλα αυτά που χρησιμοποιεί, αγοράζει ελάχιστα και δεν επηρεάζεται ιδιαίτερα από τις οικονομικές κρίσεις.

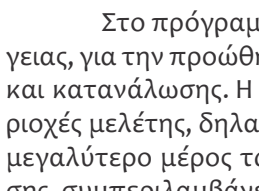
Οι παραδοσιακές καλλιέργειες και ποικιλίες, που είναι καλά εγκλιματισμένες σε μια περιοχή, έχουν λιγότερες απαιτήσεις σε νερό, λιπάσματα και ενέργεια, συγκριτικά με άλλες μη εναρμονισμένες με το περιβάλλον. Συνήθως δεν έχουν ιδιαίτερα προβλήματα φυτοπροστασίας, αφού καταφέρνουν να επιβιώνουν για χρόνια στις συγκεκριμένες περιοχές. Επομένως, τα προϊόντα τους έχουν λιγότερες πιθανότητες να περιλαμβάνουν υπολείμματα φυτοπροστατευτικών. Τα προϊόντα αυτά έχουν καλύτερη γεύση και είναι ευεργετικά για την ανθρώπινη υγεία. Σε αντίθεση με τους καρπούς που προέρχονται από γενετικά τροποποιημένα φυτά, τη νέα τάση που εξασφαλίζει ποσότητα, όχι όμως και ποιότητα.

Η παραγωγή υψηλής ποιότητας προϊόντων από φιλοπεριβαλλοντικά συστήματα διαχείρισης θα αυξήσει το εισόδημα των γεωργών (δίνει προστιθέμενη αξία στα προϊόντα), το οποίο είναι χαμηλό, παρόλο που η γεωργική εργασία είναι δύσκολη. Το χαμηλό εισόδημα των γεωργών, σε συνδυασμό με την έλλειψη ευκαιριών στην ύπαιθρο, έχει ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της γεωργίας και της υπαίθρου γενικότερα.

Η γεωργία και πιο σωστά, η φιλοπεριβαλλοντική γεωργία, είναι ένα «κλασσικό» επάγγελμα που συμπεριλαμβάνεται στα μοντέλα αιεφόρου ανάπτυξης, γιατί παράγει τροφή (καλύπτει μια βασική ανάγκη), δηλαδή «φέρει» εδώ και πάρα πολλά χρόνια και διατηρεί την

ύπαιθρο και τα κτήματα σε κατάσταση ακμής και όχι εγκατάλειψης, ικανά να παράγουν, σε αντίθεση με τα σύγχρονα (μοντέρνα) επαγγέλματα που τα περισσότερα από αυτά έχουν ημερομηνία λήξης, οδηγώντας συχνά στην ανεργία, όσους τα ακολουθούν.

Η φιλοπεριβαλλοντική γεωργία, είτε ως επάγγελμα, είτε ως απλή δραστηριότητα και με ορισμένες προϋποθέσεις, μπορεί να έχει θεραπευτικό ρόλο στον άνθρωπο, γιατί προωθεί την επαφή του με τη φύση, που αποτελεί ανάγκη αλλά και προϋπόθεση αειφορίας. Αρκετοί άνθρωποι επιλέγουν να επιστρέψουν στα χωριά και στα κτήματα τους μετά τη συνταξιοδότηση, όχι για οικονομικούς λόγους, αλλά γιατί «νιώθουν καλύτερα», όπως υποστηρίζουν. Επιπροσθέτως, πολύ λόγος γίνεται σήμερα για τους θεραπευτικούς κήπους και τις ευεργετικές ιδιότητες τους σε ηλικιωμένους και σε άτομα με ειδικές ανάγκες. Με στόχο την κάλυψη της ανάγκης του ανθρώπου να είναι κοντά στη φύση και να ευεργετηθεί από αυτή, σε διάφορα προγράμματα αγροτουρισμού συμπεριλαμβάνεται συμμετοχή όχι απλώς ξενάγηση, στις αγροτικές εργασίες, όπως για παράδειγμα συμμετοχή στον τρύγο ή στο λιομάζωμα. Η δραστηριότητα αυτή όμως, δεν μπορεί να εκπληρώσει το στόχο της, εάν δεν πραγματοποιείται σε κτήματα που εφαρμόζουν φιλοπεριβαλλοντικές μεθόδους διαχείρισης.

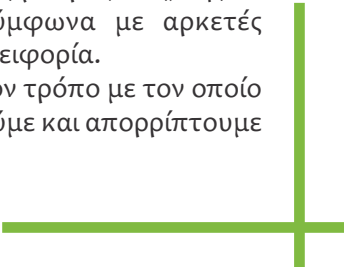

Στο πρόγραμμα **INFOIL** επιλέχθηκε το παράδειγμα της ελαιοκαλλιέργειας, για την προώθηση των φιλοπεριβαλλοντικών συστημάτων παραγωγής και κατανάλωσης. Η ελαιοκαλλιέργεια είναι από τις επικρατέστερες στις περιοχές μελέτης, δηλαδή στην Κρήτη και στην Πελοπόννησο κι ενδιαφέρει το μεγαλύτερο μέρος των παραγωγών στις περιοχές αυτές. Το ελαιόλαδο, επίσης, συμπεριλαμβάνεται στα βασικά προϊόντα της διατροφής των κατοίκων. Η εφαρμογή των αειφορικών συστημάτων παραγωγής στην καλλιέργεια της ελιάς πραγματοποιείται ήδη σε αρκετές περιπτώσεις και είναι εφικτή. Σε αντίθεση με άλλες καλλιέργειες στις οποίες είναι πιο δύσκολη, όπως για παράδειγμα το αμπέλι. Στους αμπελώνες, οι φιλοπεριβαλλοντικές μέθοδοι εφαρμόζονται συνήθως από ερασιτέχνες παραγωγούς και όχι από επαγγελματίες. Στόχος λοιπόν είναι, η αειφορική παραγωγή να εφαρμοστεί και σε άλλες καλλιέργειες.

Η ελιά συμβολίζει την αιωνιότητα που είναι αλληλένδετη με την αειφορία. Εξάλλου, τα μνημειακά (παλιά) ελαιόδεντρα, χωρίς να έχουν ιδιαίτερες απαιτήσεις σε εισροές (νερό, λιπάσματα κ.α.) «φέρουν για χρόνια», εκτός από τους καρπούς τους και ανεκτίμητη ομορφιά στο τοπίο.

Το ελαιόλαδο, το προϊόν της ελιάς, από φιλοπεριβαλλοντικά συστήματα διαχείρισης, αποτελεί το «μυστικό της υγείας, της μακροζωίας, της διαύγειας του πνεύματος και της γονιμότητας», σύμφωνα με αρκετές βιβλιογραφικές πηγές και συνεπώς, συνδέεται με την αειφορία.

Η αειφορία όμως οριοθετείται, όχι μόνο από τον τρόπο με τον οποίο παράγουμε, αλλά και από τον τρόπο που χρησιμοποιούμε και απορρίπτουμε τα προϊόντα.

Η ανάλυση του Κύκλου Ζωής ενός προϊόντος συμπεριλαμβάνεται στις μεθόδους εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων, που συνδέονται με ένα προϊόν, κάποια διεργασία ή μια δραστηριότητα, με προσδιορισμό και ποσοτικοποίηση της ενέργειας, των υλικών που χρησιμοποιούνται και των αποβλήτων που παράγονται. Το πρόγραμμα LIFE - ECOIL (www.ecoil.tuc.gr), εφάρμοσε τη μεθοδολογία αυτή για την περίπτωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την παραγωγή του ελαιολάδου.

Ένα αειφόρο μέλλον προϋποθέτει αξιοποίηση των επιστημονικών ερευνών και αποτελεσμάτων, αλλά και της εμπειρίας των παραγωγών. Για την επίτευξη του στόχου της αειφορίας, είναι σημαντικό να καταβάλλεται συνεχής προσπάθεια και συνεργασία μεταξύ παραγωγών, επιστημόνων, αλλά και καταναλωτών. Η αειφόρος γεωργία απαιτεί νέες γεωργικές πρακτικές και προώθηση της ενημέρωσης σχετικά με αυτές.

Σημαντικό ρόλο έχουν ακόμα, οι πολιτικές υποστήριξης των αειφόρων τρόπων παραγωγής και κατανάλωσης. Είναι αναγκαίο να υπάρχει συγκεκριμένο σχέδιο διαχείρισης σχετικά με τη μετάβαση από τη συμβατική στην αειφόρο γεωργία. Στη σημερινή εποχή της οικονομικής κρίσης πολλοί έχουν στραφεί στη γεωργία και αρκετοί στην φιλοπεριβαλλοντική γεωργία, για λόγους επαγγελματικής αποκατάστασης. Αρκετοί όμως, επιστρέφουν «άπραγοι πίσω», διότι δεν κατανόησαν πως η ενασχόληση αυτή δεν είναι απλή υπόθεση.

Επομένως, πριν ασχοληθούν με τη γεωργία και ιδιαίτερα με τη φιλοπεριβαλλοντική γεωργία, θα πρέπει να έχουν:

- Γνώσεις για τις καλλιέργειες, τα συστήματα διαχείρισης (π.χ. βιολογική γεωργία) και τις πρακτικές που θα εφαρμόσουν, τις οποίες μπορούν να αποκτήσουν μέσω συνεργασίας με γεωπόνο αλλά και από έγκυρες βιβλιογραφικές πηγές
- Καλλιεργήσιμη γεωργική γη και τις απαιτούμενες σύγχρονες υποδομές
- Πολύ διαθέσιμο χρόνο
- Ενημέρωση για σύγχρονες μεθόδους (π.χ. ηλεκτρονικό εμπόριο) και την υφιστάμενη κατάσταση σχετικά με τη διάθεση των προϊόντων στην αγορά
- Πρόθεση για συνεργασία με άλλους παραγωγούς, με στόχο τη μείωση των εξόδων παραγωγής, μεταποίησης ή διάθεσης των προϊόντων στην αγορά
- Διερεύνηση της δυνατότητας αξιοποίησης προγραμμάτων οικονομικών ενισχύσεων, για ομάδες παραγωγών.

Σημειώνεται ότι, η συνεργασία για την εφαρμογή των ορθών γεωργικών πρακτικών σε ομάδες παραγωγών επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα. Επιπλέον, η γνώση που υποστηρίζει την αειφόρο γεωργία είναι τοπικά εξειδικευμένη, την οποία οι ίδιοι οι γεωργοί μπορούν να δοκιμάσουν, να επιβεβαιώσουν και να συνεχίσουν. Για την προώθηση και εδραίωση των φιλοπεριβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης της γεωργίας, χρειάζεται οι παραγωγοί να τα εφαρμόζουν στις καλλιέργειές τους, αλλά και οι καταναλωτές να στρέψουν την προτίμησή τους στα προϊόντα που προέρχονται από αυτά. Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας είναι η έγκυρη πληροφόρηση από «δασκάλους» (πανεπιστημιακά ή ερευνητικά ιδρύματα, επίσημους φορείς, οργανισμούς, κλπ.) που παρέχουν τη γνώση, στους παραγωγούς (για το πώς) να παράγουν αειφορικά και στους καταναλωτές να αναζητούν προϊόντα που παράγονται με φιλοπεριβαλλοντικές μεθόδους, λαμβάνοντας υπόψη τις έννοιες της πιστοποίησης και της ιχνηλασιμότητας.

Η αιεφόρος γεωργία δεν προϋποθέτει απλά αντικατάσταση των καλλιεργητικών τεχνικών με μια σειρά από άλλες, πιο ορθολογικές. Απαιτεί αλλαγή στάσης γενικότερα, δηλαδή προσωπική προσπάθεια για έμπρακτη υποστήριξη της ιδέας της αιεφορίας, σε κάθε δραστηριότητα και ευκαιρία που θα προκύψει. Στόχος είναι, κατά τη διάρκεια ολόκληρου του κύκλου ζωής (παραγωγής και κατανάλωσης) του προϊόντος, το αποτύπωμα του στο περιβάλλον και στους φυσικούς πόρους να είναι το μικρότερο δυνατό και παράλληλα να διασφαλίζεται η προστασία της υγείας των καταναλωτών.

Για την καλύτερη κατανόηση της σημασίας των φιλοπεριβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης ως βασικό συστατικό αιεφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης, αλλά και για τη διευκόλυνση στην εφαρμογή τους, προτείνεται η μελέτη του ενημερωτικού υλικού στη διαδικτυακή πύλη του προγράμματος **LIFE - INFOIL** και ιδιαίτερα στην ηλεκτρονική βιβλιοθήκη που περιλαμβάνει θέματα αιεφορικής ελαιοκομίας και αιεφορικής διαχείρισης γενικότερα. Η ηλεκτρονική διεύθυνση είναι: [www.infoil.gr, **H.B.1**]

Αξιόλογο ρόλο στην αλλαγή νοοτροπίας των μελλοντικών παραγωγών και καταναλωτών, καταληκτικά, θα παίξουν οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι σήμερα διαπλάθουν τον εν δυνάμει ενεργό πολίτη. Για το λόγο αυτό δίδεται και μεγάλη έμφαση από το **Project INFOIL** στο εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «**Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αιεφόρος Σχέση Ζωής...**» που ακολουθεί με την ευχή να ευοδωθεί ο κόπος, ο χρόνος και το όραμα της επιστημονικής και παιδαγωγικής ομάδας του έργου.

Εκ μέρους του προγράμματος

LIFE+ INFOIL

Μέρος πρώτο | Μεθοδολογικές Σημειώσεις

Εισαγωγή

A) Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Αξίες - Συνειδητοποίηση και Δράση, για το Περιβάλλον και την Αειφορία

Είναι διαφορετικό το 'σήμερα' από το 'χθες'. Άλλες οι παγκόσμιες ισορροπίες, νέες δομές, προοπτικές και μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Στο σύγχρονο κόσμο που αλλάζει ραγδαία και στην αβεβαιότητα που διέπει όλους τους τομείς, ενδεχομένως η εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να συνεχίσει να αποτελεί τη βάση διαμόρφωσης των νέων κοινωνικών σχέσεων, που θα καθορίζουν τις όποιες μορφές οργάνωσης.

Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις ερευνητών της UNICEF, περίπου 4.500 παιδιά βρίσκουν καθημερινά το θάνατο λόγω της έλλειψης πόσιμου νερού, τη στιγμή που 1,1 δισ. άνθρωποι σ' όλο τον κόσμο (το 20% του πληθυσμού της γης) δεν έχουν πρόσβαση σε πόσιμο νερό και 2,6 δισ. άνθρωποι δεν έχουν νερό για να ικανοποιήσουν βασικές ανάγκες υγιεινής. Οι σύγχρονοι άνθρωποι, βάσει των πορισμάτων ερευνών, φαίνεται ότι καταναλώνουν και ρυπαίνουν 30% περισσότερο από αυτό που μπορεί να αντέξει η γη. Λέγεται χαρακτηριστικά ότι, εάν όλοι οι πολίτες του κόσμου καταλάωναν όσο ο μέσος όρος των ευρωπαίων, ο κόσμος θα χρειαζόταν τρεις πλανήτες για να ανταπεξέλθει σε ένα χρόνο. Αν καταλάωναν, όπως οι Αμερικανοί, θα χρειαζόνταν πέντε πλανήτες, ενώ ως πολίτες που ζούσαν στα Αραβικά Εμιράτα, θα απαιτούνταν έξι πλανήτες για την ικανοποίηση των αναγκών τους.

Ο σύγχρονος κόσμος, αν κι αντιμέτωπος με το δίλλημα «ανάπτυξη ή περιβαλλοντική ισορροπία», εξακολουθεί να εξαντλεί επικίνδυνα μη ανανεώσιμους πόρους, να υποβαθμίζει τα τοπία της υπαίθρου, να γιγαντώνει τις πόλεις, να περιθωριοποιεί κοινωνικές ομάδες, να επιφέρει αλόγιστες οικολογικές καταστροφές στις αδύναμες οικονομικά περιφέρειες του πλανήτη και σε ολόκληρο τον πλανήτη. Η επιβίωση και η συνύπαρξη ανθρώπων και φυσικού περιβάλλοντος (φυσικών πόρων), απαιτεί τον επαναπροσδιορισμό ενός νέου 'ήθους/ έθους' που να επανακαθορίζει τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση. Προς την κατεύθυνση αυτή ο ρόλος της Εκπαίδευσης και του Πολιτισμού είναι καθοριστικός.

Η Παιδεία (Εκπαίδευση και Πολιτισμός) είναι αυτή που θα προσδιορίσει τη ζωογόνο δύναμη για τις διαφορετικές διαστάσεις στην καθημερινή ζωή. Ο Πολιτισμός, και ειδικότερα ο «Λαϊκός Πολιτισμός», με την ευρύτερη έννοια, 'τότε' και 'τώρα', προβάλλει νέα πρότυπα ανάπτυξης στην Κοινωνία, στην Οικονομία, στο Περιβάλλον. Συνεπώς, η εκπαιδευτική πραγματικότητα είναι αυτή που διαμορφώνει τις ζητούμενες στάσεις, αντιλήψεις ως ουσιαστικές παραμέτρους της νέας πραγματικότητας. Τα παιδιά μαθαίνουν να μην είναι παθητικοί δέκτες. Μαθαίνουν να αμφισβητούν, να πειραματίζονται, να δοκιμάζουν, να ασκούνται, να μην ενδίδουν σε νέες μορφές υποδούλωσης. Διαμορφώνεται, έτσι, ένας νέος τύπος 'Πολίτη' (παραγωγού και καταναλωτή) μιας 'άλλης' κοινωνικό - οικονομικής πραγματικότητας, που με τη σειρά της αποζητά ένα νέο τύπο εκπαίδευσης με σκοπό να βελτιώσει τη ζωή των ατόμων.

Στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη εποχή η Παιδεία και η Επιστήμη μπορούν και πρέπει να εμπνεύσουν - ενδυναμώσουν δασκάλους και μαθητές προς την κατεύθυνση μιας Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (*), διαφορετικής από αυτή που διδάσκεται στα σχολεία. Πρόκειται για μια ριζοσπαστική μορφή Εκπαίδευσης και Πολιτισμού για το Περιβάλλον και την Αειφορία - Βιωσιμότητα (βλ. σελίδα 3) που δίνει έμφαση: α) στη συναίσθηση των ιστορικών καταβολών των πολιτών, καθώς και στην αναγνώριση κι εκτίμηση παρόμοιων στοιχείων άλλων πολιτισμών, β) στην καλλιέργεια γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων σχετικών με την αειφόρο ανάπτυξη, γ) στην κριτική συνειδητοποίηση του προβλήματος και στην ανάληψη της πρωτοβουλίας - δράσης, και τέλος, στην κοινή ανάγκη μεταξύ ανθρώπων και λαών για διάλογο/ συνεργασία, πρόοδο, ευημερία.

Από την προσπάθεια αυτή δεν μπορεί να λείπει η Απελευθερωτική Αγωγή [33, 34, 53], ο Διάλογος - η Κριτική ανάλυση - αποτίμηση - σύνθεση, η Διερεύνηση - Ανακάλυψη, η Δράση και το Σχέδιο Δράσης [32, 29, 22], προκειμένου οι μαθητές-εν δυνάμει ενήλικες να χειραφετούνται σταδιακά και να κατανοούν τις θέσεις, τα συμφέροντα, τις σχέσεις εξουσίας, τις όποιες κοινωνικές και πολιτικές αντιπαραθέσεις, τις όποιες προϋποθέσεις 'αλλαγής' με πρωταγωνιστές τους ίδιους για την κοινωνία και τη ζωή!

(*). Κάθε χρόνο στις 22 Απριλίου γιορτάζεται η Παγκόσμια Ημέρα του Περιβάλλοντος. Κι όμως τόσα «πράσινα» περιβαλλοντικά εκπαιδευτικά προγράμματα δεν επιφέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, καθώς μένουν δυστυχώς σε επίπεδο διακηρύξεων - ανακοινώσεων και βερμπαλισμού.

Επίσης, από την ενότητα της Εκπαίδευσης και του Πολιτισμού (Παιδείας) για το Περιβάλλον και την Αειφορία, δεν μπορεί να λείπει το κεφάλαιο 'Ηθική' (**) [37, 50, 52] αφού σε αυτό εδράζουν οι πανανθρώπινες Αξίες (αλληλεγγύη, οικολογική βιωσιμότητα, ανεκτικότητα, δημοκρατία, κοινωνική δικαιοσύνη), αλλά και η αρχέγονη ανάγκη του ανθρώπου για Επικοινωνία - Μοίρασμα των αγωνιών, των προβλημάτων, όμως και των λύσεων και των προτάσεων...!

Ορισμός βιώσιμης ανάπτυξης

Ένας από τους γνωστούς ορισμούς γενικά για τη «βιώσιμη ανάπτυξη» είναι αυτός της Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, όπου αναφέρεται ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι αυτή «... που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να στερεί το δικαίωμα των μελλοντικών γενιών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες» [61]. Ωστόσο, η παραπάνω θέση που μοιάζει ως μετεξέλιξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, στην πραγματικότητα διαφέρει από το παραπάνω πλαίσιο, καθώς τώρα, δίνεται χώρος για την ανάπτυξη και άλλων τριών πυλώνων πέραν του περιβαλλοντικού. Ο λόγος για την Κοινωνία, την Οικονομία και τον Πολιτισμό. Η «Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη» και η συναφής «Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ηγεσία» μοιάζουν να σχετίζονται άμεσα με την Παγκόσμια Εκπαίδευση (Global Education), που συμπεριλαμβάνει έννοιες όπως: περιβάλλον, ανθρώπινα δικαιώματα, διαπολιτισμικότητα, ειρήνη, ανάπτυξη και παγκόσμια πολιτειότητα. Η Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη διαθέτει συνοπτικά τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: Εστιάζει σε διεπιστημονικές, ολιστικές, συστημικές και πλανητικές προσεγγίσεις, καθορίζεται από αξίες, ενθαρρύνει την κριτική σκέψη και την επίλυση προβλημάτων, κάνει χρήση ποικίλων διδακτικών μεθόδων, επιδιώκει τη συμμετοχή και δράση για αλλαγή, στηρίζεται στην κριτικά προσανατολισμένη μετασχηματίζουσα μάθηση [11]. Από την άλλη, «η Βιώσιμη Ηγεσία προκύπτει, απλώνεται και διαρκεί. Πρόκειται για μια κοινή ευθύνη, που δεν καταστρέφει αδικαιολόγητα τους ανθρώπινους ή τους οικονομικούς πόρους και η οποία φροντίζει την αποφυγή πρόκλησης καταστροφών - ζημιών στο εκπαιδευτικό-κοινωνικό περιβάλλον. Η Βιώσιμη Ηγεσία έχει ενεργό χαρακτήρα κι εμπλέκεται σε δυνάμεις που καθορίζουν αυτό το συγκεκριμένο χαρακτήρα. Ταυτόχρονα οικοδομεί εκπαιδευτικό περιβάλλον οργανωτικής ποικιλομορφίας, που προάγει τη διεπιστημονικότητα καλών ιδεών κι επιτυχημένων πρακτικών στην κοινότητα «κοινόχρηστης» μάθησης κι ανάπτυξης» [62].

(**) Η 'Ηθική', τόσο σε επίπεδο συνύπαρξης ατόμων, καθώς και σε επίπεδο λήψης απόφασης εκπαιδευτικών σχεδίων εργασίας. Πρωτίστως όμως και ως συνειδητοποίηση πρωταρχικού σκοπού της Ηγεσίας στην οργάνωση και διοίκηση των σχολικών μονάδων [23, 24].

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα

B) Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής...

Για μια άλλη στάση απέναντι στη «διατροφή» και στην «υγεία» του ανθρωπογενούς και του φυσικού περιβάλλοντος.

Το παράδειγμα του ελαιολάδου.

i) Τι είναι: Η φιλοσοφία και ο σκοπός του Προγράμματος

Το εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής...» για μαθητές δημοτικού σχολείου είναι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ενός ευρύτερου Προγράμματος πληροφόρησης που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από το Πολυτεχνείο Κρήτης με τίτλο “INFOIL”. Τόσο το “Project INFOIL” (*) όσο και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής...», αποτελεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα γνωριμίας - μελέτης ενός βασικού διατροφικού αγαθού, με στόχο τη δημιουργία μιας ‘άλλης νοοτροπίας’ των εν δυνάμει «παραγωγών» και «καταναλωτών» ως ενηλίκων. Στο παραπάνω πλαίσιο η απόκτηση φιλοπεριβαλλοντικής συνείδησης, η εξοικείωση με τις έννοιες «αειφόρος ανάπτυξη», «εναλλακτικές μορφές - βιολογικές μορφές καλλιέργειας» κλπ. αποτελούν ζητήματα ζωτικής σημασίας για έναν πλανήτη που συνεχώς αλλάζει λόγω της δράσης των κατοίκων του, αλλά και για τους ίδιους τους κατοίκους του, που καλούνται να διαχειριστούν σωστά και υπεύθυνα τους φυσικούς πόρους.

Η προστιθέμενη αξία του εκπαιδευτικού Προγράμματος «Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής ...» έγκειται ακριβώς στο χαρακτηριστικό της ευρείας εφαρμογής του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Ευρώπη - Μεσόγειος) όπου παράγεται το ελαιόλαδο, καθώς και ότι μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα μελέτης-διαπραγμάτευσης και επιπλέον βασικών διατροφικών αγαθών, όπως το κρασί, το μέλι, το γάλα κ.ά. που παράγονται και καταναλώνονται στη χώρα μας και στην Ευρώπη.

Πριν την εφαρμογή του Προγράμματος στην πράξη, συνιστάται η προσεκτική μελέτη των βασικών πληροφοριακών κειμένων. Το πρώτο, με τίτλο «Η σημασία των φιλοπεριβαλλοντικών συστημάτων διαχείρισης ως βασικών συστατικών αειφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης» του προγράμματος INFOIL, που βρίσκεται στην εισαγωγή του βιβλίου, προβαίνει στην ανάδειξη της σημασίας των σύγχρονων Φιλοπεριβαλλοντικών Προτύπων και Μεθόδων Διαχείρισης (Ολοκληρωμένων Συστημάτων Διαχείρισης και Βιολογικών Καλλιεργειών) ως βασικών συστατικών αειφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης. Ενώ το δεύτερο, που βρίσκεται στο πληροφοριακό υλικό με τίτλο «Η Αειφόρος ανάπτυξη στην Κρήτη» της κ. Ντρουμπογιάννη αναδιφά στο μύθο, αρχικά, κι εν συνεχεία σκιαγραφεί ανάγλυφα τη γεωμορφολογική και πολιτισμική εξέλιξη του νησιού με εστίαση στα προϊόντα και στους τρόπους καλλιέργειας.

Από τη σύνθεση των γνώσεων που αποκομίζει ο/η εκπαιδευτικός από τα παραπάνω κείμενα προκύπτει η προσωπική ‘κατανόηση’ και με τρόπο φυσικό επέρχεται η αναγκαιότητα της σύγκρισης κι εν συνεχεία της αποδόμησης στερεοτυπικών θέσεων, που τη θέση τους δίνουν σε νέες επικαιροποιημένες παραδοχές [38] ως προς το ζήτημα (παραγωγή και κατανάλωση προϊόντος). Επέρχεται, δηλαδή, η ‘συνειδητοποίηση’ της αναγκαιότητας για δράση κι ‘αλλαγή’.

Το Πρόγραμμα προσεγγίζεται μεθοδολογικά σε δύο κεντρικούς άξονες, άρρηκτα συνδεδεμένους μεταξύ τους, την «Επιστήμη - Τεχνολογία/ Περιβάλλον» και τον «Πολιτισμό».

(*) Προώθηση αειφόρων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης - Το παράδειγμα του ελαιολάδου (www.infoil.gr).

Βασικό άξονα του Προγράμματος αποτελεί η σύγχρονη «Επιστήμη και η Τεχνολογία/ Περιβάλλον», που όμως, πλαισιώνεται από τον ενισχυτικό - συμπληρωματικό άξονα «Πολιτισμός» με τις συνιστώσες που τον καθορίζουν (ιστορία, τέχνη, κοινωνική ζωή, έθιμα και παραδόσεις κλπ). Και οι δύο κάθε φορά προσδιορίζουν κι αντιστοιχούν στο χώρο - χρόνο. Δηλαδή, το συγκεκριμένο χώρο (Κρήτη) και χρόνο (χθες - σήμερα - αύριο).

Η σύζευξη των δύο αξόνων στο πλαίσιο του Προγράμματος κρίνεται απολύτως απαραίτητη όχι μόνο για την ανάδειξη του ολιστικού χαρακτήρα του εκπαιδευτικού περιεχομένου του Προγράμματος, μα, κυρίως, γιατί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα απευθύνεται στην ολιστική φύση της ανθρώπινης Προσωπικότητας και την αδήριτη αναγκαιότητα για ολόπλευρη καλλιέργειά της (νους - ψυχή - σώμα: μάθηση ψυχής) σε όλες τις εποχές [36, 44, 60]. Πόσο μάλλον στον καιρό της κρίσης (οικονομικής, κοινωνικής κ.ά.) που η αλλαγή στάσεων και νοοτροπίας αποτελεί κυρίαρχο ζητούμενο.

ii) Η Μεθοδολογική Προσέγγιση

Στο παραπάνω πλαίσιο και για την υλοποίηση των στόχων του Προγράμματος επιστρατεύονται ενεργητικές εκπαιδευτικές μέθοδοι, όπως η διαθεματική-διεπιστημονική προσέγγιση ως εφαρμογή της μεθόδου των σχεδίων εργασίας (projects), η διερευνητική - ανακαλυπτική μάθηση, καθώς κι εναλλακτικές εκπαιδευτικές τεχνικές (παιχνίδι ρόλων, ακρόαση παραμυθιού, πείραμα, πρότυπο προς μίμηση, εκπαιδευτική επίσκεψη - επιτόπια παρατήρηση, συνέντευξη, ιστορική πηγή, πρόσκληση 'ειδικού' κ.ά.) που αφορούν ταυτόχρονα την καλλιέργεια της συγκλίνουσας (λογική) και της αποκλίνουσας σκέψης (φαντασία και διαίσθηση).

Σημαντικοί διδακτικομεθοδολογικοί πυλώνες στους οποίους πρέπει να σταθεί ο/η εκπαιδευτικός στο πλαίσιο του Προγράμματος είναι [18, 19]: **α) η διδασκαλία «δια» της Τέχνης, β) οι εκπαιδευτικές επισκέψεις (επισκέψεις σε χώρους περιβαλλοντικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος), γ) η μέθοδος των σχεδίων εργασίας (projects) και η Διδασκαλία Project.**

α) Διδασκαλία «διά» της Τέχνης

Στα ερωτήματα «γιατί οι τέχνες» και «πώς εναλλακτικά», κατά καιρούς, οι ειδικοί επιχειρηματολογούν σε δυο βασικές κατευθύνσεις. Στο πλαίσιο της πρώτης οπτικής, η Τέχνη αξιοποιείται ως μέσο για την ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού των ατόμων επάνω στις μεθόδους σχεδιασμού του διδακτικού έργου [19]. Η συγκεκριμένη εκπαιδευτική στρατηγική «υιοθετεί τα προστάγματα των θεωριών ανάπτυξης του κριτικού στοχασμού [51] και της Θεωρίας της Μετασχηματίζουσας Μάθησης [38]. Στο πλαίσιο της δεύτερης οπτικής η Τέχνη και ο Πολιτισμός αξιοποιούνται κάποτε ως εκπαιδευτικά μέσα, άλλοτε ως εκπαιδευτικά περιεχόμενα, κυρίως όμως ως μορφές επικοινωνίας και μάθησης στην καθημερινή διδακτική πράξη [27, 15, 18].

Μέσα από τις εμπλουτισμένες με τέχνη εκπαιδευτικές μεθόδους και τεχνικές, η πρόταση «διά των τεχνών» αφορά στις πτυχές (ψυχή και σώμα, έναντι της νόησης μόνο) που κατά κανόνα παραμελούνται στην τυπική εκπαιδευτική δομή. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιό της αντάσσονται η «κίνηση»/αν-ησυχία στην α-κινήσια και τη σιωπή, το «χρώμα» απέναντι στη μονόχρωμη καθημερινότητα, ο «ήχος» της μουσικής και του διαλόγου απέναντι στο μονόλογο ενός/ μιας εκπαιδευτικού που πλέον δε συν-κινεί. Επιπρόσθετα, η διδακτική πράξη απευθύνεται στην αντιληπτική ικανότητα των ατόμων μέσω ισχυροποιημένων ερεθισμάτων-μηνυμάτων που [27, 15]:

- **Συνθέτουν μια ατμόσφαιρα ποιότητας στο χώρο.**
- **Πλαισιώνουν αισθητικά το λόγο.**
- **Διευρύνουν σημαντικά την παιδαγωγική εμβέλεια της τέχνης στην εκπαίδευση.**

- Εξοπλίζουν διδακτικά τον εκπαιδευτή, δίνοντάς του επιπλέον εναλλακτικές μεθόδους διερεύνησης και διδασκαλίας ‘δια’ των οποίων επιτυγχάνεται η ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευόμενων.
- Αποτελούν περισσότερες από μία εκδοχές της πραγματικότητας, αφού δίνουν τη δυνατότητα σε κάθε άνθρωπο για προσωπική ανάγνωση και έκφραση της «δικής του» αλήθειας.
- Στη σύνθεσή τους αποκαλύπτουν ένα διεπιστημονικό τρόπο προσέγγισης της γνώσης που ενδυναμώνει την ολιστική ματιά – αντίληψη της πραγματικότητας (όλον).
- Οι μαθητές διαμορφώνονται ως δέκτες αισθητικών μηνυμάτων και παράλληλα ασκούνται στην παραγωγή αισθητικών μηνυμάτων (υπό μορφή λόγου, ήχου, εικόνας, κίνησης), καθώς και στην παραγωγή έργου.

β) Εκπαιδευτικές Επισκέψεις

Σχετικά με τις εκπαιδευτικές επισκέψεις σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς, οι φάσεις πριν, κατά και μετά την επίσκεψη που προτείνει το Πρόγραμμα αποδίδονται στη συνέχεια σχηματικά ως εξής [16]:

Στο στάδιο **πριν από την επίσκεψη**, κυριαρχεί συνήθως (όχι απαραίτητως) το γνωστικό στοιχείο. Ο/η εκπαιδευτικός καλείται να προβληματιστεί με ποια δραστηριότητα θα εισάγει τους μαθητές του στο χώρο, με ποια στο χρόνο και τέλος με ποια στο θέμα. Στο δεύτερο στάδιο, εκείνο της επίσκεψης, κυριαρχεί το βιωματικό στοιχείο όπου και πάλι επιλέγεται από τον/την εκπαιδευτικό το τι θα δουν οι μαθητές και γιατί, καθώς και το ποια δραστηριότητα θα γίνει κατά την επίσκεψη.

Μετά την επίσκεψη επεξεργάζονται τα ερωτήματα που προέκυψαν από τα παιδιά κι αναπτύσσονται με πρωτοβουλία του/της εκπαιδευτικού, οι κατάλληλες δραστηριότητες για την απάντηση αυτών των ερωτημάτων.

Σχετικά με τα εκπαιδευτικά περιεχόμενα (εκπαιδευτικό υλικό που υποστηρίζει τις παραπάνω επισκέψεις) κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί εδώ ότι η επεξεργασία τους γίνεται άλλοτε μέσα στην τάξη με δραστηριότητες που προετοιμάζουν την εκπαιδευτική επίσκεψη, ή δραστηριότητες επεξεργασίας που έπονται της επίσκεψης. Άλλοτε πάλι, προβλέπεται να χρησιμοποιηθούν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο χώρο.

Προσοχή! Στο πλαίσιο του παρόντος προγράμματος οι προτεινόμενοι χώροι για εκπαιδευτική επίσκεψη έχουν επιλεγεί ενδεικτικά, καθώς στην περίπτωση της εφαρμογής του σε άλλο τόπο της Κρήτης ή της Ελλάδας, αλλά και στο εξωτερικό, θεωρείται αυτονόητη η επιλογή των χώρων εκείνων που αντιπροσωπεύουν με τον καλύτερο τρόπο την όποια μαθησιακή ανάγκη.

Για τον Frey, ετυμολογικά, ο όρος Project προέρχεται από το λατινικό ρήμα *projicio* που σημαίνει προβάλλω [32]. Η Μέθοδος Project είναι ανοικτή μορφή μάθησης χωρίς σταθερά όρια και συγκεκριμένη δομή. Αξιοποιεί τα βιώματα και τις εμπειρίες των ατόμων, αλλά και τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης μεταξύ τους συμβάλλοντας, ταυτόχρονα με την εργαλειοκλή πλευρά της, στη συγκρότηση της γνώσης [29] και στην ανάδειξη της καλλιέργειας του 'Ανθρώπου' [22]. Η χρονική διάρκεια, αλλά και η έκταση της μεθόδου ποικίλει. Μπορεί να διαρκέσει από ελάχιστες ώρες, ημέρες (μικρά Projects), εβδομάδες (μεσαία Projects), μέχρι μήνες και χρόνια (μεγάλα Projects) [32, 7].

Στη μέθοδο Project το θέμα και η κατεύθυνση μπορούν να επιλεγθούν από τους εκπαιδευόμενους, δίχως να μπορεί κανείς να προβλέψει τα αποτελέσματα με ακρίβεια. Προϋπόθεση για χρήση της μεθόδου αποτελεί η αναθέωση του παραδοσιακού ρόλου του εκπαιδευτή - δασκάλου στο νέο, εκείνο του εκπαιδευτή - εμψυχωτή/ συντονιστή [29, 22].

Σχετικά με την πορεία και τις φάσεις εφαρμογής της, οι πιο πολλοί θεωρητικοί συμφωνούν στις ακόλουθες [32]:

- Η φάση του προβληματισμού (μελέτη δεδομένων): γίνονται προσπάθειες αναζήτησης και εύρεσης ενός θέματος, που ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα των μελών της ομάδας, στα πλαίσια μιας ισότιμης επικοινωνιακής σχέσης.
- Η φάση του προγραμματισμού των δράσεων (συζήτηση, στοχασμός): διαμορφώνονται τα πλαίσια εργασίας, σχεδιασμού και δράσης των επιμέρους ομάδων, καθορίζονται οι διαδικασίες και το προς επεξεργασία θέμα χωρίζεται σε υποενότητες.
- Η φάση της υλοποίησης ή διεξαγωγής (εργασία σε ομάδες): οι ομάδες καλούνται να συλλέξουν πληροφορίες για το έργο που ανέλαβαν, να τις αξιολογήσουν και τέλος να εκτιμήσουν την αξία τους σε σχέση με τους στόχους που είχαν θέσει ως ομάδα. Εδώ, ουσιαστικά, τα μέλη της υποομάδας καλούνται να συνεργαστούν και να επικοινωνήσουν προκειμένου να φέρουν εις πέρας το έργο τους.
- Η φάση της παρουσίασης της εργασίας (αυτοκατανόηση): οι μαθητές ορίζουν συγκεκριμένο χρόνο στον οποίο θα πρέπει να ανταποκριθούν, προκειμένου να παρουσιάσουν ανά ομάδες εργασίας την πορεία και τα αποτελέσματα της δουλειάς τους στην ολομέλεια της τάξης. Ακολουθούν τα σχόλια και οι ερωτήσεις των μελών των άλλων ομάδων.
- Η φάση της αξιολόγησης (αυτοαξιολόγηση - επανασχεδιασμός): οι μαθητές αξιολογούν τόσο το έργο, καθώς και τη διαδικασία σε επίπεδο υποομάδων της ολομέλειας της τάξης. Αξιολογούν με ειλικρίνεια την προσπάθειά τους σε επίπεδο παραγωγής έργου, αλλά και σε επίπεδο σχέσεων μεταξύ των μελών της ομάδας.

Μεταξύ των φάσεων διεξαγωγής της μεθόδου μεσολαβούν, προγραμματισμένα ή αυθόρμητα, διαλείμματα για ενημέρωση των δράσεων που γίνονται στην ομάδα και την οργάνωση επόμενων δράσεων. Μερικές φορές στα διαλείμματα δίνεται η ευκαιρία για συζήτηση και κριτική σχετικά με τη συμπεριφορά των μελών της ομάδας μεταξύ τους, με απώτερο σκοπό την εκτόνωση των εντάσεων και την εξισορρόπηση των διαπροσωπικών σχέσεων. Στο παραπάνω πλαίσιο η όποια αξιολόγηση αφορά στην αυτοαξιολόγηση, αλλά και στην ετεροαξιολόγηση μέσα από συζήτηση ή βάσει κριτηρίων και σαφέστατα αφορά το σύνολο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Θέσεις που πηγάζουν από την κριτική παιδαγωγική κι αποτυπώνονται συχνά στην ελληνική βιβλιογραφία ως βιωματική-επικοινωνιακή διδακτική, κριτική επικοινωνιακή διδασκαλία, αλλά και εναλλακτική διδακτική του δρώντος υποκειμένου [7, 8, 22].

iii) Πώς δομείται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά ζώνες

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα οργανώνεται σε τρεις ζώνες εργασίας:

- **A ΖΩΝΗ:** Εργασία για τις μικρές τάξεις του Δημοτικού (Α΄ - Β΄ τάξεις) με εφόρμηση κι έμφαση στο λαϊκό πολιτισμό.
- **B ΖΩΝΗ:** Εργασία για τις μεσαίες τάξεις του Δημοτικού (Γ΄ - Δ΄ τάξεις) με εφόρμηση κι έμφαση στα προϊστορικά και αρχαία χρόνια.
- **Γ ΖΩΝΗ:** Εργασία για τις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού (Ε΄ - Στ΄ τάξεις) με εφόρμηση κι έμφαση στα νεώτερα και τα σύγχρονα χρόνια.

Κάθε ζώνη πλαισιώνεται από συναφείς, βάσει της ηλικίας και της νοητικής ανάπτυξης των μαθητών, δραστηριότητες που στοχεύουν στην καλλιέργεια του γνωστικού, του συναισθηματικού, του συμμετοχικού - κοινωνικού τομέα και του τομέα της ανάληψης δράσης/ πράξης [55].

Η ανάπτυξη της κάθε ζώνης, ωστόσο, δεν αντιστοιχεί σε ομοιογενή κατανομή του χώρου που καταλαμβάνει στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προγράμματος, καθώς τόσο η εργασία στην πρώτη ζώνη (πράσινη) όσο και η εργασία στη δεύτερη ζώνη (κίτρινη), αν και αυτοτελείς ζώνες δράσης (*) για τους εκπαιδευτικούς που το επιθυμούν, στην πραγματικότητα αποτελούν ζώνες προετοιμασίας της εργασίας για την τρίτη ζώνη (κόκκινη), όπου τα παιδιά προσεγγίζουν την αφαιρετική σκέψη και κατακτούν τη λογική ικανότητα.

Στις πρώτες δύο ζώνες, βασικές έννοιες του ευρύτερου Προγράμματος «INFOIL» προσεγγίζονται σταδιακά, διαισθητικά, αλλά και εμπειρικά κυρίως. Στην τρίτη ζώνη - Κεντρική Ζώνη του Προγράμματος- δάσκαλος/α και μαθητές προσεγγίζουν την ουσία της επιστημολογίας του Προγράμματος INFOIL και τις κομβικές του έννοιες, όπως «καταναλωτής - παραγωγός», «αιεφόρος ανάπτυξη», «φιλοπεριβαλλοντικό σύστημα διαχείρισης», «ιχνηλασιμότητα», «έλεγχος ποιότητας» κ.ά. μέσω διερευνητικής μάθησης στο πλαίσιο της διεξαγωγής σχεδίων εργασίας (projects), που λειτουργούν παράλληλα ως πεδίο εφαρμογής ενεργητικών κι εναλλακτικών εκπαιδευτικών τεχνικών, με στόχο την καλλιέργεια επιθυμητών γνώσεων στάσεων και δεξιοτήτων των μαθητών.

(*) Στις ζώνες αυτές κυριαρχεί αναγκαστικά και σκόπιμα το Πολιτισμικό στοιχείο, ενώ δίδονται παράλληλα και κάποιες δραστηριότητες για εξοικείωση με το ευρύτερο Περιβάλλον (π.χ. δραστηριότητα «Επίσκεψη στη Λαϊκή της γειτονιάς μου»), καθώς οι μικροί μαθητές δεν μπορούν να προσεγγίσουν τις επιστημονικές έννοιες με άλλον τρόπο πλην της διαισθητικής αντίληψης. Το στοιχείο Επιστήμη - Τεχνολογία/ Περιβάλλον κορυφώνεται, τόσο ως τρόπος προσέγγισης, όσο και ως προσέγγιση εννοιών, στην Τρίτη ζώνη του Προγράμματος για την Ε΄ και Στ΄ τάξη του δημοτικού σχολείου. Εκεί τα δύο στοιχεία Επιστήμη - Πολιτισμός ισορροπούν μεταξύ τους.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ Με δεδομένο ότι οι τρεις ζώνες εργασίας λειτουργούν ξεχωριστά, αλλά και παράλληλα - συμπληρωματικά, κρίνεται σκόπιμο να υπογραμμιστεί ότι δεν υπάρχει ένας μόνο ενδεδειγμένος τρόπος προσέγγισης του εκπαιδευτικού προγράμματος/ υλικού. Κάθε εκπαιδευτικός βάσει των αναγκών, των προηγούμενων γνώσεων και των επιθυμιών της ομάδας του, μα και των δικών του, επιλέγει όποια ζώνη εργασίας επιθυμεί και τροποποιώντας την σχετικά, την καθιστά τρόπο εργασίας και πεδίο δράσης της εκπαιδευτικής του ομάδας. Στο παρόν Πρόγραμμα σκόπιμα ακολουθείται συγκεκριμένος τρόπος παρουσίασης του εκπαιδευτικού περιεχομένου, υπό το σκεπτικό: α) της λογικής ακολουθίας βάσει ηλικίας των μαθητών, αλλά και της κατανόησης των αναγνωστών, και β) της παρουσίασης της ύλης βάσει του αναλυτικού προγράμματος του δημοτικού σχολείου. Ωστόσο, ο τρόπος αυτός δόμησης- παρουσίασης - ενδεικτικής πρότασης εργασίας μπορεί να ανατραπεί οποιαδήποτε στιγμή από το δάσκαλο ή τη δασκάλα.

iv) Τι περιλαμβάνει το βιβλίο υλικού

Το εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «**Άνθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής...**» αποτελείται από τρία βασικά μέρη.

Το πρώτο μέρος αποτελείται από τις μεθοδολογικές σημειώσεις για τον/ την εκπαιδευτικό. Το δεύτερο, από τα διδακτικά σενάρια (Α΄- Β΄, Γ΄- Δ΄, Ε΄- Στ΄), σε συνδυασμό με τις κάρτες εργασίας του μαθητή για κάθε ζώνη εργασίας (Α΄- Β΄, Γ΄- Δ΄, Ε΄- Στ΄) και τον “οδηγό χρήσης καρτών εργασίας μαθητών” (Ε΄- Στ΄) για τον/ την εκπαιδευτικό. Τέλος το τρίτο μέρος περιλαμβάνει το παράρτημα του εκπαιδευτικού βιβλίου με το κόμικ, το παραμύθι “η μητέρα ελιά” και την εικονογράφηση του παραμυθιού “το στρώσιμό της ελιάς”, καθώς και το πληροφοριακό υλικό με τις πηγές, το cd υλικού και την βιβλιογραφία (έντυπη και ηλεκτρονική) του Προγράμματος.

Στο πρώτο μέρος αναλύεται λεπτομερώς η μεθοδολογία και η σκοποθεσία του Προγράμματος. Στο δεύτερο μέρος περιγράφονται αναλυτικά οι δραστηριότητες του και εμπεριέχονται οι κάρτες εργασίας που φιλοξενούν εισαγωγικές, κύριες και ενισχυτικές δραστηριότητες όπου και δομούνται στους δύο κεντρικούς άξονες του Προγράμματος, την «Επιστήμη - Τεχνολογία/ Περιβάλλον» και τον «Πολιτισμό». Έτσι, οι κάρτες εργασίας/ υλικού του μαθητή σημαίνονται ως **ΚΑΡΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ** και **ΚΑΡΤΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**.

Προσοχή για την Τρίτη ζώνη (Ε΄ - Στ΄ τάξεις) υπάρχουν κι επιπλέον κάρτες (**Αναστοχαστικές και Τέχνης**) για τις οποίες γίνεται λόγος αναλυτικά στο θεωρητικό μέρος της ενότητας.

Τέλος, στο τρίτο μέρος, στο τμήμα πληροφοριακό υλικό, ο/ η εκπαιδευτικός μπορεί να βρει επιπλέον υλικό, έντυπο και ηλεκτρονικό, για περαιτέρω δική του γνώση και συνεπώς, για την επέκταση της διδακτικομαθησιακής διαδικασίας.

Πληροφοριακό Υλικό

Γ) Η Αειφόρος ανάπτυξη στην Κρήτη

Εισαγωγή

Σκοπός της επισκόπησης αυτής, της Κρητικής μυθολογίας, είναι αφενός να δείξει τη δεσπόζουσα σημασία που είχε η Κρήτη, η Θρησκεία, ο πολιτισμός και τ' αγαθά της για τον αρχαίο Ελληνικό κόσμο, καθώς και τη διαχρονική της πορεία μέσα από τον μύθο και την Ιστορία, (όπως θα δούμε στη συνέχεια..) ως κοιτίδα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού!

Οι μύθοι, ως μέσο ερμηνείας της γεωλογικής γέννησης και του πλούτου της Κρήτης, συνυφασμένοι με την Ιστορία και την πολιτιστική εξέλιξη του νησιού, μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμο εργαλείο για τον εκπαιδευτικό (ειδικά για τις μικρότερες τάξεις), να αναπτύσσει παράλληλες δραστηριότητες και μικρά project. Παραδείγματος χάρη, στις Α΄ - Β΄ τάξεις, οι μαθητές μέσα από το μύθο του Κρηταγενούς Δία που γεννιέται και μεγαλώνει στην Ίδη, τον σημερινό Ψηλορείτη, μπορούν να αποτυπώσουν ζωγραφικά ή με κολλάζ, το κέρασ της Αμάλθειας, τ' αγαθά και τους καρπούς που πιστεύουν ότι χάρισε ο Θεός από την Κρήτη, σ' όλο τον κόσμο και που συνεχίζει να βγάζει η Κρητική γη, ως τα σήμερα! Για τις Γ΄ - Δ΄ τάξεις, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ο ίδιος αυτός μύθος, που έχει τις ρίζες του στην Θνήσκουσα και αναγεννώμενη θεότητα των Μινωιτών, για να δείξει τι καρπούς παρήγαγε η Κρητική γη κάθε εποχή του χρόνου. Επίσης, αποτελεί έναυσμα για συζήτηση στις ίδιες ή και μεγαλύτερες τάξεις, το γιατί ο Θεός Πλούτος στην Κρήτη, είναι παιδί Κρητικού και της Θεάς της γεωργίας Δήμητρας, αλλά και πως συνδέεται ο μύθος αυτός με την σπορά, την καλλιέργεια και την αποθήκευση των σιτηρών (που, όπως θα δούμε παρακάτω στη χρονολογική εξέλιξη της Κρήτης, ξεκίνησε από τη Νεολιθική Εποχή: 7000 - 4800 π.Χ., με τους πρώτους μόνιμα εγκατεστημένους κατοίκους στην Κρήτη, παράλληλα με την εισαγωγή και εκτροφή της αίγας, προβάτου, χοίρου και βοοειδών). Επίσης θα αναδείξουμε, στο τρίτο μέρος της Εισαγωγής, την ιστορία και τον πολιτισμό της Κρήτης, επικεντρωμένο στην αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον, τη θέση που κατέχουν τα δημητριακά, το ελαιόλαδο και τα γεννήματα της γης, στη ζωή του Κρητικού διαχρονικά, όπως επίσης και την αξία της Κρητικής διατροφής ως βάση της Μεσογειακής Δίαιτας!

Με τον ίδιο τρόπο (συζήτηση, εργασία, ή και εκπαιδευτική εκδρομή στην αρχαία ελιά των Βουβών..), θα μπορούσε να «δουλευτεί» από τον εκπαιδευτικό στην τάξη, ο μύθος της Κρήσας Αθηνάς, η διαχρονική συνέχεια στη λατρεία της ως «Πότνια Αθάνα» Θεά των Μινωιτών, και το πώς συνδέεται με την εξάπλωση της καλλιέργειας της ελιάς, που υπήρχε στην Κρήτη ήδη, από την Ύστερη Νεολιθική εποχή: 4300-3800π.Χ.!

Ο ίδιος μύθος, θα μπορούσε επιπρόσθετα, να αποτελέσει ερέθισμα για διαδραστικό παιχνίδι – έρευνα. Οι μικροί μαθητές, ατομικά ή ομαδοσυνεργατικά, να ψάξουν στη γειτονιά, στη περιοχή, ή και στο χωριό τους ακόμα, για αιωνόβιες (ή και, γιατί όχι; υπέρ αιωνόβιες.., στην Κρήτη είναι εύκολο!) ελιές! Να προσπαθήσουν να προσδιορίσουν την ηλικία των δέντρων, με πληροφορίες και τρόπο που θα έχει διδάξει ο δάσκαλος στην τάξη, αλλά και μέσα από μαρτυρίες των μεγαλύτερων (π.χ. γονέων, παππούδων), να καταγράψουν τις μνήμες και τα βιώματα τους σχετικά με τα συγκεκριμένα δέντρα ή και τον τρόπο που μάζευαν εκείνοι τις ελιές στα παιδικά τους χρόνια.

Τέλος, οι μαθητές αφού φωτογραφίσουν ή και προσπαθήσουν να ζωγραφίσουν αυτές τις ελιές, να τις παρουσιάσουν «ζωντανά» (μ' ένα μικρό κλαδί, ει δυνατόν, που θα δείχνει την ποιικιλία, την κατάσταση, αλλά και τις βρώσιμες δυνατότητες του συγκεκριμένου ελαιόκαρπου!) μέσα στην τάξη και να αφηγηθούν την ιστορία και τις πληροφορίες που συνέλεξαν.

Στόχος του μικρού αυτού project είναι, οι μαθητές να γνωρίσουν καλύτερα την Ελιά στο περιβάλλον τους και να βιώσουν, με κάποιο τρόπο, τη διαχρονικότητα και την αξία της! Επιπλέον, θα μάθουν, να εκτιμούν και να σέβονται τη φύση γύρω τους, σε μια εποχή που οι γέριμες ελιές ξεριζώνονται (δίκηνη θέρμανσης!), τα δάση αποψιλώνονται και το περιβάλλον «τσιμεντοποιείται», στο όνομα της, κακώς εννοούμενης, ανάπτυξης!

**Ώρα να μάθουμε την ιστορία μας,
μέσα από τους μύθους!!**

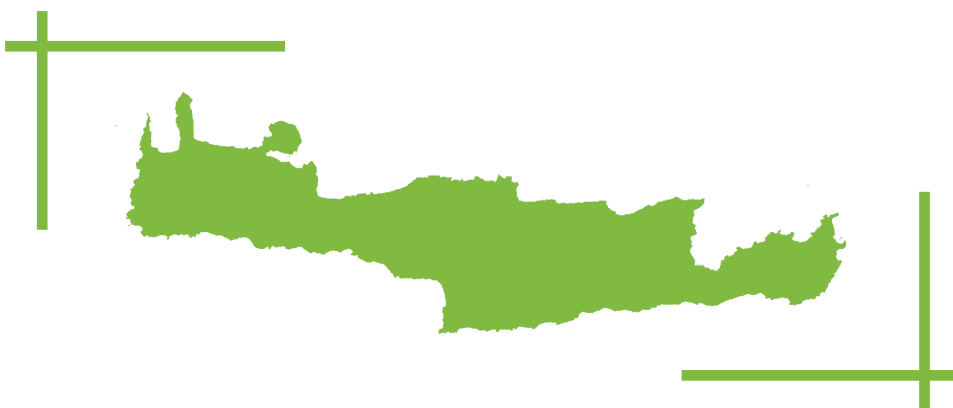
ι) Η Κρήτη μέσα από το Μύθο

Η Κρήτη, όπως μας περιγράφει ο Ησίοδος στη Θεογονία, αποτέλεσε την πατρίδα και το καταφύγιο των πρώτων παιδικών και νεανικών χρόνων του πατέρα των θεών, Δία, γι' αυτό και οι αρχαίοι Έλληνες του απέδιδαν το επίθετο Κρηταγενής. Τον μεγάλωσε, μάλιστα έλεγαν, μια νύμφη, η Αμάλθεια, που τον ανέθρεψε με άγριο μέλι και το γάλα μιας αίγας. Κάποτε, παίζοντας με αυτή την κατσίκα ο Δίας, της έσπασε ένα κέρατο, που το χάρισε στην Αμάλθεια λέγοντας της, ότι από αυτό θα ανάβλυζαν οι καρποί που θα επιθυμούσε (1). Αυτό, ήταν το περίφημο κέρατος της Αμάλθειας, συνώνυμο της αφθονίας, που συνδέθηκε με το νησί της Κρήτης.

Κάποιοι μύθοι, μάλιστα, αναφέρουν ότι εκεί ζευγάρωσε πρώτα με μια ηρώιδα την Κρήτη, κόρη του πρώτου Βασιλιά του νησιού, Μελισσέα, που έδωσε και τ' όνομα της στη Μεγαλόνησο, και έτσι έγινε μητέρα του Κάρα, του πρώτου από τους Κάρες, του λαού που κατοικούσε στην περιοχή του Αιγαίου, πολύ πριν από τους Έλληνες (2).

Σύμφωνα με τον Όμηρο, στην Κρήτη ο Δίας ενώθηκε με τη νύμφη Ίδη, και έτσι έγινε πατέρας του Κρήτα από τον οποίο κρατούσαν όλοι οι Κρητικοί. Από την ένωση αυτή προήλθαν και οι Κουρήτες, σπουδαίοι εφευρέτες και ακόλουθοι του Δία, καθώς και οι Δάκτυλοι, αγαθοί δαίμονες και εφευρέτες της μεταλλουργίας. Οι Κουρήτες μάλιστα, κατά την παράδοση, ήταν εκείνοι που οργάνωσαν την κοινωνική ζωή του νησιού.

Οι πρώτοι εξημέρωσαν τα ζώα, οργάνωσαν την κτηνοτροφία, ανακάλυψαν τη μελισσοουργία, εφηύραν το τόξο και διάφορα κυνηγετικά όπλα, αλλά και τον ένοπλο χορό, τον λεγόμενο πυρρίχη (από το όνομα του Κουρήτα Πύρριχου) (3). Οι Ιδαίοι Δάκτυλοι, θίασος αγαθών δαιμόνων, ακόλουθοι επίσης, του Δία και γηγενείς κάτοικοι της Κρήτης, συνδέονται μυθολογικά με τους Κουρήτες, καθώς και με τους Τελχίνες [*], δαίμονες μεταλλουργούς που ανέπτυξαν τη χαλκοουργία και τη σιδηρουργία.

Γι' αυτό και η Κρήτη κατά την αρχαιότητα, αναφέρεται συχνά, ως Τελχινία. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης αναφέρει ως τόπο ανακάλυψης και εξόρυξης του σιδήρου, το όρος Βερέκυνθος (προελληνική ονομασία), βουνό της δυτικής Κρήτης, κοντά στο σημερινό χωριό Μαλάξα Χανίων. Ο πιο διαδεδομένος όμως, μύθος σε όλο τον αρχαίο κόσμο, ήταν εκείνος του Δία και της Ευρώπης.

1. Στ. Ψημένος « Ανεξερευνήτη Κρήτη » εκδ. ROAD 1996

2. Ε.Ν. Ρούσσοσ, Ι.Θ. Κακριδής «Ελληνική Μυθολογία» Τόμος Β' Κοσμογονία- Δωδεκάθεο Εκδοτική Αθηνών 2013 (σελ. 187)

3. Ν. Ψυλάκης «Κρητική Μυθολογία» εκδ. Καρμάνωρ 1996 (σελ. 39 - 40)

* Στράβων (Αρχαίος Έλληνας Ιστορικός, Γεωγράφος και Φιλόσοφος): Γεωγραφικά - Βιβλίο Ι - Μυθολογία - Κρήτη

Ο Δίας με τη μορφή λευκού ταύρου απήγαγε, αφού πρώτα ξεγέλασε, την όμορφη κόρη του βασιλιά Αγήνορα, Ευρώπη (ετυμολογικά σημαίνει, εκείνη που έχει ευρεία όψη) από τα παράλια της Φοινίκης (σήμερα, περιοχή Συρίας – Παλαιστίνης) και έσμιξε μαζί της στο νησί της Κρήτης, στη Γόρτυνα, στη σκιά ενός μοναδικού αειθαλούς πλατάνου (4). Από τότε η Κρήτη με την Ελλάδα και όλη την ήπειρο, μέχρι τον μεγάλο ωκεανό, πήρε τ' όνομα της κόρης που άθελα της, ήρθε από την Ανατολή. (5)

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν, πως κατά τον «ιερό γάμο», ο Δίας χάρισε στην αγαπημένη του, τρία μοναδικά δώρα, τον Τάλω, ένα χάλκινο γίγαντα που έγινε φύλακας όλης της Κρήτης, ένα χρυσό σκύλο που δεν του ξέφευγε ποτέ κανένα θήραμα (ο περίφημος κρητικός κυνηγετικός σκύλος των Μινωιτών) και μια φαρέτρα με ευθύβολα πάντοτε, βέλη, ή, όπως αλλού αναφέρουν, ένα ακόντιο.

Από την ένωση του Δία και της Ευρώπης, γεννήθηκε ο Μίνωας, ο μυθικός βασιλιάς της Κρήτης, εφευρέτης της επακτηρίδος, ενός ευέλικτου και μικρού πλοίου, με το οποίο κατάφερε να επικρατήσει και να επιβάλει την ειρήνη σε όλη τη Μεσόγειο, και με το εμπόριο να εξάγει τ' αγαθά της Κρητικής γης (το ελαιόλαδο, το κρασί και τα φαρμακευτικά βότανα) και να δημιουργήσει πλούτο και λαμπρό πολιτισμό. Αδέλφια του Μίνωα ήταν ο Ραδάμανθους, μέγας νομοθέτης και δίκαιος κριτής, κατά την παράδοση, του κάτω κόσμου, και ο Σαρπηδόνας, που φεύγει αργότερα από το νησί, και πηγαίνει στη Μικρά Ασία, όπου αποκτά δύναμη και ιδρύει ένα νέο ισχυρό κράτος στη χαραυγή του πολιτισμού, μύθος που εξηγεί τις λαμπρές Κρητικές αποικίες στα παράλια του Αιγαίου.

Σύμφωνα ακόμα με τους μύθους, η Δήμητρα, (Δη μήτηρ ετυμολογικά σημαίνει γη μητέρα) αδερφή του Δία και θεά της γεωργίας και των δημητριακών καρπών, έρχεται από την Κρήτη. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης αναφέρει (5) ότι καρπός του έρωτα της Δήμητρας και του Ιασίονα, ενός έξυπνου και όμορφου Κρητικού Ιδαίου Δακτύλου που ήξερε να καλλιεργεί το στάρι, ήταν ο Πλούτος ο κρητικός που γνώριζε την αποταμίευση και αποθήκευση των καρπών. Ενδιαφέρον έχει ότι, ενώ για την Αθήνα και την υπόλοιπη αρχαία Ελλάδα, ο Πλούτος στους μύθους ήταν τυφλός, στην Κρήτη συνδέεται ήδη από πολύ νωρίς, από την Πρώτη Μινωική περίοδο (3100 - 2100 π. Χ.), με την καλλιέργεια, την ευφορία και την αξιοποίηση της γης.

Ακόμα, μοναδικός είναι και ο μύθος του Κρηταγένους Δία, που ενώ ταυτίζεται με τον Ολύμπιο Θεό, διατηρεί τη διαφορετικότητα του. Για τους Κρήτες, ο Δίας είναι πάντα νέος, αγένειος, ο μέγιστος Κούρος, που γεννιέται αλλά και πεθαίνει κάθε χρόνο μέσα σε σπήλαιο, για να αναστηθεί με το ζωντάνεμα της φύσης, όπως ακριβώς ανασταίνεται και ο κρυμμένος στο χώμα, σπόρος (6), λατρεία που έχει τις ρίζες της στην αρχέγονη βλαστική θεότητα των Μινωιτών και στην αειφορία της κρητικής γης.

Η Κρητική Μυθολογία επίσης, θέλει την κρητική θεά Αθηνά, η οποία φαίνεται πως σχετίζεται με τη Μινωική Θεά των Όφρων (7), να γεννιέται στις όχθες του ποταμού Τρίτωνα στην Κρήτη (σήμερα ο Καρτερός) και να κερδίζει σύμφωνα με το γνωστό ελληνικό μύθο, τον αγώνα με τον Ποσειδώνα για το όνομα της πόλης των Αθηνών, προσφέροντας στην ανθρωπότητα ως δώρο ένα ελαιόδεντρο σύμβολο ειρήνης, σοφίας και ευημερίας.

4. [...Μόνο στην Κρήτη υπάρχουν μερικά μεμονωμένα άτομα πλατάνου (*platanus orientalis*) που δεν ρίχνουν τα φύλλα τους το φθινόπωρο, όπως συμβαίνει με τ' άλλα αυτοφυή πλατάνια στην ίδια περιοχή, συνεχίζουν ν' αυξάνονται το χειμώνα και έχουν χαρακτηριστεί ως ξεχωριστή ποικιλία του είδους (*platanus orientalis* var. *cretica* Dode)..] INTERREG 2 C –CADSES PROJ. Nr 97005|A 'Natural Resources' Υποέργο ο.ο.3: «Προστασία, χαρακτηρισμός και χρησιμοποίηση γενετικών πόρων του αειθαλούς (*platanus orientalis* var. *cretica* Dode)- επιλογή και αναδάσωση σε επιλεγμένες υγρές περιοχές» ΧΑΝΙΑ ΙΟΥΝΙΟΣ 2001 (σελ.1)

5. Ν.Ψυλλάκης «Κρητική Μυθολογία» εκδ. Καρμάνωρ 1996

6. Ν.Ψυλλάκης «Κρητική Μυθολογία» εκδ. Καρμάνωρ 1996 (σελ. 56)

7. Αθηνά αγνώστου ετυμολογίας. Η λέξη συναντάται στις μυκηναϊκές πινακίδες της γραμμικής Β' γραφής ως a-ta-na po-ti-ni-ja (Αθάνα πότνια) και εικάζεται ότι ήταν το όνομα προελληνικής θεάς. Ο Chantraine (*Chantraine, Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, Paris, 1968, σελ. 28) πιστεύει ότι πρόκειται για μινωική θεότητα, η οποία συνδέεται με τη θεά των Όφρων που προστάτευε το ανάκτορο, λατρεία που είχε ως ιερό δέντρο, την ελιά. /el.wiktionary.org/wiki

ii) Η Γεωλογική Εξέλιξη της Κρήτης (8)

α) Γεωλογική Ιστορία - Η Κρήτη πριν την ανθρώπινη κατοίκηση

Γεωλογικές περιόδους

Περιβάλλον

Κάτοικοι

Κρητιδική

145-65 εκατομμύρια χρόνια πριν

Όρη αρχίζουν να σχηματίζονται και ν' αναδύονται από τη θάλασσα.

Παλαιογενής

65-23 εκατομμύρια χρόνια πριν

Οι Ήπειροι αρχίζουν να αποκτούν το σημερινό τους σχήμα. Ανάδυση των Κρητικών οροσειρών από τη θάλασσα 30 εκατομμύρια χρόνια πριν.

Νεογενής

25-5 εκατομμύρια χρόνια πριν

Μειόκαινο

Νέα καταβύθιση περιοχών της Κρήτης 11,5 εκατομμύρια χρόνια πριν. Εξέλιξη των Ενδημικών φυτών (9).

5-1,6 εκατομμύρια χρόνια πριν

Πλειόκαινο

Η Μεσόγειος μετατρέπεται σε ξηρά περίπου 5 εκατομμύρια χρόνια πριν, κατόπιν καταβυθίζεται πάλι εν μέρει. Μετατρέπεται σε αλμυρή λίμνη.

Τεταρτογενής

1,6-0,7 εκατομμύρια χρόνια πριν

Κατώτερο

Πλειστόκαινο

Η Κρήτη αποκτά κατά προσέγγιση τη σημερινή ακτογραμμή της.

700.000-128.000 χρόνια πριν

Μέσο Πλειστόκαινο

Παγετώδεις περίοδοι που εναλλάσσονται. Ιδιαίτερη πανίδα (10) έχει ήδη εγκατασταθεί στην Κρήτη.

128.000-12.000 χρόνια πριν

Ανώτερο

Πλειστόκαινο

Τελευταία παγετώδης περίοδος 60.000-13.000 χρόνια Παγετώνες στα κρητικά βουνά πριν από 18.000 χρόνια.

Πολιτισμοί της Ανώτερης Παλαιολιθικής στην Ηπειρωτική Ελλάδα. Ανακάλυψη της Κρήτης.

8. Η σύνταξη του χρονολογικού αυτού πίνακα, στηρίχθηκε κατά βάση στην εισαγωγή του βιβλίου « Η δημιουργία του κρητικού τοπίου» Oliver Rackham- Jennifer Moody ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ 2008 (σελ.24-26). Συμπληρωματικά στοιχεία αντλήθηκαν από τα βιβλία: « Το Φαράγγι της Σαμαριάς..» ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΔΡΥΜΟΥ ΣΑΜΑΡΙΑΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΧΑΝΙΩΝ 2008 (σελ. 27). «Οδηγός υπαίθρου για τη γεωλογία της Κρήτης» Χ.Γ.Φασουλά ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2001 (σελ. 103). «Κρήτη» Α' Τόμος (Μύθοι και Ιστορία) Άννα Κωφού ΔΟΛ- ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΕΚΔΟΤΙΚΟ 2009. «Ανεξερεύνητη Κρήτη» Στ.Ψημμένου εκδ., ROAD 1996 (σελ., 63-68). «ΥΠΟΓΕΙΑ ΠΟΤΑΜΙΑ-Σπηλαιολογικές Περιηγήσεις στην Κρήτη» Σπηλαιολογικός Όμιλος Κρήτης ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΤΑΝΟΣ 2008 (σελ:20-21 και 44-49)

9. Σήμερα, είναι καταγεγραμμένα 210 ενδημικά φυτά στην Κρήτη, μερικά εξ' αυτών πολύ γνωστά στους Κρητικούς, όπως τα είδη *Origanum dictamnus* και *Zelkova abelicea* var. *Cretika* (το βότανο “Δίκταμο” και το μοναδικό ενδημικό δέντρο “Αμπελιτσιά”)

10. Φυτοφάγα θηλαστικά, (Δεινοθήρια: πρόδρομοι των ελεφάντων, προϊστορικά ελάφια, ιπποπόταμοι κ.α.,) που εκάζεται ότι πέρασαν στο νησί από την Ασιατική πλευρά προς αναζήτηση τροφής, τον καιρό που, κατά τις γεωλογικές εξελίξεις, ήταν αβαθή τα νερά, και έπειτα απομονώθηκαν και προσαρμόστηκαν εξελικτικά, για να εξαφανιστούν, κάποια από αυτά, αργότερα.

11.000-6.100 π.Χ.
Πρώιμο Ολόκαινο

Μεσολιθική περίοδος στην Ηπειρωτική Ελλάδα. Εξαφάνιση των πιο πολλών Μεγάλων γηγενών θηλαστικών.

Κυνηγοί και ψαράδες επισκέπτονται την Κρήτη.

β) Προϊστορικοί Χρόνοι

Νεολιθική Εποχή

7000 – 4800 π.Χ.

Αρχαιότερη

Νεολιθική

Αρχίζει η **καλλιέργεια σιτηρών, ανάπτυξη γεωργίας, εισαγωγή αίγας (11) -προβάτου - βοοειδών - χοίρου.**

Πρώτοι μόνιμα εγκατεστημένοι (σε σπήλαια) κάτοικοι στην Κρήτη!

4800 – 4300 π.Χ.

Μέση Νεολιθική

Κατοίκηση έως 500m υψόμετρο τουλάχιστον!

4300-3800 π.Χ.

Ύστερη Νεολιθική

Καλλιέργεια της ελιάς(12).

Κατοίκηση με οργανωμένα σπίτια σε μεγαλύτερα υψόμετρα.

3800-3100 π.Χ.

Τελική Νεολιθική

Ξαναρχίζει η τεκτονική δράση.

Περισσότερες θέσεις εγκατάστασης σε μεγαλύτερα υψόμετρα. Εργαλεία από πέτρα, πηλό, οστά μα και από οψιανό της Μήλου! Γεγονός που επιβεβαιώνει την επαφή με τα νησιά. **Οι κάτοικοι είναι κυρίως κυνηγοί, κτηνοτρόφοι, καλλιεργητές της γης, αλιείς και ναυτικοί.** Λατρεία κυρίως μέσα στα σπήλαια, της διαδεδομένης σ'όλη την Ανατολική Μεσόγειο «Θεάς της Γονιμότητας».

Εποχή του Χαλκού

(Μινωική)

3100-2100 π.Χ.

Πρωτομινωική

Προανακτορική

Κλίμα πιο ξηρό. Πυκνά δάση από κωνοφόρα και πλατύφυλλα δέντρα καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος του νησιού.

Αύξηση οικισμών. Εξέλιξη της γεωργίας. Έναρξη μεταλλουργίας ορείχαλκου. Εμφάνιση νέων τεχνών: Υφαντικής, Κοσμηματοποιίας. Ανάπτυξη υπερπόντιας ναυτιλίας και επαγγελματικού εμπορίου. Εξαγωγή κυπαρισσόξυλου (13), κατάλληλου για την Ναυπηγική.

2100-1900 π.Χ.

Μεσομινωική

Τα πρώτα «ιερά κορυφής» αφιερωμένα στη «Θεά της Γονιμότητας».

11. Το Αγρίμι, εμβληματικό είδος της Κρήτης (*Capra aegagrus Cretika*), το γνωστό «κρι- κρι», «...σήμερα είναι πια τεκμηριωμένο, ότι τα πρώτα Αγρίμια ήρθαν από την Ασία ως εξημερωμένα ζώα για εκτροφή. Προφανώς, από πολύ νωρίς αρκετά ζώα ξέφυγαν προς τα ορεινά τμήματα του νησιού και δημιούργησαν άγριους πληθυσμούς.» 'Αμφίβια, Ερπετά και Θηλαστικά της Κρήτης' Αναστ. Σακούλης εκδ. ΜΥΣΤΙΣ Ηράκλειο 2008 (σελ. 68)

12. «...Η άγρια ελιά, είναι πιθανότατα ιθαγενές Κρητικό φυτό. Θα μπορούσε να 'χε επιβιώσει μετά από Παγετώνες σε ζεστά φαράγγια, και αργότερα εξαπλώθηκε στην παραθαλάσσια δασική ζώνη. Τα αρχαία γύρης αποδεικνύουν ότι καλλιεργούνταν στην Κρήτη από την Ύστερη Νεολιθική Εποχή, αρκετά νωρίτερα από οπουδήποτε αλλού στο Αιγαίο...» Oliver Rackham- Jennifer Moody ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ 2008 (σελ.112).

13. Πρόκειται για το *Cupressus sempervirens var. horizontalis* (Θηλυκό κυπαρίσσι). «Η ανθεκτικότητα του ξύλου ήταν αιτία μεγάλης σπατάλης από τα πανάρχαια χρόνια. Τα κιονόκρανα της Κνωσού και της Φαιστού ήταν κατασκευασμένα από ξύλο κυπαρισσιού, καθώς επίσης και τα εντοιχισμένα δοκάρια, που έκαναν τους τοίχους πιο ανθεκτικούς στις σεισμικές δονήσεις. Χρησιμοποιήθηκε ακόμη και για την κατασκευή πλοίων και γι' αυτό το εξήγαγαν στον ηπειρωτικό ελλαδικό χώρο και στην Αίγυπτο.» Α. Αλιμπέρτης «Θεραπευτικά, αρωματικά και εδώδιμα φυτά της Κρήτης» εκδ. «Μύστις» Ηράκλειο (σελ.16).

Γεωλογικές Περιόδους

Περιβάλλον

Κάτοικοι

1900- 1700 π.Χ.

Παλαιά ανάκτορα

Μεγάλοι σεισμοί το 1700 π.Χ.

Οι πρώτες χρονολογήσιμες πεζούλες.

Αύξηση των αγροτικών οικισμών. Πόλεις. «Ανάκτορα». Ανάπτυξη Βιοτεχνικών μονάδων με εμφάνιση νέων επαγγελμάτων: **μεταλλουργοί, σφραγιδογλύφοι, γλύπτες, αρματοποιοί, φαρμακοποιοί**. Ανάπτυξη Υφαντικής (14) οικοτεχνίας. Γραφή. Πυρκαγιά των ανακτόρων περίπου 1450 π.Χ.

1750- 1490 π.Χ.

Νέα ανάκτορα

Εκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, περίπου 1630 π.Χ.

Άνθιση του εξαγωγικού εμπορίου, ιδίως **κρασιού, ελαιόλαδου και βοτάνων μέσω της ναυτιλίας**, σ' όλη τη Μεσόγειο.

1490- 1100 π.Χ.

Υστερομινωική

Το κλίμα γίνεται πιο υγρό.

Νέα έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας.

Οι Μυκηναίοι καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα της Κρήτης. Ληλασία της Κνωσού, περίπου 1350π.Χ.

γ) Σκοτεινοί Χρόνοι (Εποχή του Σιδήρου)

1100-970 π.Χ.

Πρωτογεωμετρική
Εποχή του Σιδήρου

Η Γραφή σπανίζει. Μείωση του αριθμού των οικισμών. Εγκατάλειψη των ανατολικών ακτών. Νέα κάθοδος Αχαιών και Δωριέων. Χρήση σιδήρου. Μετάβαση Θρησκείας στο ελληνικό Δωδεκάθεο. Διατήρηση στοιχείων των Μινωικών θεοτήτων στη λατρεία.

970-720 π.Χ.

Γεωμετρική

Ιδρύονται πάνω από 100 Δωρικές αυτόνομες «Πόλεις-Κράτη». Επανεμφάνιση αλφαβητικών γραπτών κειμένων (στον Κομμό) ήδη από τα τέλη του 8ου αιώνα.

710- 600 π.Χ.

Ανατολίζουσα
«Δαιδαλική»

Ισχυρά υπολείμματα παλαιάς πολιτιστικής παράδοσης με ανατολίτικες επιρροές κυρίως στη μεταλλουργία, χρυσοχοΐα, μικροπλαστική και στην Κρητική μικρογλυπτική. Η Κρήτη το πιο «ζωντανό» κομμάτι του Ελληνικού κόσμου.

14. Παράλληλα με την ανάπτυξη της Κτηνοτροφίας. Το μαλλί των αιγοπροβάτων, ήταν πολύτιμη πρώτη ύλη για την Υφαντική στη Μινωική Κρήτη έως τους νεότερους ιστορικούς χρόνους.

δ) Ιστορικοί Χρόνοι

650-500 π.Χ.

Αρχαϊκή Περίοδος

Πόλεμοι μεταξύ αντιμαχόμενων «Πόλεων- Κρατών». Πολιτιστική κάμψη, από τον 6ο αιώνα και έπειτα το εμπόριο φθίνει. Η Κρήτη έρμαιο διάφορων εισβολέων και ορμητήριο πειρατών.

500-67 π.Χ.

Κλασική και
Ελληνιστική Περίοδος

Η Κρήτη στο περιθώριο των δραστηριοτήτων του Ελληνικού κόσμου. Εμφύλιες διαμάχες και αναρχία ταλανίζουν το Νησί. Άνθιση πειρατείας. Υποδούλωση της Κρήτης στους Ρωμαίους.

67 π.Χ.-330 μ.Χ.

Ρωμαϊκή Περίοδος

Ανάπτυξη γεωργίας
και κτηνοτροφίας.

Η Κρήτη ακμάζει. Αύξηση πληθυσμού. Κτίστηκαν υδραγωγεία και δεξαμενές. Διατήρηση παλιών πολιτιστικών παραδόσεων και στοιχείων ανατολίτικης και Μινωικής λατρείας, παράλληλα με το ελληνικό Δωδεκάθεο.

330-824 μ.Χ.

Α' Βυζαντινή Περίοδος

Εξάπλωση και εδραίωση της Χριστιανικής θρησκείας. Ίδρυση ναών Βασιλικού ρυθμού. Η Κρήτη μετατρέπεται σε χωριστή επαρχία του Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους.

824 -961 μ.Χ.

Αραβική Κατάκτηση

Οι Άραβες κατακτούν σχεδόν όλη (πλην τα Σφακιά) την Κρήτη. Ίδρύουν τον Χάνδακα (τη μεταγενέστερη Κάντια και σήμερα το Ηράκλειο) και το καθιστούν διεθνές κέντρο δουλεμπορίου, καθώς και το ίδιο το νησί, άντρο της πειρατείας στη Μεσόγειο.

961-1204 μ.Χ.

Β' Βυζαντινή Περίοδος

Ανάκτηση του Νησιού από τον Νικηφόρο Φωκά. Ο πληθυσμός έχει συρρικνωθεί. Συστηματική προσπάθεια αναζωπύρωσης του θρησκευτικού φρονήματος, καθώς και του πληθυσμού με Έλληνες εποίκους και στρατιώτες. Οι Βυζαντινοί επινόησαν ένα φεουδαρχικό σύστημα που επικράτησε ως τον 18ο αιώνα. Η γη καλλιεργούνταν από τους κατοίκους, όμως ολόκληρα χωριά ή τμήματα του Νησιού εκχωρούνταν στους τοπικούς Άρχοντες με δικαίωμα φορολογίας και στρατολόγησης (εκτός από τα Σφακιά που ήταν όλοι Ευγενείς!). Τον 11ο αιώνα αρχίζουν οι πρώτες αναφορές για εξεγέρσεις που επρόκειτο να σημαδέψουν την ιστορία της Κρήτης για 800 και πλέον χρόνια.

1211- 1650 μ.Χ.
Βενετοκρατία

Εισαγωγή και καλλιέργεια πορτοκαλιάς και άλλων εσπεριδοειδών, καθώς και καστανιάς στη Δυτική Κρήτη.

Άνθιση της καλλιέργειας βαμβακιού.

Ενετική προσπάθεια καλλιέργειας ζαχαρότευτλου.

Ενετική απαγόρευση εξαγωγής κρητικού κυπαρισσόξυλου 1414 μ.Χ.

Η Κρήτη εκχωρείται στους Βενετούς, ως λεία πολέμου από τους Σταυροφόρους. Πρώτη επιδημία πανώλης, το 1347 μ.Χ. Κτίζονται εκκλησιάκια. Κουρσάροι. Προσπάθεια επιβολής του Καθολικισμού. Εξοστρακισμός των Ορθόδοξων Επισκόπων. Πρώτες εξεγέρσεις των τοπικών Κρητών, αρχόντων και λαού, κατά των Βενετών επικυρίαρχων και εποίκων. Σταδιακή πολιτιστική αλληλεπίδραση και εξελληνισμός Βενετών σε γλώσσα και θρησκεία.

1500- 1650 μ.Χ.
Ύστερη Βενετοκρατία

Κορύφωση Μικρής Παγετώδους Εποχής τη δεκαετία 1590 μ.Χ.

Άνθιση εξαγωγικού εμπορίου εσπεριδοειδών και κρασιού με κορυφαίο προϊόν την Κρητική ποικιλία «**Μαλβαζία**».

Παρακμή της καλλιέργειας βαμβακιού. Ενετική απαγόρευση για επέκταση της αμπελοκαλλιέργειας στην Κρήτη. Πιέσεις για αύξηση της καλλιέργειας σιτηρών. Αύξηση της καλλιέργειας της ελιάς.

Επιδημίες πανώλης. Κουρσάροι. Εξαθλίωση των χωρικών λόγω συστήματος δουλοπαροικίας. Επιβολή αναγκαστικής εργασίας (αγγαρείες). Ανάπτυξη Αστικής Τάξης. Ως αντίδραση, οι κάτοικοι επιδίδονται **σε αύξηση της καλλιέργειας της ελιάς σε όλη τη Νήσο (!)**

1650- 1770 μ.Χ.
Πρώιμη
Τουρκοκρατία

Κορύφωση Μικρής Παγετώδους Εποχής τη δεκαετία 1690 μ.Χ.

Άνθιση των εξαγωγών σε **ελαιόλαδο**. Πλούσια παραγωγή (15). Εισαγωγή του καφέ.

Επιδημίες πανώλης. Παρακμή της αμπελουργίας ως αποτέλεσμα αλλαγών στο εμπόριο. Οι Τούρκοι διατήρησαν το Φεουδαρχικό Σύστημα, με βυζαντινές επιρροές.

Οι χριστιανοί αγρότες μεταβλήθηκαν σε δουλοπάροικους – καλλιεργητές με πιο βαριά φορολογία σε σχέση με την υπόλοιπη υπόδουλη Ελλάδα.

Πολλοί καταφεύγουν ως «Χαϊνηδες», δηλαδή αντάρτες, στα βουνά.

Εξισλαμισμός, τουλάχιστον του 1/4 του πληθυσμού της Κρήτης. Περιορισμός Πειρατείας.

Κατάργηση «αγγαρείας» και χαλάρωση της γραφειοκρατικής πίεσης για αύξηση της καλλιέργειας σιτηρών. Αποκατάσταση Ορθόδοξων Επισκόπων. Τα Χανιά πρωτεύουσα της Κρήτης.

15. «...Στη δεκαετία του 1730, η Κρήτη εξήγαγε, κατά μέσο όρο, 1600 τόνους λαδιού ετησίως, μόνο στη Μασσαλία, εμπόριο στο οποίο βασίστηκε μεγάλο μέρος της ευμάρειας του Νησιού αυτή την περίοδο.» Γ. Τριανταφυλλίδου- Baladie (1988). Το Εμπόριο και η Οικονομία της Κρήτης (1669-1795), Ηράκλειο: εκδ. Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη.

Γεωλογικές περιόδους

Περιβάλλον

Κάτοικοι

1770 - 1898 μ.Χ.

**Ύστερη
Τουρκοκρατία**

Η σηροτροφία για την παραγωγή μεταξιού, δευτερεύουσα σημαντική πηγή εισοδήματος. Εισαγωγή και καλλιέργεια πατάτας και ντομάτας. Εκτεταμένες πυρκαγιές δασών.

Τελευταία επιδημία πανώλης το 1821. Συνεχείς επαναστάσεις για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Τρομερές σφαγές χριστιανικού πληθυσμού. Παρακμή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

1898 - 1913 μ.Χ.

Ανεξάρτητη Κρήτη

Ίδρυση αυτόνομης «Κρητικής Πολιτείας». Η πρώτη εκτεταμένη αρχαιολογική δραστηριότητα. Επανάσταση του Θερίσου το 1905 με επικεφαλής τον Ε. Βενιζέλο, συνεχείς προσπάθειες για ένωση με την Ελεύθερη Ελλάδα που τελικά πραγματοποιήθηκε 1/12/1913.

1913- έως σήμερα
**Κρήτη ενσωματωμένη
στην Ελλάδα(*)**

Ένταξη πολλών περιοχών και υδροτόπων της Κρήτης στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα προστασίας NATURA 2000 (16).

Ανακήρυξη της περιοχής της Σαμαριάς σε Εθνικό Δρυμό (17). Καλλιέργεια πρώιμων κηπευτικών σε θερμοκήπια που επιφέρει αλλαγή στη φυσιογνωμία των πεδιάδων, κυρίως στη νότια Κρήτη. Αύξηση της καλλιέργειας της ελιάς. Επιδιώξεις κυρίως στην ελαιοκομία και στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Έργα άρδευσης. Διάνοιξη πλήθους ορεινών αγροτικών δρόμων ως υποβοήθηση της κτηνοτροφίας. Καλλιέργεια αβοκάντο και ακτινίδιου, καθώς και μπανάνας.

Αποχώρηση Μουσουλμάνων από την Κρήτη. Ανταλλαγή πληθυσμών το 1923. Μάχη της Κρήτης, Μάιος 1941. Γερμανική κατοχή 1941 - 1945. Είσοδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981. Πλούσια αρχαιολογική σκαπάνη.

Ανάπτυξη ξενοδοχειακών υποδομών, τουρισμού και οικοτουρισμού. Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών ενέργειας, με τη δημιουργία αιολικών και φωτοβολταϊκών πάρκων.

* (Σημ. Εκδ.): Πλούσιο υλικό για την Κρήτη, για την περίοδο μετά την ένωση με την Ελλάδα, υπάρχει στην ιστοσελίδα της Περιφέρειας Κρήτης www.crete.gov.gr και στη δικτυακή πύλη www.incrediblecrete.gr.

16. «...Σύμφωνα με το 'Κόκκινο βιβλίο Σπάνιων και Απειλούμενων Φυτών της Ελλάδας' (1995) έχουν καταγραφεί 66 απειλούμενα φυτά στην Κρήτη, 14 από τα οποία, βρίσκονται σε άμεσο κίνδυνο εξαφάνισης, 34 είναι Εύτρωτα, 17 είναι Σπάνια, ενώ ένα θεωρείται ότι έχει εξαφανιστεί (Astragalus Idaeus). Από τα παραπάνω είδη, 53 είναι ενδημικά φυτά της Κρήτης...» ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ INTERREG 2 C –CADSES PROJ. Nr 97005\A 'Natural Resources' Υποέργο ο.ο.4: «Χαρακτηρισμός, αρχειοθέτηση και ex-situ διατήρηση επιλεγμένων αυτοφυών ειδών της κρητικής χλωρίδας (τράπεζα σπόρων σπάνιων και απειλούμενων ειδών) ΧΑΝΙΑ ΙΟΥΝΙΟΣ 2001 (σελ.3)

17. « Η περιοχή της Σαμαριάς, ανακηρύχθηκε Εθνικός Δρυμός, με το Βασιλικό Διάταγμα 781/1962, οριοθετήθηκε με το Β.Δ.74/1964 καλύπτοντας συνολική έκταση 48.480 στρέμματα.» Χαρά Καργιολάκη « Το Φαράγγι της Σαμαριάς, καταφύγιο ζωής ορμητήριο ελευθερίας...» ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΔΡΥΜΟΥ ΣΑΜΑΡΙΑΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΧΑΝΙΩΝ 2008 (σελ. 193).

iii) Αειφόρος ανάπτυξη κατά τους Ιστορικούς Χρόνους έως σήμερα

Πολύ πριν διατυπωθεί η έννοια της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης (18), παρατηρείται ότι ο άνθρωπος στην Κρήτη ζούσε σε απόλυτη αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Η διαμόρφωση του κρητικού τοπίου, δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα των γεωλογικών και τεκτονικών αλλαγών, αλλά και της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η καλλιέργεια της ελιάς και των σιτηρών ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους, με την ανάπτυξη της γεωργίας και την εισαγωγή νέων φυτών για καλλιέργεια και οικόσιτων ζώων για εκτροφή, σε συνδυασμό με την ενδημικότητα, καθώς και η εκμετάλλευση των τοπικών φυσικών πόρων από τον άνθρωπο και οι δομικές του παρεμβάσεις, επηρέασαν σημαντικά τη βιοποικιλότητα και απέδωσαν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στην ταυτότητα του τόπου.

Σε όλη την ιστορία του νησιού, θα δει κανείς τον άνθρωπο να ξεχειρώνει τη γη με απλά μέσα, να φτιάχνει πεζούλες από ξερολιθιά (19), κήπους, αγρούς, και να καλλιεργεί τις απότομες πλαγιές των λόφων και των βουνών. Ο άνθρωπος τότε έφτιαχνε λιθόστρωτα μονοπάτια, γραφικά χωριά, λιμάνια, καρνάγια, πύργους, τείχη. Για τις αγροτικές του εργασίες έφτιαχνε αποθήκες, μετόχια, πατητήρια, μητάτα, νερόμυλους, ανεμόμυλους (20). Σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον, χρησιμοποιώντας υλικά του τόπου, χωρίς να τα εκμεταλλεύεται εξαντλητικά, αλλά σε πολλές περιπτώσεις, εμπλουτίζοντας και αξιοποιώντας τα. Για τους πεζοπόρους γέμιζε τις στράτες με κρήνες, βρύσες, μικρά κανάλια, πηγάδια. Για να λατρεύει τα θεία έκανε ιερές τις σπηλιές και τις κορφές των βουνών και με το πέρασμα του χρόνου, γέμισε με ξωκλήσια τις εξοχές, ίδρυσε μεγάλα μοναστήρια στις ερημιές του νησιού και έχτισε σπουδαίους ναούς στις πόλεις (21).

Η πλούσια πολιτιστική, θρησκευτική και οικονομική κληρονομιά της Νήσου, διαμορφώθηκε όπως αναφέρθηκε και στο Χρονολόγιο, μέσα από την πολύπαθη ιστορία της, ως αντικείμενο κατάκτησης και σταυροδρόμι πολιτισμών, και ξετυλίχθηκε ανά τους αιώνες, διατηρώντας την αγαστή σχέση αλληλεπίδρασης ανθρώπου και τοπίου, όπως μαρτυρεί και η εξάρτηση του Κρητικού από τη φύση, η οποία του παρείχε αδιάκοπα και το σύνολο της τροφής του.

Τρανή απόδειξη της αέναης αυτής σχέσης, είναι το μοντέλο της Κρητικής Διατροφής που παρέμεινε αναλλοίωτο στα βασικά του χαρακτηριστικά: ελαιόλαδο, δημητριακά, άφθονα φρούτα, λαχανικά και χόρτα, βότανα καθώς και κρασί, μέλι, ψάρι, όσπρια και (λιγότερο) κρέας, από τη Μινωική Εποχή, όπως μαρτυρεί με ενδείξεις η αρχαιολογική σκαπάνη, έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1960, όπως αποδεικνύει η μελέτη των επτά Χωρών (22) που αναγνωρίζει την Κρητική Διατροφή και τις ευεργετικές επιδράσεις της, ως βάση της Μεσογειακής Δίαιτας.

Από το τέλος της δεκαετίας του 1960, λόγω της ανάπτυξης του τουρισμού στην Κρήτη, της αλλαγής του οικονομικού μοντέλου και τη σταδιακή υιοθέτηση ενός δυτικού τρόπου ζωής (κυρίως Αμερικάνικου), ο απόηχος αυτής της αρμονικής σύνδεσης ανθρώπου - περιβάλλοντος με τα γνωστά πλέον ευεργετικά της αποτελέσματα φαίνεται να διατηρείται, ως ένα βαθμό, στις αγροτικές

18. «...Η έννοια της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης, διατυπώθηκε επίσημα για πρώτη φορά, στην έκθεση «το Μέλλον όλων μας», της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ. Η έκθεση αυτή, όρισε τη βιώσιμη ανάπτυξη ως «την ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενιάς, χωρίς να διακινδυνεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες». Η «αειφορία» αναγορεύτηκε ως Παγκόσμια Βασική Αρχή με τη δήλωση της Συνόδου Κορυφής της Γης στο Ρίο το 1992 (...) και χρησιμοποιείται πλέον για να αποδώσει την έννοια μιας διαφορετικής αναπτυξιακής πολιτικής.» Γιώργος Αγοραστάκης «Περιβάλλον και τοπική ανάπτυξη» Β' Έκδοση – ΧΑΝΙΑ 2003 (σελ.17)

19. Το σύστημα με τις πεζούλες ή αναβαθμίδες, κράτησε από τα Μινωικά χρόνια μέχρι το τέλος της Τουρκοκρατίας στην Κρήτη, οπότε άρχισε σταδιακά να φθίνει. Αποτελούσε πάγια γεωργική τακτική, για να αυξηθεί η καλλιεργήσιμη έκταση σε πλαγιές με μεγάλη κλίση, και ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκό για την καλλιέργεια της ελιάς, αμπέλου και εσπεριδοειδών. Παράλληλα όμως, συντέλεσε σε σημαντικό βαθμό, στη μείωση του βαθμού διάβρωσης του εδάφους από τα νερά της βροχής και στην ανάπτυξη της βιοποικιλότητας.

20 - 21. Στ. Ψημένος «Ανεξερεύνητη Κρήτη» εκδ. ROAD 1999.

22. Η μελέτη των επτά Χωρών (Keys, 1975) ξεκίνησε τη δεκαετία του '50 σε 16 υποομάδες από 7 χώρες (από την Ελλάδα ήταν Κρήτη και Κέρκυρα) από όλο τον κόσμο, για 10- 15 χρόνια έρευνας, απεδείχθη ότι η Κρητική διατροφή βασισμένη στο πλούσιο ελαιόλαδο, σε συνδυασμό με τον τρόπο ζωής του Κρητικού και την ήπια άσκηση για την καλλιέργεια της γης, καθώς και το καθημερινό περπάτημα, μείωναν κατά πολύ τον κίνδυνο εμφάνισης καρδιαγγειακών νοσημάτων, καθιστώντας τους Κρητικούς ως τους μακροβιότερους και υγιέστερους ανθρώπους σε σχέση με τους άλλους πληθυσμούς, ως τα τέλη της δεκαετίας του 1960 που άρχισε να αλλάζει και ο τρόπος ζωής και διατροφής.

περιοχές, μέχρι και την προηγούμενη γενιά (αρχές της δεκαετίας του 1980), όπως ο επιδημιολόγος Henri Blackburn δημοσίευσε χαρακτηριστικά (23):

«Επιτρέψτε μου να σας περιγράψω τον άνθρωπο που ζει στο νησί της Κρήτης. Είναι ή κτηνοτρόφος ή αγρότης. Πηγαίνει στην δουλειά του περπατώντας στο γλυκό φως της Κρήτης, ανάμεσα στα τζιτζίκια που τραγουδούν, μέσα στην γαλήνη της γης του. Όταν τελειώνει το μεροκάματο, αναπαύεται κουβεντιάζοντας με τους κουμπάρους του στο καφενείο του χωριού, πίνοντας λεμονάδα και καπνίζοντας το τσιγάρο που έχει στρίψει μόνος του. Αφού πάρει το μεσημεριανό στο σπίτι του και πάρει έναν υπνάκο, ξαναφεύγει, φρέσκος και ευδιάθετος για να αποτελειώσει την δουλειά της μέρας. Το σπιτικό του φαγητό αποτελείται από μελιτζάνες, μαρινάκια, τραγανά λαχανικά και ψωμί βουτηγμένο στο ελαιόλαδο. Μια φορά την εβδομάδα θα φάει λίγο αρνάκι ή κοτόπουλο, δύο φορές την εβδομάδα θα φάει ψάρι. Άλλα ζεστά του φαγητά είναι τα όσπρια, μαγειρευμένα με κρέας ή σκέτα με καρυκεύματα. Το κύριο φαγητό συνοδεύεται από σαλάτα, ελιές, γλυκά με σιρόπι, ξηρούς καρπούς ή φρέσκα φρούτα. Το τοπικό κρασί συμπληρώνει αυτό το ποικίλο και γευστικό διαιτολόγιο. Το γιορταστικό οικογενειακό δείπνο, γίνεται το Σάββατο βράδυ μαζί με συγγενείς και φίλους. Το γλέντι καταλήγει σε μεταμεσονύκτιο χορό στο φεγγαρόφωτο. Την Κυριακή πηγαίνει στην εκκλησία μαζί με την γυναίκα του και τα παιδιά του. Ακούει το κήρυγμα και επιστρέφει σπίτι του για ένα ήσυχο απόγευμα που το περνάει με την συντροφιά της οικογένειάς του, απολαμβάνοντας τη μυρουδιά του κρέατος που αργοψήνεται στην φωτιά, αρωματισμένο με διάφορα χορταρικά και βότανα. Μέσα στο αρμονικό αλλά άγριο τοπίο της πατρίδας του ο Κρητικός νιώθει ασφαλής. Απολαμβάνει τους φυσικούς και κυκλικούς ρυθμούς της κουλτούρας του, τη δουλειά και την ανάπαυση και τη συντροφικότητα, την σοβαρότητα και την ευθυμία, την ρουτίνα και το γλέντι. Στα γεράματα του λιάζεται στο χρυσό φως της δύσης. Στα γεράματα του είναι ωραίος, τραχύς, αξιαγάπητος και αρρενωπός. Διατρέχει το μικρότερο κίνδυνο να πάθει στεφανιαίο επεισόδιο, έχει το χαμηλότερο ποσοστό θνησιμότητας και τη μεγαλύτερη μακροβιότητα στο δυτικό κόσμο»

Όμως, αυτός ο τρόπος ζωής άλλαξε δραματικά την τελευταία τριακονταετία, με την εγκατάλειψη του παραδοσιακού μοντέλου οικονομίας και την υιοθέτηση ενός δυτικού τρόπου ζωής, με άκρατο καταναλωτισμό, αστυφιλία, έλλειψη άσκησης και αλλαγή των διατροφικών μας συνηθειών σε ξενόφερτα πρότυπα ταχυφαγείων (βλ. Fast food) πλούσια σε αλάτι και κορεσμένα (τρανς) λιπαρά, καθώς και υιοθέτηση τυποποιημένης, ξεκομμένης από τη φύση, παγκοσμιοποιημένης διατροφής. Έτσι, οι Έλληνες, και δη οι Κρητικοί, διεκδικούν τη θλιβερή πρωτιά σε ποσοστά παχυσαρκίας (και μάλιστα, παιδικής) στην Ευρώπη! Γεγονός που επιφέρει όλες τις ολέθριες συνέπειες για την υγεία τους: αύξηση συχνότητας καρδιαγγειακών και μεταβολικών νοσημάτων (Σακχαρώδης διαβήτης, αρτηριακή Υπέρταση, υπερλιπιδαιμία κ.α.) με άμεση πτώση στο χρόνο, αλλά και στην ποιότητα ζωής!

Παράλληλα, η κατάργηση της ισορροπίας και της αρμονικής ανάδρασης με το περιβάλλον, επέφερε τις τελευταίες δεκαετίες, ολέθριες συνέπειες και σημαντική αλλοίωση στο τοπίο της Κρήτης. Η άναρχη δόμηση, στο όνομα της τουριστικής εκμετάλλευσης και του νεοπλουτισμού, το χτίσιμο στον αιγιαλό, καθώς και η χωρίς σχεδιασμό επέκταση των πόλεων, σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη της υπαίθρου και την αποψίλωση από τα (ελάχιστα) εναπομείναντα δάση της με τις (χωρίς πολεμικό σκοπό πια) πυρκαγιές, ενέτεινε τη διάβρωση των εδαφών και το βαθμιαία εξελισσόμενο κίνδυνο ερημοποίησης της γης. Ακόμα, η αλλαγή του παραδοσιακού μοντέλου, από την ελεύθερα διακινούμενη αραιή κτηνοτροφία, στη σταβλισμένη σχεδόν σε μόνιμες, ενοικιασμένες εκτάσεις, μαζί με την υπερβολική αύξηση του αριθμού των ζώων και τη διάνοιξη αγροτικών δρόμων σχεδόν σε όλες τις ορεινές περιοχές, ενέτεινε το φαινόμενο της διάβρωσης και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Επίσης, η εντατικοποίηση της γεωργίας, με μονοκαλλιέργειες και υπερβολική επέκταση των πλαστικών θερμοκηπίων λόγω αυξημένης ζήτησης των πρώιμων κηπευτικών, οδήγησε στη μόλυνση του περιβάλλοντος και στη ρύπανση του υδροφόρου ορίζοντα με νιτροφωσφορικά, καθώς και άλλα αγροχημικά, με άμεσες συνέπειες, την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής (αφού ο άνθρωπος δεν μπορεί να χαρεί πια την άμεση επαφή με τη φύση), εξάντληση ζωτικών αγαθών όπως το νερό, διαταραχή των οικοσυστημάτων, δραματική μείωση της βιοποικιλότητας!

Ευτυχώς, δεδομένων αυτών των προβλημάτων σε πανελλαδικό μα και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, το μοντέλο ανάπτυξης την τελευταία δεκαετία, έστω και αργά, άρχιζε να αλλάζει. Η αρχή της αιεφόρου ανάπτυξης αναγορεύτηκε πανηγυρικά και σε Καταστατική Αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999. Οι κοινοτικές πολιτικές έδωσαν μια παραπέρα ώθηση στην αρχή της αιεφορίας με την αρχή της ενσωμάτωσης (24). Επιτάσσοντας, οι πολιτικές που μέχρι τώρα ρύπαιναν και εξαντλούσαν το περιβάλλον, να μετεξελιχθούν σε φιλικές προς το περιβάλλον πρακτικές, με στόχο όχι πια την ανάπτυξη υπερμεγέθη και άκριτα, αλλά με τρόπο που την καθιστά «βιώσιμη» και εξασφαλίζει την αποκατάσταση και διατήρηση του περιβάλλοντος, ως κληρονομιά και στις επόμενες γενιές!

iv) Συνοψίζοντας

Η Κρήτη, τοπίο ιδιαίτερης και μοναδικής ομορφιάς, ιδιόμορφο γεωλογικά, ανεκτίμητης αξίας σε χλωρίδα και πανίδα, υπήρξε για χιλιετηρίδες απόλυτα συνυφασμένο με τον άνθρωπο, σε μια στενή σχέση αλληλεπίδρασης και εξάρτησης. Αποτέλεσε το λίκνο της γέννησης του Ευρωπαϊκού πολιτισμού, τόπος πλούσιος σε Ιστορία και παράδοση. Οι Κρητικοί, περήφανος και γενναίος λαός, διαμόρφωναν και διαμορφωνόταν από το τοπίο. Οπως ακριβώς και ο Κρητικός Αίγαγρος, που ήρθε με τον άνθρωπο στο Νησί από την Ανατολή, για να αναπτύξει στο πέρασμα των αιώνων τα δικά του, μοναδικά χαρακτηριστικά μέσα από το περιβάλλον που ζούσε, που το κάνουν να μην μοιάζει με κανένα άλλο στο είδος του. Γιαυτό, και οι Κρητικοί απόλυτα δεμένοι στο παρελθόν με τον τόπο, ταύτιζαν το «Αγρίμι της Κρήτης» με την ψυχή τους. Το ίδιο και η ελιά, δέντρο ιερό της Μινωικής θρησκείας, αναπτύχθηκε κάτω από το άπλετο και φιλόξενο φως του ήλιου στην Κρήτη, για να διαδοθεί μέσω του Μινωικού πολιτισμού, σε όλη την Μεσόγειο, σύμβολο της ειρήνης, της δόξας αλλά και της ευμάρειας. Το ελαιόλαδο αποτελούσε για χιλιάδες χρόνια και αποτελεί ακόμα (έστω και αδικώς υποτιμημένο οικονομικά, τα τελευταία χρόνια..) το χρυσάφι της Κρητικής Γης.

Όμως, τις τελευταίες δεκαετίες, μεταπολεμικά, εξαιτίας της γρήγορης και μονομερούς ανάπτυξης της βιομηχανικής κοινωνίας, διερράγη η σχέση των Κρητικών με το περιβάλλον. Η γη, υπήρξε αντικείμενο αλόγιστης εκμετάλλευσης σε μεγαλύτερη κλίμακα, με την εντατικοποίηση της γεωργίας, τη βιομηχανική και τουριστική μεγέθυνση.

Η λύση στην αλλοτρίωση και στην αποξένωση των Κρητών από το περιβάλλον, δεν θα μπορούσε να είναι άλλη από την επανασύνδεση και αποκατάσταση της αρμονίας των ανθρώπων με την φύση, μέσα από την βιώσιμη ανάπτυξη και την υιοθέτηση ορθολογικών πρακτικών και καλλιέργειας οικολογικής συνείδησης.

Αυτό, πιστεύουμε πως μπορεί να γίνει μέσω της εκπαίδευσης! Ο κρητικός χαρακτήρας, που είναι ένα μείγμα « συναισθηματικότητας, περηφάνιας και εγωισμού» (όπως λέει και ένας φίλος Κρητικός), θα μπορούσε να στηρίξει την προστασία και όχι να της αντιταχθεί. Πολλοί γεροντότεροι Κρητικοί αναγνωρίζουν και είναι υπερήφανοι για τα χαρακτηριστικά που καθορίζουν το τοπίο και τον πολιτισμό του νησιού (25). Συχνά όμως, λόγω της αλλαγής του τρόπου ζωής, οι αξίες αυτές δεν μεταδόθηκαν στην επόμενη γενιά. Η εκπαίδευση λοιπόν μέσω της βιωματικής μάθησης μπορεί να γίνει ο συνδετικός κρίκος του ανθρώπου με το περιβάλλον καθώς και της συνέχειας της παράδοσης και του πολιτισμού του τόπου!

Τέλος πρώτου μέρους!!

24. Γιώργος Αγοραστάκης «Περιβάλλον και τοπική ανάπτυξη» Β' Έκδοση – ΧΑΝΙΑ 2003 (σελ.18)

25. Η «Δημιουργία του κρητικού τοπίου» Oliver Rackham-Jennifer Moody, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ 2008 (σελ.306).

Μέρος δεύτερο | Διδακτικά Σενάρια και Κάρτες Εργασίας Μαθητών για τις Α΄ - Β΄ | Γ΄ - Δ΄ | Ε΄ - ΣΤ΄ τάξεις

I. Α΄ - Β΄ ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

I.1. Το προϊόν

Σκοπός της ενότητας: Η εξοικείωση των μαθητών με τον καρπό της ελιάς και η γνωριμία τους με τον τόπο και τον τρόπο παραγωγής λαδιού στα παλιά τα χρόνια.

Κεντρική δραστηριότητα: Αφήγηση του παραμυθιού “Το λιοτρίβι του χωριού”.

Προτεινόμενη επίσκεψη: Ένα παραδοσιακό λιοτρίβι.

Επεξεργασία εννοιών: “Καταναλωτής, Παραγωγός, Παραγωγή”.

I.1.1. Η ελιά

α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη

Στην πρώτη αυτή ενότητα επεξεργασίας του θέματος και πριν ο εκπαιδευτικός φτάσει στην κεντρική δραστηριότητα (αφήγηση παραμυθιού), δηλαδή στη δραστηριότητα που σκοπό της έχει την απόκτηση γνώσεων και πληροφοριών από τους μαθητές, κρίνεται απαραίτητη η προετοιμασία των μαθητών για το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούν. Για το λόγο αυτό, προηγείται μία εισαγωγική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα:

α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα

Σκοπός:

Η αξιοποίηση από τον/την εκπαιδευτικό του στοιχείου της «έκπληξης» που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα παιδιά αυτής της ηλικίας.

Στόχοι:

- Να ενεργοποιηθεί η φαντασία και το ενδιαφέρον ώστε οι μαθητές να συγκεντρωθούν στο «εδώ» και στο «τώρα», αλλά και σε ό,τι πρόκειται να ακολουθήσει αργότερα.
- Να διεγερθούν οι αισθήσεις της όρασης, της αφής, της όσφρησης και της γεύσης των μαθητών σχετικά με το προϊόν με το οποίο πρόκειται να ενασχοληθούν στη συνέχεια.
- Να αξιοποιηθούν τα βιώματα και οι εμπειρίες των μαθητών αναφορικά με τον καρπό της ελιάς.
- Να παραχθεί ο προφορικός λόγος στην τάξη μέσα από την ανταλλαγή των εμπειριών των μαθητών.
- Να εξοικειωθούν διαισθητικά οι μαθητές με την εμπειρία του «καταναλωτή» καρπού της ελιάς.
- Να ασκηθούν τα παιδιά στη σταδιακή δημιουργία της ομάδας και στην καλλιέργεια της σχεσιακής διάστασης στη διδακτική πράξη.

Υλικά:

- λαδόκολλα
- μικρά κλαδιά ελιάς με τον καρπό
- φύλλα ελιάς
- ελιές τσακιστές, ξυδάτες, αλατσολιές, νερατζολιές κ.τ.λ.
- κοφίνι
- ηχητικό ερέθισμα: «Η ελιά»

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός έχει τυλίξει σε λαδόκολλα, με τη μορφή δώρου, καρπούς ελιάς (ελιές τσακιστές, ξυδάτες, αλατσολιές, νερατζολιές κ.τ.λ.), αλλά και φύλλα ή κλαδιά που έχουν πάνω τους τον καρπό.

Όλα τα «δώρα» βρίσκονται μέσα σε ένα κοφίνι. Από εκεί τα παιδιά παίρνουν τυχαία από ένα «δώρο», ενώ τους δίνεται η δυνατότητα να το μυρίσουν, να το γευτούν και γενικά παροτρύνονται από τον/την εκπαιδευτικό να το επεξεργαστούν. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής προτείνεται ένα συνοδευτικό ηχητικό άκουσμα:

«Η ελιά» [Η.Β.2]

Φάση Β: Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να ανασύρουν από τη μνήμη τους μια θετική-ευχάριστη εμπειρία που να έχει σχέση με αυτό το αντικείμενο (την ελιά) και να τη μοιραστούν με το διπλανό τους. Εναλλακτικά, οι μαθητές εκφράζουν τις εμπειρίες τους μεμονωμένα στην ομάδα της τάξης.

Σε περίπτωση που η δραστηριότητα αξιοποιηθεί από τον/την εκπαιδευτικό για τις Γ΄ - Δ΄ και Ε΄ - Στ΄ τάξεις, οι μαθητές μόλις ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους σε ζεύγη, ενθαρρύνονται να γίνουν τετράδα και να αναζητήσουν τα συστατικά της «θετικής» τους εμπειρίας σχετικά με την «ελιά» (π.χ. αν ήταν νόστιμη - ικανοποίηση μιας αίσθησης, αν ήταν δώρο από κάποιον - φροντίδα/αγάπη κλπ).

Οι μαθητές καλούνται να δώσουν ένα παρατσούκλι σχετικό με το θέμα στην ομάδα τους και στη συνέχεια παρουσιάζουν τα συστατικά των εμπειριών τους και τα παρατσούκλια τους μέσω ενός εκπροσώπου τους, στον μεγάλο κύκλο κουβέντας (την ολομέλεια) στην τάξη.

Εναλλακτικά, οι μαθητές εκφράζουν τις εμπειρίες τους μεμονωμένα στην ομάδα της τάξης.

α - 2) Βασική δραστηριότητα

Αφήγηση του παραμυθιού με τίτλο: «Ένα λιτροβιό στην Ιθάκη» [27, 28].

Σκοπός: Πέρα από το βασικό σκοπό της δραστηριότητας που είναι η εξοικείωση των μαθητών με το προϊόν, τον τόπο και τον τρόπο παραγωγής του στα παλιότερα χρόνια, διδακτικομεθοδολογικά η δραστηριότητα λειτουργεί ως αφετηρία για τη συμμετοχή των παιδιών σε ενισχυτικές δραστηριότητες, σχετικών με τη βασική.

Στόχοι:

Να γνωρίσουν οι μαθητές μέσα από την αφήγηση του μικρού αγοριού:

- Την προετοιμασία για το μάζεμα της ελιάς.
- Τα διάφορα στάδια επεξεργασίας του καρπού για την παραγωγή του ελαιολάδου σε ένα παραδοσιακό ελαιοτριβείο.
- Τα μηχανήματα- εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι παραγωγοί την εποχή εκείνη (π.χ. ζυγός, τσόλια, βίδα/πιεστήριο, κανάτι κ.τ.λ.).
- Το «ρόλο» όλων όσων εργάζονταν στο ελαιοτριβείο ανάλογα με την εργασία που εκτελούσαν (π.χ. λιτρουβιάρης, γεμιστής, στασαδόρος, μετρητής).
- Την ελιά ως προϊόν για οικιακή χρήση.

Υλικό:

Το παραμύθι που συστήνεται για την εισαγωγή των μαθητών στο θέμα της Ενότητας, αφορά σε εκπαιδευτικό υλικό του Προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός» σχετικά με το λαϊκό πολιτισμό, κι έχει ως τίτλο: «Ένα λιτρουβιό στην Ιθάκη» [Η.Β.3].

Χρήσιμες πληροφορίες για τον εντοπισμό του υλικού:

Για την επικράτεια: μπορείτε να απευθυνθείτε στις σχολικές μονάδες που απετέλεσαν μονάδες της πιλοτικής εφαρμογής του Προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ» [28].

Επίσης, στο δικτυακό τόπο του Προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός» [Η.Β.3]. Ενδεχομένως, πληροφορίες για το υλικό μπορείτε να βρείτε στα ΥΠΘΠΑ, ΥΠ.ΠΟ, Μουσείο Μπενάκη.

Για την Κρήτη: μπορείτε να απευθυνθείτε στις ακόλουθες σχολικές μονάδες ή σε όποιες άλλες σχολικές μονάδες του νησιού απετέλεσαν μονάδες της πιλοτικής εφαρμογής του Προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ»:

13^ο Δ. Σχ. Χανίων, Παντελή Πρεβελάκη - Αμπεριά, Τ.Κ. 73133

Τηλ. Επικοινωνίας: 2821046505, Mail: dimsx13@otenet.gr

8^ο Δ. Σχ Χανίων, Πλατεία Αρκαδίου, Τ.Κ. 73134

Τηλ. Επικοινωνίας: 2821028788, Mail: 8dimchancha@sch.gr

α - 3) Ενισχυτική ή εναλλακτική δραστηριότητα

Ο/η εκπαιδευτικός βοηθά τους μαθητές να κάνουν αναπαράσταση της διαδικασίας που περιγράφει το παραμύθι στις σκηνές «μάζεμα του καρπού από τον ελαιώνα», «παραγωγή του λαδιού από τον καρπό στον ελαιώνα». Προτεινόμενες τεχνικές για την αναπαράσταση είναι το παιχνίδι ρόλων και η παντομίμα (οι μαθητές προσπαθούν να μαντέψουν ποιο στάδιο της διαδικασίας αναπαριστούν οι συμμαθητές τους).

Σε κάθε περίπτωση η αναπαράσταση μπορεί να υλοποιηθεί, είτε ως μεμονωμένη εναλλακτική δραστηριότητα, είτε ως φάση δράσης στο πλαίσιο ενός θεατρικού παιχνιδιού [9].

Οι μαθητές κατά τη διάρκεια της αναπαράστασης τραβούν φωτογραφίες με σκοπό τη δημιουργία κόμικ, λ.χ. για την εφημερίδα του σχολείου ή τον πίνακα ανακοινώσεων της σχολικής μονάδας, σειροθετώντας τις φωτογραφίες και προσθέτοντας διαλόγους.

I.1.2. Εκπαιδευτική επίσκεψη

“Ελαιουργείο”

Προτεινόμενοι χώροι επίσκεψης, εκτός Χανίων:

«Ελαιουργείο - Εργοστάσιο τέχνης»

e-mail: info@olivepress.eu | website: [H.B.4]

Δρομόνεο, 33° χιλ. Χανίων-Παλαιόχωρας, Κρήτη, T.K 73002,

εντός Χανίων:

«Πάρκο Χλωρίδας και Πανίδας»

Πολυτεχνειούπολη Χανίων

e-mail: park@mail.tuc.gr | τηλ: 28210 37071 / 28210 37074

α) Δραστηριότητες κατά την επίσκεψη

(Ο/η εκπαιδευτικός έχει επισκεφτεί νωρίτερα το χώρο κι επιλέγει ένα ή δύο αντικείμενα στα οποία θα εστιάσει, με τον ερχομό των μαθητών του εκεί. Κατά προτίμηση επιλέγει αντικείμενα που σχετίζονται με τη διαδικασία εξαγωγής του λαδιού στο παλιό λιοτριβί).

Με τον ερχομό των μαθητών, ο/η εκπαιδευτικός έχει οργανώσει είτε ένα παιχνίδι θησαυρού (ποια ομάδα μαθητών θα ανακαλύψει πρώτη το κρυμμένο αντικείμενο), είτε ένα παιχνίδι τύπου παζλ. Στη δεύτερη περίπτωση, οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες λαμβάνουν σε φωτογραφία ένα μέρος από το ζητούμενο αντικείμενο, καλούνται να συνθέσουν την εικόνα και τέλος παροτρύνονται να το εντοπίσουν στο χώρο.

Με τον εντοπισμό του αντικειμένου ο δάσκαλος σε ρόλο ή κάποιος από τους μαθητές αρχίζουν να αφηγούνται προφορικά την ιστορία του: «εμένα που με βλέπετε τώρα εδώ ξεχασμένο στα παλιά τα χρόνια ήμουνα πολύ σπουδαίο... και περιζήτητο...». Κάθε μέλος της ομάδας συνεχίζει τη φανταστική ιστορία, ώσπου παράγεται ένα κείμενο δημιουργικού λόγου.

Ζητάει από τους μαθητές να θυμηθούν πού συνάντησαν αυτό το αντικείμενο στο παραμύθι «το λιοτριβί του χωριού» που διάβασαν στο σχολείο.

* Σημείωση: Η αφήγηση του παραμυθιού, αλλά και οι ενισχυτικές δραστηριότητες, μπορούν να πραγματοποιηθούν και στο χώρο του Ελαιουργείου.

Εναλλακτικά σε μεγαλύτερες τάξεις...

Σε μεγαλύτερες τάξεις, όπως οι Γ΄-Δ΄, οι μαθητές σε ομάδες εργασίας φτιάχνουν διαφορετικές ιστορίες για τα αντικείμενα και τις παρουσιάζουν με τρόπο πρωτότυπο και τεχνασματικό στο χώρο. Οι μαθητές παρατηρούν τα εκθέματα, τα φωτογραφίζουν, θέτουν ερωτήματα προς τον/την εκπαιδευτικό ή τον/την υπεύθυνη του χώρου και λύνουν απορίες και σε ότι αφορά το κτίσμα.

Οι μαθητές Γ΄, Δ΄, Ε΄, Στ΄ τάξεων αφουγκράζονται ένα απαλό μουσικό κομμάτι, παρατηρούν το χώρο τέχνης (σύγχρονη χρήση του κτίσματος) και τα εκθέματα. Επιλέγουν να σταθούν πλάι σε ένα από αυτά και παίρνουν μία πόζα που δείχνει πώς συνδέονται με το αντικείμενο. Οι συμμαθητές τους, τους απαθανατίζουν με τη φωτογραφική μηχανή. Η εργασία γίνεται σε ζεύγη. Στη συνέχεια κάθονται σε μικρές ομάδες (τετράδες). Συζητούν για τα δυνατά σημεία και τα αδύνατα της φωτογραφίας τους, μιλάει και το μοντέλο και ο φωτογράφος για το συναίσθημα αλλά και για το αποτέλεσμα, το εάν δηλαδή η εικόνα εκφράζει το συναίσθημα - 'περνάει' το μήνυμα.

Στην ολομέλεια παρουσιάζουν τα έργα τους και ένα παρατσούκλι σιδηρόδρομο με τα συναισθήματά τους. Οι μαθητές βγάζουν το μπλοκ ζωγραφικής τους και σχεδιάζουν το χώρο, επιλέγουν αν θα αφήσουν τα σκίτσα τους εκεί ή αν θα τα πάρουν μαζί τους στο σχολείο. Σε κύκλο συζήτησης αναλύουν με τον/την εκπαιδευτικό για τη χρήση του κτίσματος άλλοτε και τώρα, εναλλακτικά κι εφόσον δεν έχουν ποτέ ακούσει το σχετικό παραμύθι ο/η εκπαιδευτικός τους προτείνει τη σιωπηρή ανάγνωση στο πλαίσιο μιας ώρας εναλλακτικής «φιλιαναγνωσίας», ο/η εκπαιδευτικός αναπαράγει το σχετικό κείμενο και το δίνει στα παιδιά για μελέτη. Ακολουθεί συζήτηση για το κτίσμα στο «τότε» και στο «τώρα» ή στο «χθες» και στο «σήμερα».

β) Δραστηριότητα μετά την επίσκεψη

Ο/η εκπαιδευτικός της τάξης ενθαρρύνει τους μαθητές να ζωγραφίσουν ένα από τα στάδια της παραγωγής του λαδιού (π.χ. όποιο τους έκανε περισσότερη εντύπωση, όποιο τους άρεσε πιο πολύ κ.τ.λ.). Στη δραστηριότητα αυτή μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι **Κάρτες Τέχνης** και **Πολιτισμού 1, 2** (μάζεμα καρπού στον ελαιώνα) και **3, 4** (άλεσμα καρπού με τη μυλόπετρα στο λιοτριβί). Στις κάρτες αυτές δίδεται (είναι ζωγραφισμένο) ένα στοιχείο - αντικείμενο το οποίο μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία για συμπλήρωση - επέκταση της ζωγραφιάς.

Επέκταση της δράσης

Με την ίδια λογική ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει στους μαθητές να εργαστούν σε ομάδες και να ζωγραφίσουν σε χαρτόνι κάνσον τα συγκεκριμένα θέματα, χρησιμοποιώντας και άλλα υλικά εκτός από τα χρώματά τους. Για παράδειγμα, πραγματικά φύλλα ελιάς, μικρά κλαδάκια, όσπρια, ζυμαρικά κ.τ.λ.

I.2. Ο τρόπος αξιοποίησης του προϊόντος

Σκοπός της ενότητας: Οι μαθητές να μάθουν για τη συντήρηση των τροφών μέσα στο λάδι, τις δυνατότητες παρασκευής αρωματισμένου λαδιού και τα είδη της ελιάς.

Κεντρική Δραστηριότητα - Προτεινόμενη Επίσκεψη: Η λαϊκή αγορά της γειτονιάς μου.

Επεξεργασία εννοιών: «καταναλωτής», «παραγωγός», «ονομασία υποπροϊόντων»

I.2.1. Το ελαιόλαδο

α) Δραστηριότητα πριν την επίσκεψη

Στη συγκεκριμένη ενότητα επεξεργασίας του θέματος και προτού ο εκπαιδευτικός φτάσει στις κεντρικές δραστηριότητες (συντήρηση τροφών, παρασκευή αρωματισμένου ελαιόλαδου και ειδών ελιάς), κρίνεται απαραίτητη η προετοιμασία των μαθητών για το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούν στη συνέχεια. Για το λόγο αυτό προτείνεται η ακόλουθη εισαγωγική δραστηριότητα.

α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα

Πριν την επίσκεψη προτείνεται οι μαθητές να έχουν χωριστεί σε τρεις ομάδες εργασίας. Η κάθε ομάδα θα είναι υπεύθυνη να συμπληρώσει μια από τις παρακάτω λίστες προϊόντων:

- Προϊόντα που έχουν βάση την ελιά, τα οποία πωλούνται στην τοπική λαϊκή αγορά.
- Προϊόντα για τα οποία, κατά καιρούς, το λάδι έχει αξιοποιηθεί ως μέσο συντήρησής τους με αποτέλεσμα αυτά να μπορούν να αποθηκευτούν-διατηρηθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα έως ότου καταναλωθούν (π.χ. τυρί, λαχανικά, κρεατικά, ψάρι κ.τ.λ.).
- Αρωματικά βότανα που χρησιμοποιούνται για να αρωματίσουν το λάδι.

Όλα τα μέλη της ομάδας ενθαρρύνονται από τον/την εκπαιδευτικό να αναλάβουν το ρόλο του γραμματέα.

I.2.2. Εκπαιδευτική επίσκεψη

Η λαϊκή αγορά

Προτεινόμενος χώρος επίσκεψης: Η λαϊκή αγορά της γειτονιάς.

α) Δραστηριότητα κατά την επίσκεψη

Σκοπός:

Οι μαθητές κατά τη διάρκεια της επίσκεψης προσπαθούν να συμπληρώσουν την **Κάρτα Περιβάλλοντος 1**.

Υλικό:

Κάρτα Περιβάλλοντος 1

Διαδικασία - Διεργασία:

Οι μαθητές ως **καταναλωτές** περνούν και παρατηρούν σχολαστικά όλους τους πάγκους της τοπικής λαϊκής αγοράς, προκειμένου να εντοπίσουν προϊόντα που τους ενδιαφέρουν. Ερχονται σε άμεση επαφή, κάνοντας διάλογο, με τους **παραγωγούς**, από τους οποίους ζητούν σχε-

τικές πληροφορίες προκειμένου να διευκολυνθούν στο έργο τους. Κατ' αυτήν την έννοια θέτουν ερωτήσεις και λύνουν τις απορίες τους.

β) Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη

β - 1) Βασική δραστηριότητα

Σκοπός:

Η δραστηριότητα στοχεύει οι μαθητές να μπουν στο 'ρόλο' του «παραγωγού» και του «καταναλωτή» ερχόμενοι σε άμεση επαφή με τον καρπό της ελιάς, αλλά και με το ελαιόλαδο μέσω των βιωμάτων τους.

Στόχοι:

Οι μαθητές:

- Να μάθουν και να αξιοποιήσουν το ελαιόλαδο ως συντηρητικό για διάφορα προϊόντα της μεσογειακής διατροφής, για οικιακή χρήση.
- Να κατανοήσουν ότι όταν το ελαιόλαδο «εμβαπτιστεί» με διάφορα βότανα δημιουργείται το αρωματισμένο ελαιόλαδο.
- Να απολαύσουν τη χαρά της δημιουργίας ενός δικού τους προϊόντος (αρωματισμένο ελαιόλαδο, ελιές ξυδάτες, νερατζολιές, αλατσολιές, ελιές τσακιστές κ.τ.λ.), αξιοποιώντας τον καρπό της ελιάς για οικιακή χρήση, με διάφορους τρόπους.

Υλικά:

αποστειρωμένα γυάλινα βάζα
αποστειρωμένα μπουκαλάκια
ελαιόλαδο, προϊόντα μεσογειακής διατροφής (τυρί, λαχανικά, τσιγαρισμένο κρέας κ.τ.λ.)
διάφορα αρωματικά βότανα
διάφορα είδη ελιάς (μαύρες, πράσινες, καλαμών)
καλάθι ψάθινο ή κοφίνι
αλάτι χοντρό
πέτρες για το τσάκισμα των ελιών
πλαστική λεκάνη
βαμβακερό πανί
χυμό λεμονιού, χυμό από νεράντζι, ξύδι, νερό

Διαδικασία - Διεργασία:

Οι τρεις παραπάνω λίστες μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία και να χρησιμοποιηθούν στις παρακάτω δραστηριότητες:

Οι μαθητές με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού θα χρησιμοποιήσουν αποστειρωμένα (βρασμένα στο νερό) βάζα όπου θα αποθηκεύσουν διάφορα προϊόντα μεσογειακής διατροφής, τα οποία είτε οι μαθητές θα έχουν φέρει από το σπίτι τους, είτε θα τα έχουν αγοράσει από την επίσκεψή τους στην τοπική λαϊκή αγορά. Τα βάζα θα τα γεμίσουν με ελαιόλαδο και θα τα κλείσουν-σφραγίσουν καλά.

Κατά τον ίδιο τρόπο θα γεμίσουν μικρά αποστειρωμένα μπουκαλάκια με ελαιόλαδο και θα το «εμβαπτίσουν» με διάφορα βότανα, ώστε το ελαιόλαδο να πάρει το άρωμά τους.

Οι μαθητές θα αξιοποιήσουν τον καρπό της ελιάς με τους εξής τρόπους:

Μικρές μαύρες ελιές: Θα τις βάλουν σε ένα μικρό καλάθι ψάθινο ή κοφίνι και θα τους προσθέσουν αλάτι χοντρό. Θα τις αφήσουν εκεί για ένα μήνα περίπου μέχρι να γίνουν 'αλατσολιές'. Μετά απλά θα τους αλλάξουν σκεύος.

Μικρές πράσινες ελιές: Θα τις τσακίσουν με μια μικρή πέτρα και θα τις βά-

λουν σε μια πλαστική λεκάνη με νερό, σκεπασμένες με ένα βαμβακερό πανί. Θα αλλάζουν το νερό για μια εβδομάδα, δυο φορές την ημέρα. Όταν έχει φύγει η πικρή τους γεύση θα τις βάλουν σε αποστειρωμένα βαζάκια με αλάτι, χυμό λεμονιού και νερό και πριν σφραγίσουν το βάζο θα τις σκεπάσουν με ένα βαμβακερό πανί. Με αυτόν τον τρόπο θα έχουν τσακιστές ελιές. Με την ίδια διαδικασία μπορούν να φτιάξουν νερατζολιές, αρκεί αντί για χυμό λεμονιού, στο τέλος της διαδικασίας, να βάλουν χυμό από νεράτζι.

Ελιές καλαμών: Ο/η εκπαιδευτικός έχει ήδη χαρακώσει τις ελιές και τα παιδιά τις τοποθετούν σε μια λεκάνη με νερό, το οποίο θα αλλάζουν για μια εβδομάδα, δυο φορές την ημέρα. Όταν έχει φύγει το μαύρο χρώμα στα υγρά που βγάζουν, θα τις βάλουν σε αποστειρωμένα βαζάκια με αλάτι, νερό, λίγο ξύδι και θα τις σκεπάσουν με ένα βαμβακερό πανί.

Επέκταση της δράσης

Οι μαθητές μπορούν να επιμεληθούν τη διακόσμηση των συσκευασιών τους, με κορδέλες, βάζοντας ετικέτες που περιγράφουν το προϊόν, ζωγραφίζοντας πάνω σε αυτές κ.τ.λ.

β - 2) Ενισχυτική δραστηριότητα

Σε επίπεδο τάξης ή τμήματος μπορεί να οργανωθεί ένα κολατσιό με βάση την ελιά και το ελαιόλαδο. Στην περίπτωση αυτή μπορούν να καταναλωθούν προϊόντα που οι ίδιοι οι μαθητές έχουν φέρει από το σπίτι τους (λάδι με ψωμί και ρίγανη, πάστα ελιάς, ελιόψωμο κ.τ.λ.). Επιπλέον, στο γεύμα μπορούν να χρησιμοποιηθούν μερικά από τα προϊόντα που συσκεύασαν οι ίδιοι οι μαθητές μέσα στην τάξη (ελιές τσακιστές, ξυδάτες, νερατζολιές, αλατσολιές).

Ι.3. Κλείσιμο προγράμματος Α' - Β' τάξεων

Ι.3.1. Στην αυλή του σχολείου

(ή σε διευρυμένο κλειστό χώρο)

α) Βασική δραστηριότητα

Το σύνολο των δράσεων που εκπαιδευτικός και μαθητές πραγματοποίησαν κατά τη διάρκεια του Προγράμματος στην τάξη, τώρα μπορούν να αξιοποιηθούν συνολικά στο πλαίσιο μιας κεντρικής εκδήλωσης της σχολικής μονάδας με θέμα: «Ελιά και ελαιόλαδο-Τρόποι αξιοποίησης».

Η εκδήλωση θα συμπεριλαμβάνει μια έκθεση από τα κόμικ που έφτιαξαν οι μαθητές με τη βοήθεια των φωτογραφιών από τα παιχνίδια ρόλων ή την παντομίμα. Επίσης, θα υπάρχει μια έκθεση ζωγραφικής με τα έργα των παιδιών από τις **Κάρτες Τέχνης** και **Πολιτισμού**, αλλά και τα κολλάζ που ίσως έχουν φτιάξει.

Τέλος, θα υπάρχει ένας πάγκος με διάφορα εδέσματα της μεσογειακής διατροφής, βασισμένα στην ελιά και στο ελαιόλαδο, προκειμένου οι μικροί μαθητές να τα προσφέρουν, να κερνούν ή να τα πωλούν για να ενδυναμώσουν το ταμείο αρωγής του σχολείου στους επισκέπτες της εκδήλωσης. Τον πάγκο θα κοσμούν επίσης, ότι οι μαθητές συσκεύασαν στην τάξη με το λάδι ως συντηρητικό, τα μπουκαλάκια με το αρωματικό ελαιόλαδο και τα είδη ελιάς που έφτιαξαν, με σκοπό να πωληθούν στους επισκέπτες για τον κοινό ευγενή σκοπό.

β) Ενισχυτική δραστηριότητα

Σε κάποιο σημείο του χώρου της εκδήλωσης είναι καλό να υπάρχει ένα «βιβλίο εντυπώσεων», όπου μικροί και μεγάλοι, θα αφήσουν το «ίχνο» (εντυπώσεις, σκέψεις, συναισθήματα και τις προτάσεις τους).

**Τέλος διδακτικού σεναρίου
Α' - Β' τάξεων**

II. Γ' - Δ' ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

II.1. Βασικές κατηγορίες τυποποιημένου ελαιολάδου - Βιολογικά προϊόντα

Σκοπός της ενότητας: Η ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τις κατηγορίες τυποποιημένου ελαιολάδου και η ευαισθητοποίησή τους σχετικά με τη χρήση ελαιολάδου βιολογικής καλλιέργειας και άλλων βιολογικών προϊόντων.

Κεντρική Δραστηριότητα: Διεξαγωγή έρευνας ως εισαγωγική για την κατανόηση πληροφοριών που παρέχει στους μαθητές ο 'ειδικός' στην τάξη (επεξεργασία συνέντευξης ελαιοπαραγωγού).

Επίσκεψη 'ειδικού' στην τάξη: «Ένας παραγωγός ελαιολάδου στην τάξη μας» (επεξεργασία κειμένου/συνέντευξης) και πρόσκληση ειδικού στο σχολείο.

Προτεινόμενη Επίσκεψη: Κατάστημα βιολογικών προϊόντων.

Επεξεργασία εννοιών: «καταναλωτής», «παραγωγός», «παραγωγή», «κατηγορίες τυποποιημένου ελαιολάδου» [«παρθένο ελαιόλαδο», «εξαιρετικά παρθένο ελαιόλαδο», «πυρηνέλαιο», «αγουρέλαιο», «αρωματισμένο ελαιόλαδο», «ελαιόλαδο» «ελαιόλαδο βιολογικής καλλιέργειας», «βιολογικά προϊόντα», «Ελαιόλαδο Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.)», «Ελαιόλαδο Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (Π.Γ.Ε.)», «τυποποιημένο ελαιόλαδο»].

Το συγκεκριμένο διδακτικό σενάριο μπορεί να αξιοποιηθεί για τις Γ' - Δ' τάξεις, όπως προτείνεται, ωστόσο μπορεί να χρησιμοποιηθεί αυτούσιο και ως εισαγωγικό πλαίσιο πριν την εφαρμογή της τρίτης ζώνης του Προγράμματος για τις Ε' και Στ' τάξεις. Ο/η εκπαιδευτικός επιλέγει ποιες από τις προτεινόμενες δραστηριότητες ικανοποιούν το διδακτικό - μεθοδολογικό του σχεδιασμό και επιλέγει την υιοθέτησή του ή την τροποποίησή του ανάλογα με τα δεδομένα και τις ανάγκες της δικής του ομάδας - τάξης.

II.1.1. Ελαιόλαδο βιολογικής καλλιέργειας

α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη

Στην πρώτη αυτή ενότητα επεξεργασίας του θέματος και πριν ο εκπαιδευτικός φτάσει στην κεντρική δραστηριότητα (επεξεργασία κειμένου), δηλαδή στη δραστηριότητα που σκοπό της έχει την απόκτηση γνώσεων και πληροφοριών από τους μαθητές (κατανόηση πληροφοριών από 'ειδικό'- ελαιοπαραγωγό στην τάξη), κρίνεται απαραίτητη η προετοιμασία των μαθητών για το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούν. Για το λόγο αυτό και προηγείται η ακόλουθη εισαγωγική δραστηριότητα, η οποία ωστόσο έχει **κρίσιμη σημασία**:

α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα

Σκοπός: Η μαθητική κοινότητα και συνεπώς οι οικογένειες των μαθητών να ενημερωθούν για τις βασικές κατηγορίες τυποποιημένου ελαιολάδου, καθώς επίσης και να ευαισθητοποιηθούν σε σχέση με την κατανάλωση ελαιολάδου βιολογικής καλλιέργειας και των βιολογικών προϊόντων γενικότερα.

Στόχοι:

- Να εξοικειωθούν με το ρόλο του 'ερευνητή, καθώς πρόκειται να πραγματοποιήσουν έρευνα με εργαλείο το ερωτηματολόγιο.
- Να ασκηθούν στην εξαγωγή (μελέτη-ανάλυση-ερμηνεία) συμπερασμάτων και στην παρουσίασή τους με τη χρήση προγραμμάτων του υπολογιστή (excel και power point).
- Να εμπεδώσουν τις έννοιες «καταναλωτής», «παραγωγός» και «παραγωγή» που είχαν αρχίσει να κατακτούν σε προηγούμενη ζώνη εργασίας του Προγράμματος (διδακτικό σεμινάριο για τις Α΄- Β΄ δημοτικού).
- Να ενημερωθούν για όλες τις κατηγορίες τυποποιημένου ελαιολάδου όπως: «παρθένο ελαιόλαδο», «εξαιρετικά παρθένο ελαιόλαδο», «πυρηνέλαιο», «αγουρέλαιο», «αρωματισμένο ελαιόλαδο», «ελαιόλαδο βιολογικής καλλιέργειας», «Ελαιόλαδο Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.)», «Ελαιόλαδο Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ενδειξης (Π.Γ.Ε.)» και να εξοικειωθούν με τις σχετικές έννοιες.
- Να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τη χρήση ελαιολάδου βιολογικής καλλιέργειας και άλλων βιολογικών προϊόντων.

Υλικά:

- Κάρτα Περιβάλλοντος 1
- Κάρτα Περιβάλλοντος 2

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει την **Κάρτα Περιβάλλοντος 1** στους μαθητές και τους δίνει οδηγίες σχετικά με τον τρόπο που θα τη χρησιμοποιήσουν. Συγκεκριμένα: Τους χωρίζει με τυχαίο τρόπο, σε μικρές ομάδες των τριών ατόμων. Ενημερώνει τις ομάδες για το σκοπό της έρευνας, διευκρινίζοντας πως είναι σκόπιμο, για όσους συμπληρώνουν τα ερωτηματολόγια, να συναντούν λέξεις - έννοιες που δεν αναγνωρίζουν. Επιπλέον, διευκρινίζει πως το ερωτηματολόγιο θα διακινηθεί από τους ίδιους τους μαθητές στις οικογένειες των συμμαθητών (του σχολείου) και τονίζει ότι κάθε οικογένεια θα πρέπει να λάβει στα χέρια της μόνο ένα ερωτηματολόγιο. Συνεπώς, θα χρειαστεί μια κατάσταση από τη διεύθυνση του σχολείου, για να αποκλειστεί η πιθανότητα οι γονείς να παραλάβουν περισσότερα από ένα ερωτηματολόγια (ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στα τμήματα που φοιτούν αδέρφια, ώστε να παραλάβουν μόνο ένα αντίτυπο).

Η κάθε ομάδα των τριών αναλαμβάνει να διακινησει τα ερωτηματολόγια σε ένα συγκεκριμένο τμήμα της σχολικής μονάδας, προκειμένου οι συμμαθητές να το πάρουν και να το συμπληρώσουν στο σπίτι με τη βοήθεια των γονιών τους.

Φάση Β: Οι υποομάδες (τριάδες) αναλαμβάνουν να συγκεντρώσουν την επόμενη μέρα τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια.

Φάση Γ: Οι μαθητές, με τη βοήθεια του/ της εκπαιδευτικού, επεξεργάζονται τα δεδομένα που συνέλεξαν από τα ερωτηματολόγια. Στη φάση αυτή κάνουν χρήση της **Κάρτας Περιβάλλοντος 2**, προκειμένου να καταχωρήσουν τα δεδομένα σε πίνακα και να φτιάξουν ένα ραβδόγραμμα. Η **Κάρτα Περιβάλλοντος 2** θα μπορούσε να αναρτηθεί στον πίνακα ανακοινώσεων του σχολείου, μαζί με ένα σύντομο συνοδευτικό κείμενο στο οποίο θα περιγράφονται τα βασικά συμπεράσματα από την έρευνα.

Επέκταση της δράσης

Με τη βοήθεια του/ της εκπαιδευτικού του μαθήματος της πληροφορικής, και όχι μόνο, οι μαθητές μπορούν να καταχωρήσουν τα δεδομένα σε έναν πίνακα στο πρόγραμμα του excel και να δημιουργήσουν μία απεικόνιση υπό μορφή ραβδογράμματος ή πίτας. Επιπλέον, μπορούν να ετοιμάσουν ένα μικρό power point, στο οποίο θα αναφέρεται το θέμα της έρευνας και ο σκοπός. Επίσης, θα συμπεριλαμβάνεται το ερωτηματολόγιο, οι πίνακες και τα ραβδογράμματα ή οι πίτες και τα συμπεράσματα της έρευνας. Τέλος μπορούν να ενσωματωθούν σε αυτό φωτογραφίες των μαθητών καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, σκέψεις και συναισθήματα της ερευνητικής ομάδας (και των υποομάδων) και ό,τι άλλο προτείνουν οι ίδιοι οι μαθητές, σχετικό με το θέμα αυτό.

α - 2) Βασική δραστηριότητα

- Επεξεργασία κειμένου: «Ένας παραγωγός ελαιολάδου στην τάξη μας» (**Κάρτα Περιβάλλοντος 3**)

Σκοπός: Να γνωρίσουν, μέσα από το άρθρο του μικρού αγοριού, τις κατηγορίες τυποποιημένου ελαιολάδου, που αναφέρονται στην έρευνα με το ερωτηματολόγιο (εισαγωγική δραστηριότητα) και να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τη χρήση ελαιολάδου βιολογικής καλλιέργειας καθώς και άλλων βιολογικών προϊόντων.

Στόχοι:

- Να εμπεδώσουν τις έννοιες τυποποιημένου ελαιολάδου μέσα από φύλλα εργασίας.
- Να συνεργαστούν μεταξύ τους προκειμένου να φέρουν σε πέρας ένα έργο.
- Να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη για επιπλέον γνώση, συνεπώς και τη σπουδαιότητα του να έρθουν άμεσα σε επαφή με κάποιον ειδικό για το θέμα (ελαιοπαραγωγό ελαιολάδου Π.Ο.Π. ή Π.Γ.Ε.), ώστε να του πάρουν συνέντευξη και να λύσουν τις απορίες τους.
- Να μπορέσουν να δημοσιεύσουν τη συνέντευξη του ελαιοπαραγωγού στην εφημερίδα του σχολείου, εφόσον πριν την αποκωδικοποιήσουν και την καθαρογράψουν.

Υλικά:

- **Κάρτα Περιβάλλοντος 3**
- **Κάρτα Περιβάλλοντος 4** έως και **Κάρτα Περιβάλλοντος 10**

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός της τάξης κάνει ανάγνωση του κειμένου της **Κάρτας Περιβάλλοντος 3**.

Φάση Β: Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν, σε ζεύγη, την **Κάρτα Περιβάλλοντος 4** έως και την **Κάρτα Περιβάλλοντος 10**, αξιοποιώντας τις πληροφορίες του κειμένου.

Οι απαντήσεις στο σταυρόλεξο της **Κάρτας Περιβάλλοντος 5** είναι οι εξής:

1. Παρθένο
2. Ελαιώνας
3. Πυρηνέλαιο
4. Αγουρέλαιο
5. ΠΓΕ
6. Άρωμα
7. Βιολογικά
8. ΠΟΠ
9. Συστατικά

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης οι μαθητές και πάλι σε дуάδες κρατούν σημειώσεις, βάσει των οποίων στη συνέχεια θα γράψουν ένα σχετικό άρθρο στην εφημερίδα του σχολείου. Το άρθρο θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει και μια φωτογραφία (σχετική με το θέμα, από τη διαδικασία της συνέντευξης κ.τ.λ.). Το καλύτερο άρθρο θα αποτελέσει το επόμενο πρωτοσέλιδο.

Επέκταση Δράσης

Πρόσκληση 'ειδικού' στην τάξη
'Ένας ελαιοπαραγωγός στην τάξη μας

Οι μαθητές με τον/ την εκπαιδευτικό αποφασίζουν να προσκαλέσουν τον δικό τους ελαιοπαραγωγό μέσα στην τάξη και να του κάνουν ερωτήσεις σε προσχεδιασμένους άξονες, όπως αυτοί της συζήτησης του άρθρου στη μαθητική εφημερίδα «Μ@θητολόγι@». Τα παιδιά αποκωδικοποιούν τις απαντήσεις και τις συγκρίνουν με εκείνες του ελαιοπαραγωγού του κειμένου. Τι συμπεράσματα βγαίνουν τώρα; Γνωρίζουν τα ίδια πράγματα οι δύο ελαιοπαραγωγοί; Μάλλον όχι...

Μήπως χρειάζεται «κάτι» να γίνει (επιπλέον κι επίσημη ενημέρωση); Εκείνοι (οι μαθητές) τι ρόλο θα παίξουν σε αυτό το «κάτι»; Θα αναλάβουν πρωτοβουλία να ενημερώσουν τους πολίτες και τους παραγωγούς για αυτό που θα έπρεπε να γνωρίζουν και δεν το γνωρίζουν και πώς; Αρχίζει η κατάστροψη ενός «στρατηγικού σχεδίου». Σκοπός του, η καταπολέμηση της 'άγνοιας' και της 'αδιαφορίας'. Πρόκειται για δραστηριότητα που αποσκοπεί στο να διαπιστώσουν τα παιδιά την απόκλιση μεταξύ ιδεατού και υπαρκτού και στο να προβληματιστούν για το «τι άλλο μπορεί και πρέπει να γίνει», δίχως ωστόσο, αυτό το «άλλο» να τους αποκαλυφθεί ή να τους ανατεθεί από τον/την εκπαιδευτικό. Ο/ η εκπαιδευτικός εφαρμόζει εδώ Σωκρατική μαιευτική μέθοδο, οδηγώντας τα παιδιά σκόπιμα στην απορία και στην ανάγκη για νοηματοδότηση της «άγνοιάς» τους [4, 37].

Σκόπιμα η δραστηριότητα αυτή λειτουργεί ως εισαγωγική αυτής που πρόκειται να ακολουθήσει, η οποία αναμένεται να δώσει «λύση» σε πολλές από τις απορίες των μαθητών.

II.1.2. Το περιβάλλον είμαστε εμείς

α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη

ΠΡΟΒΟΛΗ POWER POINT στην τάξη (περιλαμβάνεται)

Θέμα: «**Το περιβάλλον... Είμαστε εμείς!**»

Προβολή φωτογραφίας: «**Πράσινος πλανήτης**»

α - 1) Βασική δραστηριότητα

Σκοπός: Να κατανοήσουν οι μαθητές την άμεση σχέση της βιολογικής καλλιέργειας (οικολογική παραγωγή- πράσινα προϊόντα) με το σεβασμό στην ανθρώπινη υγεία, αλλά και την προστασία του περιβάλλοντος (αιεφορική γεωργία- πράσινος πλανήτης). Η δραστηριότητα αυτή είναι κομβικής σημασίας. Παρότι φαινομενικά δείχνει να προσφέρει έτοιμη γνώση στους μαθητές, σχετικά με την αποσαφήνιση εννοιών, στην πραγματικότητα βοηθά στην αποδόμηση και αναδόμηση εννοιών και νοητικών σχημάτων, καλλιεργώντας την αναλυτικοσυνθετική σκέψη των παιδιών και παράλληλα ασκώντας τα στην κατανόηση της συνάφειας «μέρους-όλον».

Υλικά:

- Αρχείο power point με θέμα: «Το περιβάλλον... Είμαστε εμείς!» (περιλαμβάνεται)
- **Κάρτες Περιβάλλοντος 11 και 12**
- Πρόσβαση σε εννοιολογικό λεξικό ή διαδικτυο
- Φωτογραφία με τίτλο: ppt «Πράσινος πλανήτης» (περιλαμβάνεται)
- 1 χαρτόνι canson ανοιχτό-χρωμο.
- Χρωματιστοί μαρκαδόροι.
- **Κάρτα Περιβάλλοντος 13**

Στόχοι:

- Να εξοικειωθούν με τις έννοιες: «οικολογική μέθοδος», «φιλοπεριβαλλοντικός», «αιεφορική γεωργία», «πράσινα προϊόντα», «πράσινος πλανήτης».
- Να κατανοήσουν - εμπεδώσουν κάποιες από τις έννοιες που αναφέρονται στο power point, και στις κάρτες εργασίας τους (**Κάρτες Περιβάλλοντος 11 και 12**).
- Να συνεργαστούν και να εργαστούν ομαδικά, σε μικρές αλλά και σε μεγαλύτερες ομάδες.
- Να δημιουργήσουν έργο αξιοποιώντας τις ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών)(μια ανάλογη παρουσίαση power point με θέμα: «Στείλε στη γη... Πράσινο φιλί!!»).
- Να προβληματιστούν λόγω της φωτογραφίας του «πράσινου πλανήτη» και να κάνουν τις πρώτες δημιουργικές σκέψεις πάνω σ' αυτήν (ως η τέχνη του εφικτού).
- Να μπορέσουν να συντάξουν ένα κείμενο σχετικό με την αιεφορική γεωργία για την ευαισθητοποίηση των πολιτών.

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός της τάξης προβάλλει το power point: «Το περιβάλλον... Είμαστε εμείς!»

Φάση Β: Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν ομαδικά, ανά δύο, τις **Κάρτες Περιβάλλοντος 11** και **12**, αξιοποιώντας τις πληροφορίες του power point.

α - 2) Ενισχυτική δραστηριότητα

Παίρνοντας αφορμή από το power point, οι μαθητές με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού της πληροφορικής, και όχι μόνο, μπορούν να δοκιμάσουν να δημιουργήσουν μια ανάλογη παρουσίαση power point με θέμα: «Στείλε στη γη... Πράσινο φιλή!».

Επιπλέον, μπορούν να προτείνουν και αυτοί τίτλους σχετικούς με το θέμα.

Επέκταση της δράσης

Το power point θα μπορούσε να ξεκινά με τα αποτελέσματα της έρευνας που έκαναν οι μαθητές στην αρχή του προγράμματος για τις κατηγορίες του ελαιολάδου και να συνεχίζει, καταλήγοντας στην αειφορική γεωργία και στον «πράσινο» πλανήτη. Προτείνεται οι μαθητές να βρουν και μια ανάλογη μουσική που θα συνοδεύει το power point ή ένα τραγούδι. Σε αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει ο μουσικός του σχολείου, ώστε να γίνει ηχογράφηση ενός τραγουδιού από τα ίδια τα παιδιά στο χώρο του σχολείου. Το τραγούδι θα μπορούσε να έχει γραφτεί από τα ίδια τα παιδιά ή να είναι ένα μελοποιημένο ποίημα. Τέλος, το power point θα μπορούσε να αναρτηθεί στο blog του σχολείου.

Φάση Γ: Ο/η εκπαιδευτικός, αφού έχει κολλήσει τη φωτογραφία με τίτλο: «Πράσινος πλανήτης» στο κέντρο ενός μεγάλου χαρτονιού, την παρουσιάζει στους μαθητές.

Φάση Δ: Έπειτα, καλεί τους μαθητές να καταγράψουν πάνω στο χαρτόνι, την πρώτη σκέψη που τους έρχεται στο μυαλό, μόλις αντικρίσουν τη φωτογραφία. Η σκέψη αυτή θα μπορούσε να είναι μια λέξη, μια πρόταση, ένα συναίσθημα, ένα σχόλιο κ.τ.λ. αρκεί να είναι αυθόρμητη και πηγαία (καταγισμός ιδεών και συναισθημάτων).

Φάση Ε: Έπειτα, ο/η εκπαιδευτικός καλεί τους μαθητές να διαβάσουν από κοινού ό,τι έχει πλέον καταγραφεί στο χαρτόνι.

Φάση ΣΤ: Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν ομαδικά (σε τετράδες), την **Κάρτα Περιβάλλοντος 13**, παίρνοντας εφόρμηση από τη φωτογραφία με τίτλο: «Πράσινος πλανήτης».

α - 3) Εναλλακτικές δραστηριότητες

Κατασκευή κολλάζ.

Οι μαθητές θα μπορούσαν να ψάξουν/ διερευνήσουν στο διαδίκτυο φωτογραφίες με το ανάλογο θέμα ή να βγουν στη γειτονιά, προκειμένου να τραβήξουν φωτογραφίες τις οποίες θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να δώσουν ανάλογα μηνύματα. Σκοπός τους η δημιουργία ενός γιγάντιου κολλάζ που θα περιλαμβάνει φωτογραφίες, συνθήματα και ότι άλλο σκεφτούν τα παιδιά.

Διαγωνισμός ζωγραφικής.

Θα μπορούσε να διοργανωθεί εσωτερικός διαγωνισμός ζωγραφικής στο σχολείο - π.χ. με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα του Περιβάλλοντος (22 Απριλίου) ή άσχετα από αυτήν- στον οποίο θα συμμετέχει το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού με ενδεικτικό θέμα: «Το πράσινο ξεθωριάζει... Δώσε χρώμα».

Π.1.3. Εκπαιδευτική επίσκεψη

Βιολογικά προϊόντα

Προτεινόμενος χώρος επίσκεψης: «Κατάστημα βιολογικών προϊόντων»

α) Δραστηριότητες κατά την επίσκεψη

Σκοπός:

Οι μαθητές να παρατηρήσουν τι προϊόντα μπορεί να περιέχει ένα τέτοιο κατάστημα και να βγάλουν συμπεράσματα σε σχέση με αυτά.

Υλικό:

Κάρτα Περιβάλλοντος 14

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες των τεσσάρων ατόμων, περνούν και παρατηρούν σχολαστικά τα ράφια του καταστήματος, εστιάζοντας στα σημεία που τους ζητά η **Κάρτα Περιβάλλοντος 14**.

Συγκεκριμένα, καταγράφουν τα είδη των προϊόντων που υπάρχουν εκεί και κάνουν γενικές παρατηρήσεις, σχετικά με το αν είναι τυποποιημένα ή όχι, σε τι ποσότητες υπάρχουν συγκριτικά με τα άλλα καταστήματα κ.τ.λ.

Φάση Β: Έρχονται σε άμεση επαφή με τον/την υπεύθυνο του καταστήματος και με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, οργανώνεται μια συζήτηση με τους παραπάνω άξονες. Κατ' αυτήν την έννοια, οι μαθητές θέτουν τις ερωτήσεις και λύνουν τις απορίες τους.

β) Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη

β - 1) Ενισχυτικές ή εναλλακτικές δραστηριότητες

Σκοπός: Η σχολική κοινότητα να μετασχηματιστεί σε κέντρο ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της γειτονιάς, προσκαλώντας τους πολίτες να ενημερωθούν ώστε να γίνουν ενεργοί και να αναλάβουν δράση.

Στόχοι:

- Να συνειδητοποιήσουν τα δικαιώματά τους ώστε να απευθυνθούν στο δήμαρχο, με το γράμμα τους (**Κάρτα Περιβάλλοντος 15**), και να διεκδικήσουν τη δική του παρέμβαση σχετικά με την τήρηση των νόμων, ώστε να διαφυλαχθεί η ισορροπία της φύσης.
- Να μπορέσουν να συντάξουν το κατάλληλο άρθρο για την τοπική εφημερίδα, μέσω του οποίου θα συν-κινήσουν τους πολίτες (παραγωγούς και καταναλωτές) να αναλάβουν δράση (**Κάρτα Περιβάλλοντος 16**).
- Να συνεργαστούν με τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς τους για τον κοινό σκοπό/κοινό έργο (δημιουργία πανό διαμαρτυρίας) σχετικά με το θέμα.

Υλικά:

- **Κάρτες Περιβάλλοντος 15 και 16**
- Καραβόπανο
- Πινέλα
- Λαδομπογιές ή τέμπερες του λίτρου σε διάφορα χρώματα
- 1 κουτί

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Οι μαθητές εργάζονται σε μικρές ομάδες και γράφουν ένα γράμμα στο δήμαρχο (**Κάρτα Περιβάλλοντος 15**).

Φάση Β: Επίσης σε ομάδες, οι μαθητές καλούνται να γράψουν ένα άρθρο στην τοπική εφημερίδα με το οποίο να προσκαλούν τους συμπολίτες τους στη γειτονιά, σε συγκεκριμένο σημείο και χρόνο για να αναλάβουν δράση (**Κάρτα Περιβάλλοντος 16**).

Φάση Γ: Οι μαθητές με τους δασκάλους και τους γονείς τους διοργανώνουν τη διαδήλωση-διαμαρτυρία στη γειτονιά του σχολείου.

Φάση Δ: Σε κεντρικό σημείο της γειτονιάς υπάρχει «Περίπτερο», το οποίο θα είναι το 'Σημείο Συγκέντρωσης-Ενημέρωσης' (Meeting/Information Point) για τους πολίτες. Εκεί φιλοξενείται το σύνολο των δράσεων των μαθητών στο πλαίσιο του προγράμματος. Συγκεκριμένα, μπορεί να υπάρχει ένα μεγάλο ταμπλό στο οποίο θα αναρτώνται τα παρακάτω:

- Οι πίνακες, τα ραβδογράμματα και τα συμπεράσματα από την έρευνα των μαθητών σχετικά με το ελαιόλαδο.
- Το κείμενο με τίτλο: «Ένας παραγωγός ελαιολάδου στην τάξη μας».
- Το άρθρο της συνέντευξης που οι ίδιοι πήραν από τον επισκέπτη ελαιοπαραγωγό, και το οποίο δημοσιεύτηκε στη σχολική εφημερίδα.

- Το χαρτόνι με τις σκέψεις και τα συνοδευτικά κείμενα των μαθητών πλάι στη φωτογραφία του «πράσινου πλανήτη».
- Η έκθεση ζωγραφικής με θέμα: «Το πράσινο ξεθωριάζει... Δώσε χρώμα».
- Ο κατάλογος των προϊόντων που μπορούν να βρεθούν σε ένα κατάστημα με βιολογικά προϊόντα, καθώς επίσης και τα συμπεράσματα- παρατηρήσεις των μαθητών σχετικά με αυτά.

Επέκταση της δραστηριότητας

Στο Περίπτερο μπορεί να υπάρχει ένα «κουτί προτάσεων - δράσεων», ώστε να μπορούν οι πολίτες να προτείνουν νέες μορφές ενημέρωσης, δράσης και διαμαρτυρίας.

β - 2) Επέκταση της δράσης για τις Ε΄ - Στ΄ τάξεις

Στο πλαίσιο της εκδήλωσης (ή ως παράλληλη δράση-διήμερο εκδηλώσεων) θα μπορούσε να οργανωθεί μια βραδινή προβολή των power point: «Το περιβάλλον... Είμαστε εμείς» και «Στείλε στη γη... Πράσινο φιλί!!» και ότι άλλο δημιούργησαν οι μαθητές των τριών ζωνών. Επιπλέον, θα μπορούσαν να τραγουδήσουν ζωντανά τα τραγούδια που συμπεριέλαβαν στα power point τους.

Τελειώνοντας, θα μπορούσε να οργανωθεί ένας Κύκλος Διαλόγου Ενεργών Ενηλίκων Πολιτών με εφόρμηση τις δικές τους προτάσεις (οι οποίες υπάρχουν στο κουτί και τις οποίες οι ίδιοι κατέθεσαν). Το διάλογο συντονίζουν οι εκπαιδευτικοί του σχολείου ως κοινωνικοί εμπυχωτές, ενώ το σχολείο επιτελεί μια σημαντική κοινωνική καινοτομία... αυτήν του Μετασχηματισμού του σε επίκεντρο Εκπαίδευσης και Πολιτισμού και Δημοκρατίας στην τοπική κοινότητα, δίνοντας «φωνή» και βήμα διαλόγου σε όσους μέχρι τώρα για ποικίλους λόγους σιωπούσαν.

II.2. Η διαχρονική αξία του ελαιολάδου: Από τον μύθο, στην πραγματικότητα

Σκοπός της ενότητας: Να κατανοήσουν οι μαθητές την αξία και την ιστορία του ελαιολάδου στο βάθος των αιώνων, ξεκινώντας από τα μινωικά χρόνια ως τα νεότερα και από εκεί ως το σήμερα.

Κεντρικές Δραστηριότητες: Αφήγηση του μύθου της Ευρώπης (Γ΄ τάξη) ή της Αθήνας/ Αθηνάς (Δ΄ τάξη). Αφήγηση παραμυθιού - Προφ. Μαρτυρία - Λαϊκή εικαστική τέχνη: «Το στρώσιμο της ελιάς».

Προτεινόμενες Επισκέψεις: Μνημειακή Ελιά στις Βούβες Χανίων (Ελαιώνας), Μουσείο Ελιάς στις Βούβες Χανίων, Δυτικές Αποθήκες του ανακτόρου της Κνωσού ή το Ανάκτορο της.

II.2.1 Το ελαιόλαδο στο παρελθόν και το παρόν

Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να ξεκινήσει το συγκεκριμένο πρόγραμμα, παίρνοντας εφόρμηση από αντίστοιχα κεφάλαια του σχολικού βιβλίου του μαθητή.

Συγκεκριμένα τα κεφάλαια που αναφέρονται στην ελιά είναι για κάθε τάξη τα εξής:

Γ΄ τάξη δημοτικού:

Βιβλίο μαθητή: **Μελέτη Περιβάλλοντος**
Ενότητα 4^η: «Φυτά και ζώα του τόπου μας».
Κεφάλαιο 1ο: «Φυτά του τόπου μας (α)».
Ηλεκτρονικό βιβλίο: [H.B.5]

Δ΄ τάξη δημοτικού:

Βιβλίο μαθητή: **Γλώσσα**
Κεφάλαιο 7^ο: «Η ελιά».
Ηλεκτρονικό βιβλίο: [H.B.6]

α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη

α - 1) Βασική δραστηριότητα

Σκοπός: Η εισαγωγή των μαθητών στο ιστορικό πλαίσιο των μινωικών χρόνων.

Στόχοι:

- Να εισαχθούν οι μαθητές στο ιστορικό πλαίσιο των μινωικών χρόνων.
- Να εξοικειωθούν στη σωματική επαφή με τους συμμαθητές τους, γινόμενοι ζωντανά μέρη ενός πίνακα ζωγραφικής.

Υλικά:

- Ο μύθος της Ευρώπης [H.B.7]
- Power point με 4 πίνακες ζωγραφικής σχετικούς με την αρπαγή της Ευρώπης.
- Προβολέας Διαφανειών

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να κλείσουν τα μάτια και να προσπαθήσουν να δουν με τα μάτια της φαντασίας τους, το μύθο που θα τους αφηγηθεί.

Φάση Β: Ο/η εκπαιδευτικός αφηγείται το μύθο της Ευρώπης. Ενισχυτική ή εναλλακτική δραστηριότητα.

α - 2) Ενισχυτική ή εναλλακτική Δραστηριότητα

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός με τη συνοδεία απαλής μουσικής κάνει προβολή στην τάξη του power point με τους ζωγραφικούς πίνακες που απεικονίζουν την αρπαγή της Ευρώπης.

Φάση Β: Ο/η εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές να σηκωθούν από τις θέσεις τους και να γίνουν ζωντανό μέρος του πίνακα, τοποθετώντας το σώμα τους μέσα στις διαφάνειες του βίντεο.

Για τις τάξεις Γ' - Δ' (ιδιαίτερα για τη Δ' τάξη), μπορεί να γίνει αφήγηση και του μύθου που αναφέρεται στον αγώνα της Αθηνάς και του Ποσειδώνα για την προστασία και την ονομασία της Αθήνας και να δουλευτεί με τον ίδιο τρόπο από τον/την εκπαιδευτικό.

Ο/η εκπαιδευτικός, στη Φάση Β της διαδικασίας, μπορεί να προκαλέσει μια συζήτηση, κατά την οποία θα δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι η Αθηνά στο συγκεκριμένο μύθο δώρισε το πιο χρήσιμο και πιο πολύτιμο αγαθό και ήταν η πρώτη φορά που η ελιά καλλιεργήθηκε εκτός Κρήτης, στην Αθήνα.

Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει και άλλους μύθους σχετικούς με την ελιά, τους οποίους μπορεί να επεξεργαστεί με τον ίδιο ή παρόμοιο τρόπο. Ενδεικτικά, αναφέρονται ο μύθος του κρητικού Διονύσου Ζαγρέα κι ο μύθος της Ειλειθείας.

II.2.2. Εκπαιδευτική επίσκεψη

Μνημειακή ελιά

Προτεινόμενοι χώροι επίσκεψης εκτός Χανίων: «**Μνημειακή ελιά στις Βούβες Χανίων (Ελαιώνας) και Μουσείο ελιάς στις Βούβες Χανίων**»
website: [[H.B.8](#)] | τηλ. 28240-22279

α) Δραστηριότητες κατά την επίσκεψη

α - 1) Εισαγωγική Δραστηριότητα Διαδικασία - Διεργασία

Φάση Α: Οι μαθητές μαζί με τον/την εκπαιδευτικό καταφτάνουν στη μνημειακή ελιά των Βουβών, όπου έχουν την ευκαιρία να παρατηρήσουν από κοντά την ελιά και να ενημερωθούν για τους λόγους για τους οποίους η συγκεκριμένη ελιά αποτελεί ένα διατηρητέο μνημείο.

Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει τις πληροφορίες που θα επιλέξει σχετικά με το συγκεκριμένο ιερό δέντρο. Για περισσότερες πληροφορίες: [Η.Β.9]

Να σημειωθεί πως για την περιοχή των Χανίων και των γύρω νομών, επιλέγεται η συγκεκριμένη ελιά για λόγους ιστορικού, οικολογικού κι αισθητικού ενδιαφέροντος. Για τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας ή του εξωτερικού, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει με άλλο κριτήριο.

Φάση Β: Ο/η εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές να ξαπλώσουν κάτω από το δέντρο της ελιάς και να κλείσουν τα μάτια. Με ήρεμη και σταθερή φωνή προκαλεί τη φαντασία τους, λέγοντας: «Η ελιά, που από κάτω της ξαπλώνετε σήμερα εσείς, χαρίζει τη σκιά της σε κάθε περαστικό διαβάτη τα τελευταία 3000 - 5000 χρόνια. Άνθρωποι πολλοί, έχουν περάσει από εδώ και περνούν ακόμα. Άλλοι με λύπες, άλλοι με χαρές και άλλοι με μυστικά.... Άραγε πόσα μπορεί να έχει περάσει αυτή η ελιά; Πόσα μπορεί να έχει δει; Πόσα μπορεί να έχει ακούσει; Σκεφτείτε μια ιστορία - εξομολόγηση...(είναι άντρας, γυναίκα, ή παιδί; Νέος ή ηλικιωμένος; Τι θέλει να της πει;)»

Αφήνει λίγο χρόνο να περάσει και τους λέει να ανοίξουν σιγά σιγά τα μάτια τους.

Φάση Γ: Μόλις οι μαθητές ανοίξουν τα μάτια τους, ο/η εκπαιδευτικός θέτει την εξής ερώτηση: «Αν η ελιά είχε φωνή, τι θα μας έλεγε για όλα αυτά;». Ο κάθε μαθητής εκφράζει προφορικά, εάν το επιθυμεί, κάτι από όσα σκέφτηκε.

α - 2) Βασική δραστηριότητα

Σκοπός: Η εισαγωγή των μαθητών στο ιστορικό πλαίσιο των νεότερων χρόνων.

Στόχοι:

- Να ξεναγηθούν στο χώρο του μουσείου της ελιάς.
- Να εκφραστούν προφορικά και γραπτά.
- Να γνωρίσουν μέσα από το παραμύθι τον τρόπο που μαζεύονταν ο καρπός της ελιάς στα νεότερα χρόνια.
- Να συμμετάσχουν στη δραματοποίηση του παραμυθιού.
- Να ενεργοποιηθούν συναισθηματικά μέσω της προφορικής μαρτυρία της γιαγιάς και να επεξεργαστούν την μαρτυρία.
- Να εργαστούν σε ομάδες.
- Να επιχειρηματολογήσουν.
- Να γνωρίσουν τη λαϊκή ζωγραφική μέσα από τους πίνακες μιας σύγχρονης λαϊκής ζωγράφου.
- Να συσχετίσουν την προφορική μαρτυρία, το παραμύθι και τον πίνακα ζωγραφικής, ώστε να βγάλουν συμπεράσματα (μέρος-όλον).
- Να συνειδητοποιήσουν την αξία της λαϊκής τέχνης, σχετικά με τις πληροφορίες που μας μαρτυρά για το λαϊκό πολιτισμό, αλλά και ως τρόπο έκφρασης.
- Να δημιουργήσουν δικά τους έργα λαϊκής τέχνης.

Υλικά:

- Παραμύθι: «Το μάζεμα της ελιάς»
- **Κάρτα Πολιτισμού 1**
- Αντίγραφα **Κάρτας Πολιτισμού 2** (Ένα για κάθε ομάδα μαθητών)
- Μολύβια
- Μπλοκ ζωγραφικής με χαρτόνια canson
- Μαρκαδόροι
- Ψαλίδια
- Κόλλες
- Ρprt «Στον Ελαιώνα» (Σοφία Βλάχου - Λαϊκή Ζωγράφος)

Διαδικασία - Διεργασία:

(Ο/η εκπαιδευτικός έχει προγραμματίσει την επίσκεψη στο μουσείο, προκειμένου να μπορεί να τους υποδεχθεί η υπεύθυνη.)

Φάση Α: Η υπεύθυνη κάνει μια μικρή ξενάγηση στο χώρο του μουσείου, κατά την οποία οι μαθητές θα μπορούν να δουν τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι, προκειμένου να συλλέξουν τον καρπό της ελιάς. Οι μαθητές θα είναι σε θέση να στοχαστούν, να αναρωτηθούν, να εκφράσουν τις απορίες τους σε σχέση με τα εκθέματα και να συζητήσουν με την υπεύθυνη του μουσείου, αλλά και τον/την εκπαιδευτικό.

Φάση Β: Μετά το τέλος της ξενάγησης, ο/η εκπαιδευτικός δίνει την οδηγία στους μαθητές να καθίσουν στο πάτωμα του μουσείου, για να ακούσουν ένα παραμύθι.

Σε αυτή τη φάση ο/η εκπαιδευτικός ξεκινά την αφήγηση του παραμυθιού: «Το στρώσιμο της ελιάς» (βλ. σελ. 47).

Φάση Γ: Ο/η εκπαιδευτικός οργανώνει μια μικρή συζήτηση για το περιεχόμενο του παραμυθιού, δίνοντας έμφαση στη διαδικασία κατά την οποία οι άνθρωποι μάζευαν τον καρπό από τα ελαιόδεντρα.

Φάση Δ: Οι μαθητές παίρνουν στα χέρια τους τη **Κάρτα Πολιτισμού 1** και ο εκπαιδευτικός δίνει την οδηγία στους μαθητές να τη διαβάσουν σιωπηλά, ο καθένας ατομικά.

Φάση Ε: Όταν οι μαθητές τελειώσουν την ανάγνωση, ο/η εκπαιδευτικός επισημαίνει το παρακάτω απόσπασμα από το κείμενο - μαρτυρία της **Κάρτας Πολιτισμού 1**: «Μας άρεσε τότε να μαζεύουμε και ας μην είχαμε δίχτυα. Το κάναμε για να ζήσουμε και είχαμε χαρά». Στο απόσπασμα αυτό, τους παραινεί να δώσουν ιδιαίτερη σημασία, ώστε να μπορούν να το σχολιάσουν ή να εκφράσουν μια σκέψη σε σχέση με αυτό. Στα παλαιότερα χρόνια υπήρχε χαρά όταν οι άνθρωποι κάλυπταν τις βασικές βιολογικές τους ανάγκες. Άραγε σήμερα, σε καιρούς κρίσης, τι δίνει στους ανθρώπους χαρά; Τι συμπέρασμα βγαίνει;

Φάση ΣΤ: Τέλος, ο/η εκπαιδευτικός καλεί τους μαθητές να συγκρίνουν τη μαρτυρία της ηλικιωμένης γιαγιάς με το παραμύθι που ο/η ίδιος/α τους αφηγήθηκε. Ποιες οι ομοιότητες και οι διαφορές; Ο κάθε μαθητής μπορεί να εκφράσει προφορικά τη σκέψη του.

α - 3) Ενισχυτική δραστηριότητα

Οι μαθητές μαζί με τον/την εκπαιδευτικό μεταφέρονται ξανά στο χώρο έξω από το μουσείο, όπου υπάρχει ένας ελαιώνας. Εκεί καλούνται να κάνουν / αναπαραστήσουν τη διαδικασία του 'στρωσίματος της ελιάς' και του 'μαζέματος του καρπού', ακριβώς όπως περιγράφεται στο παραμύθι: «Το στρώσιμο της ελιάς». Κατ' αυτή την έννοια υποδύονται το ρόλο του μαζωχτή και της μαζώχτρας, οι οποίοι αρχικά καθαρίζουν γύρω από τις ελιές με τη σκαλίδα και την παρασύρα, συνομιλούν, ραβδίζουν και μαζεύουν ελιές.

Φάση Ζ: Οι μαθητές κάθονται κάτω από τα ελαιόδεντρα, στο χώρο έξω από το μουσείο. Ο/η εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε μικρές ομάδες των τεσσάρων ατόμων και μοιράζει σε κάθε ομάδα αντίγραφα από τους πίνακες ζωγραφικής της Σοφίας Βλάχου (**Κάρτα Πολιτισμού 2**).

Φάση Η: Οι μαθητές καλούνται να συζητήσουν και να εκφραστούν γραπτά στο πλαίσιο συγγραφής ενός δημιουργικού γραπτού λόγου σε ένα φύλλο από το μπλοκ ζωγραφικής που κρατούν. Εναλλακτικά, μπορούν να σκιτσάρουν μέσα στον ελαιώνα και τα υπόλοιπα τα αφήνουν για «μετά την επίσκεψη στην τάξη».

Με την επιστροφή στην τάξη, οι μαθητές συνεχίζουν την επεξεργασία της **Κάρτας Πολιτισμού 2**. Ειδικότερα, αναζητούν και ανακαλύπτουν πληροφορίες του ανθρώπου που την ενέπνευσε, του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ, ανακαλύπτουν τα στοιχεία της καλλιτέχνης μέσα από το προσωπικό της ιστολόγιο [H.B.10], θαυμάζουν σε μεγαλύτερη διάσταση και σε κατάλληλη ατμόσφαιρα στην τάξη τους πίνακες σε προβολή ppt, ζωγραφίζουν τα δικά τους ζωγραφικά έργα, επικοινωνούν με την καλλιτέχνη!

Επέκταση δραστηριότητας

Οι μαθητές λαμβάνουν και πάλι εικόνες από τους πίνακες ζωγραφικής και καλούνται να ζωγραφίσουν υπό την οδηγία να χρησιμοποιήσουν στοιχεία από τους πίνακες, κόβοντας και κολλώντας τα σε μεγάλο κομμάτι canson (στοιχεία που κατά τη γνώμη τους παραμένουν τα ίδια από χθες μέχρι σήμερα, λ.χ. περιβαλλοντικά και άλλα στοιχεία). Στη συνέχεια, καλούνται να συμπληρώσουν με δική τους ζωγραφική όμως, στο ίδιο ύψος με την καλλιτέχνη, τα υπόλοιπα στοιχεία του σήμερα (στοιχεία που κατά τη γνώμη τους έχουν αλλάξει από το χθες στη σημερινή εποχή, λ.χ. εργαλεία, ενδυμασία κ.τ.λ.). Με τον τρόπο αυτό συνδυάζουν τις τεχνικές του κολλάζ και της ζωγραφικής.

Μπορούν στη συνέχεια να εκθέσουν τα έργα τους στην τάξη ή στο φουαγιέ του σχολείου!

α) Το παραμύθι με τίτλο «Το στρώσιμο της ελιάς»

Ακολουθεί το παραμύθι «**Το στρώσιμο της ελιάς**», που αποτελεί δημιουργικό υλικό για τους μαθητές, αφού η εικονογράφηση του είναι ημιτελής. Δηλαδή, ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να συνεχίσουν και να ολοκληρώσουν την εικονογράφηση του παραμυθιού όπως αυτοί θέλουν (Μπορείτε να βρείτε την εικονογράφηση στο τρίτο μέρος του βιβλίου). Επίσης, εναλλακτικά στο τρίτο μέρος του βιβλίου υπάρχει και το παραμύθι «**Η Μητέρα ελιά**» όπου τα παιδιά μπορούν να το εικονογραφήσουν από την αρχή.

Το στρώσιμο της ελιάς

Σήμερα ξεκινούν τα σχολεία, φέτος μπαίνω στη δευτέρα τάξη του δημοτικού. Στο σχολείο μας έχουμε τρεις δασκάλους, έναν για κάθε δύο τάξεις. Φέτος όμως ήρθε μια καινούρια δασκάλα! Όλα τα παιδιά πολύ εντυπωσιάστηκαμε που θα έχουμε δασκάλα στο σχολείο και όχι μόνο δασκάλους! Ασε που είναι πολύ νέα και όμορφη, φαίνεται και καλή, μπορεί να μην φωνάζει και να δέρνει! Μακάρι να γίνει η δική μας δασκάλα! Αφού μαζευτήκαμε όλα τα παιδιά στην αυλή του σχολείου, λίγο αργότερα ήρθε ο παπάς για τον αγιασμό, και τότε ακούσαμε τους παλιούς δασκάλους να φωνάζουν την καινούρια δασκάλα “κυρία Αριάδνη”. Δυσκολευτήκαμε πολύ να καταλάβουμε το όνομά της γιατί στο χωριό μας δεν συνηθιζόταν, μόνο τα μεγαλύτερα παιδιά το γνώριζαν από την ιστορία.

Όταν τελείωσε ο αγιασμός, η αδερφή μου με πήρε από το χέρι για να γυρίσουμε στο σπίτι μας. Στο δρόμο όμως καταλάβαμε ότι προς το σπίτι μας ερχόταν και ο κύριος Χαράλαμπος, ο μεγαλύτερος δάσκαλος του σχολείου μας, μαζί με την κυρία Αριάδνη. Εγώ και η αδερφή μου τότε ήμασταν σίγουρες ότι ο μεγαλύτερος αδερφός μας έκανε κάποια σοβαρή αταξία από την πρώτη κιόλας μέρα του σχολείου. Όταν μπήκαμε στο σπίτι μας, ο κύριος και η κυρία ήταν ήδη εκεί και κάθονταν γύρω από το τραπέζι της κουζίνας με τον μπαμπά μας, ενώ η μαμά μας ετοίμαζε το τραπέζι. Χαιρετήσαμε και αμέσως μας είπαν να πάμε “μέσα γιατί είχαν να μιλήσουν”. Λίγα λεπτά αργότερα έφτασε και ο αδερφός μας κάθιδρος, τον ρωτήσαμε τι είχε κάνει, μας απάντησε “πράμα”, αλλά δεν τον πιστέψαμε και αποφασίσαμε να κρυφακούσουμε! Ο αδερφός μας είχε δίκιο. Δεν είχε κάνει τίποτα!

Ο κύριος Χαράλαμπος ζήτησε από τους γονείς μου να νοικιάσουν στην καινούρια δασκάλα ένα δωμάτιο του σπιτιού μας! Οι γονείς μου δέχτηκαν χωρίς πολλή σκέψη, λίγα ακόμη χρήματα στην οικογένειά μας! Εμείς πάλι χαρήκαμε τόσο που θα έμενε η δασκάλα στο σπίτι μας, που λίγο έλειψε να φανερωθούμε! Φανταστείτε τον ενθουσιασμό μου όταν την επόμενη ημέρα στο σχολείο ανακάλυψα ότι η κυρία Αριάδνη θα ήταν η δασκάλα της πρώτης και της δευτέρας τάξης δημοτικού. Η μητέρα μου, άδειασε το δωμάτιο τους από τα πράγματα τους και η κυρία Αριάδνη έφερε στο σπίτι μας τα δικά της, τα

ρούχα της και τα βιβλία της. Η μητέρα της έδωσε το καλύτερο, όπως έλεγε, δωμάτιο, αυτό που από το ένα παράθυρο έβλεπε στο περιβόλι με τις πορτοκαλιές.

Πέρασε ο Σεπτέμβρης, πέρασε ο Οκτώβρης, η δασκάλα έγινε μέλος της οικογένειάς μας, ήρθε ο Νοέμβρης και οι γονείς μου άρχισαν να ετοιμάζουν την “αυλή των ελιέδων για να μπούμε να μαζώνουμε”. Ο πατέρας μου και ο αδερφός μου με την σκαλίδα και η μητέρα μου με την παρασύρα καθάρισαν από αγκάθια, κλαδιά, πέτρες και θάμνους γύρω – γύρω τις ελιές. Ήρθε η γιορτή της Παναγίας, ήρθε και η γιορτή του Αη – Γιώργη του μεθυστή, η βεδέμα είναι καλή φέτος και ώρα μας είναι να αρχίσουμε να πηγαίνουμε στο λιόφυτο.

Η μητέρα μας, παίρνει μαζί και φαγητό, παξιμάδι με αλατσολιές, πορτοκάλια, λίγο κρασί για τον πατέρα μου και νερό. Μόλις φτάνουμε στο λιόφυτο αρχίζει το ράβδισμα, ο πατέρας ανεβαίνει πάνω στο δέντρο και η μητέρα ραβδίζει τα χαμηλά κλαδιά, ο πατέρας ραβδίζει φούντα - φούντα πολύ προσεκτικά γιατί δεν θέλει να χτυπά το δέντρο, εμείς μαζεύουμε τις ελιές που πέφτουν χάμω!

Γεμίζουμε τα καλάθια και μετά τα αδειάζουμε μέσα στα σακιά. Μια τέτοια ημέρα που μαζεύαμε ελιές όλοι μαζί ενώ δεν είχαμε σχολείο, μας είδε η κυρία Αριάδνη καθώς περνούσε από το λιόφυτό μας για να πάει να συναντήσει τους άλλους δύο δασκάλους στο σχολείο, που ετοίμαζαν τη γιορτή για τα Χριστούγεννα. Μας χαιρέτησε δεν είπε τίποτε άλλο εκείνη την ώρα, αλλά το βράδυ που τρώγαμε όλοι μαζί στο σπίτι ξεκίνησε την κουβέντα: “Τι είναι η τυραννία σας κυρία Αργυρώ να μαζεύετε τις ελιές από χάμω; Στο χωριό μου στρώνουμε κάτω από την ελιά που θα ραβδίσουμε, τα παλιά μας σεντόνια και έτσι μαζεύουμε τις ελιές πιο εύκολα! Γιατί δεν δοκιμάζετε κι εσείς;” Εμείς, τα παιδιά, κοιταχτήκαμε, στον πατέρα μας δεν άρεσαν οι υποδείξεις, αλλά δεν μίλησε κανείς.

Όταν αποφάγαμε η κυρία Αριάδνη μας καληνύχτισε και πήγε στο δωμάτιο της, είπε ότι έχει ετοιμασίες για τη γιορτή του σχολείου. “Στέλιο σα να ‘χει δίκιο η κοπελιά, ίντα λες, να δοκιμάσουμε;”

Πήγαμε και εμείς για ύπνο, νανουρίστηκα με τη σκέψη του τι θα αποφάσιζαν οι γονείς μου. Την επόμενη ημέρα μέσα στα καλάθια των γονιών μου εκτός από τα άδεια σακιά ήταν και τα άσπρα σεντόνια με τις γαλάζιες ρίγες που η μητέρα μου θεωρούσε πολύ πρόχειρα. Μέχρι να τελειώσει το λιομάζωμα εκείνη τη χρονιά όλοι οι χωριανοί είχαν ανακαλύψει τον τρόπο να μαζεύουν τις ελιές τους, λίγο ευκολότερα... και τα σεντόνια μας με τις γαλάζιες ρίγες είχαν γεμίσει μικρές τρυπούλες!

β) Μύθοι και διατροφή

Σκοπός: Η συνειδητοποίηση της σημασίας του μύθου «της αρπαγής της Ευρώπης» στο πέρασμα των χρόνων και οι επιδράσεις του στην κλασική αρχαιότητα σε σχέση με τη μινωική διατροφή και το ελαιόλαδο.

Στόχοι:

- Να συνειδητοποιήσουν το είδος των πληροφοριών που μπορούμε να αντλήσουμε σχετικά με τη διατροφή ενός λαού, μελετώντας ένα αγγείο.
- Να αξιοποιήσουν οι μαθητές τις πληροφορίες που τους δίδονται μέσα από τις πηγές, με σκοπό να προχωρήσουν σε δική τους προσωπική έρευνα.
- Να αναζητήσουν στο διαδίκτυο συνταγές των Μινωιτών.

Υλικά:

- **Κάρτα Πολιτισμού 3**
- Διαδίκτυο
- Ppt «ο μύθος της αρπαγής της Ευρώπης» μέσα από την ελληνορωμαϊκή τέχνη

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός κάνει μια σύντομη ανασκόπηση, τονίζοντας τη διαχρονική αξία του ελαιολάδου και επισημαίνοντας τη χρήση του από τα μινωικά χρόνια μέχρι και τα νεότερα (όπως αναφέρθηκε στο παρამύθι και στην προφορική μαρτυρία).

Φάση Β: Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές την **Κάρτα Πολιτισμού 3**.

Φάση Γ: Οι μαθητές παρουσιάζουν στην τάξη τη συνταγή που βρήκαν.

II.3. Τα αγγεία στην αρχαία Ελλάδα - Οι πίθοι στη μινωική Κρήτη

Σκοπός της ενότητας: Κατανόηση της χρήσης των αγγείων στην αρχαία Ελλάδα και η συνάφεια τους με το επάγγελμα των πιθαράδων (Πίθοι για αποθήκευση ελαιολάδου και αγγεία για τη μεταφορά του).

Κεντρικές Δραστηριότητες: Γνωριμία με τον κόσμο των αγγείων. Οι πίθοι στα μινωικά ανάκτορα-Οικονομική δύναμη των ανακτόρων. Το επάγγελμα των πιθαράδων στα νεώτερα χρόνια.

Προτεινόμενη Επίσκεψη: Δυτικές Αποθήκες Ανακτόρου της Κνωσού ή στις αποθήκες του ανακτόρου της Φαιστού. Εναλλακτικά, Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων - Ρεθύμνου κλπ.

Παραδοσιακό χωριό Μαργαρίτες.

II.3.1. Γνωριμία με τον κόσμο των αγγείων

α) Εισαγωγική δραστηριότητα

Σκοπός: Παίρνοντας ως ερέθισμα ένα αγγείο, να γίνει σύνδεση του μύθου της Ευρώπης με την αποθήκευση και μεταφορά του ελαιολάδου στα μινωικά χρόνια και όχι μόνο.

Στόχοι:

Οι μαθητές:

- Να εκ-πλαγούν.
- Να μπορέσουν να παράγουν δημιουργικό γραπτό λόγο με αφορμή ένα αντικείμενο (αγγείο).
- Να μπορέσουν να εκφράσουν τις σκέψεις και τις απόψεις τους.
- Να αναστοχαστούν επί της διαδικασίας.

Υλικά:

- Ένα κουτί
- Ένα μικρό αγγείο μινωική εποχής (ερυθρόμορφο ή μελανόμορφο)
- Ένα κλαδί ελιάς με καρπό
- Ένα κομμάτι ύφασμα
- **Κάρτα Πολιτισμού 4**
- Χαρτί του μέτρου
- Μολύβι
- Μαρκαδόροι

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός έχει προετοιμάσει ένα κουτί, μέσα στο οποίο έχει βάλει ένα μικρό αγγείο και ένα κλαδί ελιάς. Αυτά θα τα έχει σκεπάσει με ένα κομμάτι ύφασμα. Δίδεται στους μαθητές η πληροφορία ότι μέσα στο κουτί υπάρχει «κάτι», το οποίο θα τους βοηθήσει να σκεφτούν με ποιο τρόπο συνδέεται ο μύθος της Ευρώπης με την αποθήκευση και διακίνηση του ελαιολάδου.

Φάση Β: Ο/η εκπαιδευτικός δίνει την οδηγία στους μαθητές ότι δεν θα πρέπει να κάνουν κανένα σχόλιο γι' αυτό που θα δουν. Έπειτα, τους παρακινεί έναν- έναν με τη σειρά, να πλησιάσουν το κουτί, να δουν και να ακουμπήσουν το αντικείμενο που βρίσκεται μέσα.

Φάση Γ: Μόλις περάσει από το κουτί και ο τελευταίος μαθητής, ο/ η εκπαιδευτικός μοιράζει την **Κάρτα Πολιτισμού 4**, προκειμένου εκεί να αποτυπώσουν ο καθένας ξεχωριστά ή σε ζεύγη (εταιρική εργασία) τη σκέψη τους.

Φάση Δ: Οι μαθητές κάνουν ανάγνωση της **Κάρτας Πολιτισμού 4** στην ολομέλεια.

Φάση Ε: Ο/η εκπαιδευτικός επαναλαμβάνει τις κυρίαρχες απόψεις των μαθητών, σύμφωνα με αυτά που έγραψαν.

Φάση ΣΤ: Ο/η εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να σκεφτούν σε ποιο βαθμό τους βοήθησε ο τρόπος που τους δόθηκε το αντικείμενο, αλλά και το ίδιο το αντικείμενο για να κάνουν τη σύνδεση μεταξύ μύθου και ελαιολάδου.

Φάση Ζ: Έπειτα, τους παρακινεί να εκφράσουν γραπτά την άποψή τους αυτή, στο χαρτί του μέτρου, ο καθένας ατομικά.

Επέκταση της δράσης

Οι μαθητές μπορούν να εκφράσουν προφορικά μια σκέψη, μια λέξη ή ένα συναίσθημα για το γεγονός ότι ο/η εκπαιδευτικός τους ρωτά και λαμβάνει υπόψη την άποψή τους σχετικά με τις δραστηριότητες.

β) Βασική δραστηριότητα

- Τα αγγεία και η χρήση τους.

Σκοπός:

Η δραστηριότητα αποσκοπεί στη δημιουργία μιας νοητικής γέφυρας μεταξύ των μινωικών και κλασικών χρόνων (κάτι που κρίνεται απαραίτητο στην περίπτωση που το πρόγραμμα υλοποιείται για τη Δ' τάξη).

Στόχοι:

- Να προβληματιστούν μέσω της προβολής ppt έργων τέχνης από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα με θέμα «την αρπαγή της Ευρώπης».
- Να συσχετίσουν τους δύο μύθους αναφορικά με το «ταξίδεμα της ελιάς και του ελαιολάδου» από την Κρήτη στην Αθήνα.
- Να εξοικειωθούν με την ιδέα των αγγείων της κλασικής αρχαιότητας και των μινωικών πίθων, σχετικά με την τόσο χρηστική δυνατότητα (αποθήκευση, μεταφορά) σε ότι αφορά τα πρώτα, όσο και ως ένδειξη οικονομικής δύναμης σε ότι αφορά στους δεύτερους (αποθήκευση και οικονομική εξουσία του βασιλιά των μινωικών ανακτόρων).

Υλικό:

- **Κάρτα Πολιτισμού 5**

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός ζητά από τα παιδιά να γίνουν ζεύγη και τους μοιράζει την πρώτη σελίδα από την **Κάρτα Πολιτισμού 5** για να την μελετήσουν, να τη σχολιάσουν μεταξύ τους και με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού.

Φάση Β: Τα παιδιά καλούνται να παρακολουθήσουν την προβολή ppt «η αρπαγή της Ευρώπης μέσα από την ελληνορωμαϊκή τέχνη».

Φάση Γ: Στη συνέχεια, παραλαμβάνουν τη δεύτερη σελίδα της **Κάρτα Πολιτισμού 5**, την παρατηρούν προσεκτικά και καλούνται να απαντήσουν στις ερωτήσεις της.

Πληροφορίες για τις ερωτήσεις της Κάρτας Πολιτισμού 5:

Πρόκειται για μερικές παραστάσεις από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, όπου απεικονίζεται η περίφημη «Αρπαγή της Ευρώπης από τον Δία». Το θέμα αυτό υπήρξε διαχρονικά ιδιαίτερα αγαπητό και συνέχισε να ενδιαφέρει τους καλλιτέχνες σε όλες τις εποχές της δυτικής ζωγραφικής ως και τη σύγχρονη τέχνη.
Πηγή: [Η.Β.11]

II.3.2. Εκπαιδευτική επίσκεψη

Αρχαιολογικοί χώροι

Προτεινόμενοι χώροι επίσκεψης
εκτός Χανίων: «Αρχαιολογικός χώρος Κνωσού (Δυτικές αποθήκες) ή στις αποθήκες του ανακτόρου της Φαιστού» [Η.Β.12]

εναλλακτικά : «Αρχαιολογικό μουσείο Χανίων, Ρεθύμνου ή άλλο της Μεσογείου, εφόσον υπάρχουν πίθoi» [Η.Β.13]

α) Δραστηριότητες κατά την επίσκεψη

α - 1) Βασική δραστηριότητα

Σκοπός: Ξενάγηση στις δυτικές αποθήκες της Κνωσού.

Στόχοι:

- Να «ξεναγηθούν»-εντοπίσουν τις δυτικές αποθήκες του παλατιού (στις οποίες θα φτάσουν περνώντας από το σημείο που βρίσκονται τα «κέρατα του ταύρου»).
- Να συνειδητοποιήσουν πως τα μινωικά ανάκτορα είναι περισσότερα του ενός (Κνωσός, Φαιστός, κ.ά.) και ότι ως κέντρα εξουσίας-οικονομικής ευρωστίας (όπως μαρτυρά ο αριθμός των πίθων τους) επηρέαζαν την ευρύτερη περιοχή και τους κατοίκους της.
- Να έρθουν σε επαφή με σημαντικά κέντρα, εκτός από την Κνωσό, σχετικά με το ζήτημα αποθήκευσης των πίθων.
- Να αντιληφθούν την άμεση σχέση που είχε την εποχή εκείνη, ο αριθμός των πίθων (λαδιού, σιτηρών κ.τ.λ.) με την οικονομική δύναμη των ανακτόρων.

Υλικά:

- Φωτογραφική μηχανή
- **Κάρτα Πολιτισμού 6**
- **Κάρτα Πολιτισμού 7**

Διαδικασία - Διεργασία:

Κατά την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο.

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός οδηγεί τους μαθητές στις δυτικές αποθήκες του ανακτόρου της Κνωσού αφήνοντας τον κατάλληλο χρόνο, για παρατήρηση και φωτογράφιση των ευρημάτων. Στο σημείο αυτό, ο/η εκπαιδευτικός προσπαθεί να αποσπάσει τα σχόλια των μαθητών, τις παρατηρήσεις ή τις σκέψεις.

Φάση Β: Ο/η εκπαιδευτικός εξηγεί στα παιδιά ότι υπάρχουν περισσότερα του ενός μινωικά ανάκτορα και τους δίνει την **Κάρτα Πολιτισμού 6**, όπου εικονίζεται η ανασκαφή και ο εντοπισμός μινωικών πίθων στο ανάκτορο της Φαιστού. Ακολουθεί συζήτηση σχετικά με το περιεχόμενο της κάρτας. Έμφαση δίδεται στην ερώτηση σχετικά με το τι συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν για ένα παλάτι από τον αριθμό των πίθων, ενώ η **Κάρτα Πολιτισμού 7** που ακολουθεί βοηθάει περισσότερο στην απάντηση αυτής της ερώτησης.

Φάση Γ: Μοίρασμα της **Κάρτας Πολιτισμού 7**. Εκπαιδευτικός και μαθητές συζητούν κι εκφράζονται σκέψεις κι απόψεις σχετικά με τις ερωτήσεις της **Κάρτας Πολιτισμού 7**, ενώ ο/η εκπαιδευτικός επιμένει στο να κατανοήσουν τα παιδιά ότι όσο πιο πολλούς πίθους διέθετε ένα ανάκτορο, τόσο πιο ισχυρό κέντρο εξουσίας ήταν... αφού εκεί ζούσαν πολλοί περισσότεροι άνθρωποι που είχαν πολύ πιο μεγάλες ανάγκες-απαιτήσεις κλπ.

Μετά από την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο.

Φάση Δ: Με την επιστροφή τους στην τάξη, τα παιδιά με τη βοήθεια του δασκάλου τους, οργανώνουν και παίζουν ένα θεατρικό παιχνίδι ως κάτοικοι μινωικών ανακτόρων που ζουν στα ανάκτορα. Τι δουλειά κάνουν για να ζουν εκεί; Πώς ντύνονται; Με τι τρέφονται; Με ποιους συναναστρέφονται; Ποιος πάει στις αποθήκες για να φέρει το λάδι; Πώς κουβαλιέται από εκεί στα διαμερίσματα; Εξάγεται το λάδι; Άραγε πώς μετακινείται στα μινωικά καράβια; κλπ.

Πρόκειται για πληροφορίες που έχουν διδαχθεί μέσω του αναλυτικού προγράμματος στη Γ' τάξη, καθώς και για άλλες που μπορούν να αναζητηθούν σε ποικίλες πηγές, ή και στον παγκόσμιο ιστό που ενθουσιάζει τα παιδιά!

Π.3.3. Εκπαιδευτική επίσκεψη

Τα αγγεία και οι πίθοι σήμερα

Προτεινόμενοι χώροι επίσκεψης: «Παραδοσιακό χωριό κεραμιστών Μαργαρίτες»

Υλικά:

- **Κάρτα Πολιτισμού 8**

α) Δραστηριότητες πριν την επίσκεψη

α - 1) Εισαγωγική δραστηριότητα

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Ο/η εκπαιδευτικός ρωτά τους μαθητές αν θα ήθελαν να δουν πώς φτιάχνονται τα αγγεία και οι πίθοι (*) σήμερα και τους προτείνει να επισκεφτούν το κρητικό παραδοσιακό χωριό κεραμιστών, τις Μαργαρίτες. Συμφωνούν, πριν την επίσκεψη, για τη δημιουργία ενός άρθρου -στην τοπική εφημερίδα- με αντικείμενο το επάγγελμα του κεραμιστή και την παραγωγή πιθαριών και αγγείων.

Φάση Β: Ο/η εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές την **Κάρτα Πολιτισμού 8** και δίνει την οδηγία στους μαθητές να χωριστούν σε μικρές ομάδες, οι οποίες με συντονιστή τον/την εκπαιδευτικό αποφασίζουν, έγκαιρα, για τις δράσεις τους προβαίνοντας στην κατανομή και την προετοιμασία των εργασιών που θα πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο της επίσκεψής τους στο κεραμικό εργαστήριο.

Συγκεκριμένα:

Ο/η εκπαιδευτικός ζητά από ομάδα μαθητών, που επιθυμούν να συνεργαστούν εθελοντικά, για τη δημιουργία ενός πλάνου συνέντευξης, που θα αφορά τον κεραμιστή, η δημιουργία του οποίου θα πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν τα ερωτήματα, στα οποία θα ήθελε να δοθούν απαντήσεις το σύνολο των μαθητών της τάξης.

(*) Η σημερινή χρηστική τους αξία είναι μάλλον διακοσμητική.

Από αυτά, η ομάδα θα επιλέξει τα σπουδαιότερα και θα σχεδιάσει μια δομημένη ή καλύτερα μια ημι-δομημένη συνέντευξη.

Μια άλλη ομάδα μαθητών καλείται να ασχοληθεί με τη φωτογράφιση. Οι μαθητές αποφασίζουν μεταξύ τους ποιος και γιατί (με ποιο δηλαδή κριτήριο) θα χειριστεί τη φωτογραφική μηχανή του σχολείου-εάν υπάρχει- ή τη δική τους φωτογραφική μηχανή.

Μια τρίτη ομάδα αναλαμβάνει τη διεξαγωγή της συνέντευξης βάσει του ημι-δομημένου σχεδίου που η πρώτη ομάδα ετοίμασε. Η διεξαγωγή μπορεί να γίνει κι από ένα, μόνο, άτομο, το οποίο η ομάδα, βάσει κριτηρίου, θα συμφωνήσει να την εκπροσωπήσει. Τα υπόλοιπα μέλη θα φροντίσουν για τη σωστή χρήση του δημοσιογραφικού κασετόφωνου την ώρα της επίσκεψης ή για την αποκωδικοποίηση της συνέντευξης μετά την επίσκεψη.

Τέλος, μια τέταρτη ομάδα αναλαμβάνει μαζί με τη δεύτερη την εμφάνιση ή την εκτύπωση των φωτογραφιών, το σχολιασμό και τη δημιουργία λεζάντας κάτω από τις φωτογραφίες, κλπ.

α - 2) Βασική δραστηριότητα

Σκοπός: Οι μαθητές ασκούνται στο σχεδιασμό και τη διεξαγωγή σχεδίων εργασίας - δράσης, αναλαμβάνουν ευθύνες, αναπτύσσουν συγκεκριμένες ικανότητες και δεξιότητες, έρχονται σε επαφή με τα αρχικά στάδια της ερευνητικής διαδικασίας, εμπλέκονται ενεργά στην παραγωγή ενός προϊόντος από τη φάση του σχεδιασμού μέχρι τη φάση της παρουσίασης και της αξιολόγησής του.

Υλικά:

- Φωτογραφική μηχανή
- Μπλοκ σημειώσεων
- Μολύβια
- Δημοσιογραφικό κασετόφωνο
- Ηλ. υπολογιστή
- Εκτυπωτή

Στόχοι:

- Να έρθουν οι μαθητές σε άμεση επαφή με το επάγγελμα του κεραμιστή.
- Να αναλάβουν ρόλο δημοσιογράφου παίρνοντας συνέντευξη.
- Να παρατηρήσουν και να φωτογραφίσουν τα κεραμικά αγγεία και τη διαδικασία κατασκευής τους με τη χρήση του τροχού ως εργαλείο.
- Να μάθουν το σύγχρονο τρόπο ψησίματος.
- Να πλάσουν με τα χέρια τους πηλό και να σχηματίσουν μικρά αγγεία, αναλαμβάνοντας ρόλο κεραμιστή.

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Οι μαθητές συναντούν τον κεραμιστή και παίρνουν τη συνέντευξη, με την κάθε ομάδα να διαδραματίζει το δικό της ρόλο, έτσι όπως έχουν κανονίσει με βάση την **Κάρτα Πολιτισμού 8**.

Φάση Β: Οι μαθητές παρατηρούν τα κεραμικά αγγεία, ενώ βλέπουν από κοντά τα διάφορα στάδια της παραγωγής τους.

Φάση Γ: Επίσης, παρατηρούν επιτόπου τον τροχό και τον τρόπο που τον χειρίζεται ο τεχνίτης και μαθαίνουν για το σύγχρονο τρόπο ψησίματος.

Φάση Δ: Τέλος, πλάθουν οι ίδιοι πηλό με τα χέρια τους και σχηματίζουν μικρά κεραμικά αντικείμενα, τα οποία ψήνονται στο φούρνο.

β) Δραστηριότητες μετά την επίσκεψη

- Δημιουργία άρθρου προς δημοσίευση.

Διαδικασία - Διεργασία:

Φάση Α: Η τάξη μετατρέπεται και πάλι σε εργαστήριο κι αρχίζει η δράση... Όποια από τις παραπάνω ομάδες εργασίας είναι έτοιμη να παρουσιάσει την εργασία της, στο πλαίσιο της δημιουργίας του άρθρου, προβαίνει σε παρουσίαση σε επίπεδο ολομέλειας της τάξης.

Φάση Β: Η εικόνα της αίθουσας αρχίζει να επηρεάζεται σε επίπεδο διακόσμησης. Κάθε ομάδα που παρουσιάζει, αναρτά την εργασία της στον πίνακα ανακοινώσεων της σχολικής τάξης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, στο τέλος των παρουσιάσεων, θα έχει αναρτηθεί μια έκθεση φωτογραφίας και λεζάντας, τα κείμενα των μαθητών, οι ζωγραφιές και οι φωτογραφίες.

Φάση Γ: Όταν το έργο όλων των ομάδων ολοκληρωθεί, οι μαθητές σε επίπεδο ολομέλειας αξιολογούν τις εικόνες, τα σημεία της συνέντευξης, τις φωτογραφίες κλπ και αποφασίζουν αν αυτά, και γιατί, πρέπει να ενταχθούν στο άρθρο. Επεξεργάζονται δηλαδή, από μόνοι τους το υλικό που συνέλεξαν κι αξιολογούν τις πληροφορίες με βάση τους στόχους τους, ενώ ο/η εκπαιδευτικός παίζει απλά συντονιστικό κι ενθαρρυντικό ρόλο.

Φάση Δ: Με την ολοκλήρωση του άρθρου, δάσκαλος και μαθητές αποφασίζουν να το δημοσιεύσουν στην τοπική ή στη σχολική εφημερίδα.

γ) Ενισχυτική ή εναλλακτική δραστηριότητα

Οι μαθητές ζωγραφίζουν με ειδικό -για πηλό- χρώμα το αντικείμενό τους, το λουστράρουν και το κρατάνε ή ως ενθύμιο ή για τη δημιουργία μικρής έκθεσης στην τάξη.

Διαδικασία - Διεργασία:

Ο/η εκπαιδευτικός, προσκαλεί τους μαθητές να αξιοποιήσουν όλες τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει από την αρχή του Προγράμματος και να σχολιάσουν τις αφίσες-κόμικς. Στη συνέχεια, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις αφίσες αυτές και να διακοσμήσουν την τάξη τους.

II.4. Κλείσιμο προγράμματος Γ' - Δ' τάξεων

II.4.1. Επιτραπέζιο Παιχνίδι

Διαδικασία - Διεργασία:

Στο τέλος όλων των δραστηριοτήτων, ο/η εκπαιδευτικός, προσκαλεί τους μαθητές να αξιολογήσουν όλες τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει από την αρχή του προγράμματος, σχετικά με την αξία του ελαιολάδου στη ζωή μας, γενικά. Τους προτείνει, λοιπόν, να παίξουν ένα επιτραπέζιο παιχνίδι γνώσεων, το οποίο αναδεικνύει τον κύκλο της ζωής μέσα από το χρόνο και τη σκέψη, την ιστορία και τη θρησκεία.

Οδηγίες παιχνιδιού: Η δασκάλα χωρίζει σε ομάδες τα παιδιά ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών της τάξης. Δηλαδή, αν είναι 20 παιδιά χωρίζονται σε 4 ομάδες των 5 παιδιών. Η κάθε ομάδα δίνει ένα όνομα στην ομάδα που να έχει σχέση με την ελιά.
Ξεκινάει η ομάδα που θα φέρει τη μεγαλύτερη ζαριά.

Όταν η ομάδα πέσει στο τετράγωνο με το τσουβάλι χάνει τη σειρά της. Στα κενά τετράγωνα απλά σταματάνε. Για να συνεχίσουν σε τετράγωνο που έχει κάποιο άλλο σχέδιο (δηλαδή ερώτηση), θα πρέπει να απαντήσουν σωστά στην ερώτηση και ξαναπαίζουν.
Όποια ομάδα φτάνει πρώτη στο τέρμα κερδίζει.

Υλικά:

- Επιτραπέζιο παιχνίδι
- Καρτέλες ερωτήσεων/ απαντήσεων
- Δύο ζάρια

Το συγκεκριμένο επιτραπέζιο παιχνίδι, βρίσκεται στο φάκελο με τις κάρτες εργασίας των μαθητών, αλλά και στο πληροφοριακό υλικό (cd υλικού) του Προγράμματος. Στη συνέχεια δίδονται οι προτεινόμενες ερωτήσεις - απαντήσεις του παιχνιδιού. Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί συμπληρωματικά να φτιάξει επιπλέον ερωτήσεις.

α) Παιχνίδι Γνώσεων

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΕΡ: Ποιος θεός δώρισε την ελιά στην αρχαία Αθήνα;

ΑΠ: Η θεά Αθηνά

ΕΡ: Σε τι οφείλεται η μακροζωία των Κρητών;

ΑΠ: Στο ελαιόλαδο και στην κρητική διατροφή.

ΕΡ: Εκτός από την διατροφή μας πώς αλλιώς χρησιμοποιείται το ελαιόλαδο;

ΑΠ: Φάρμακο, καλλυντικό, λιπαντικό, φωτιστική ύλη

ΕΡ: Μπορείς να ζωγραφίσεις ένα κλαδί ελιάς;

ΕΡ: Που πηγαίνει ο καρπός μετά το τέλος μιας κουραστικής ημέρας;

ΑΠ: Στο ελαιουργείο.

ΕΡ: Πότε ξεκινάει η ελαιοκομική περίοδος;

ΑΠ: Το Νοέμβριο.

ΕΡ: Σε ποια περιοχή της Ελλάδας οι κάτοικοι τρώνε περισσότερο λάδι κατά άτομο;

ΑΠ: Στην Κρήτη.

ΕΡ: Που ωφελεί το λάδι;

ΑΠ: Στην καρδιά, στα αγγεία και τις αρτηρίες, στο στομάχι και το πεπτικό σύστημα, στην πρόληψη του καρκίνου, στο διαβήτη, στη μακροζωία.

ΕΡ: Ποιας αρχαίας πόλης ήταν σύμβολο η ελιά;

ΑΠ: Της αρχαίας Αθήνας.

ΕΡ: Τι έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες «υγρό χρυσάφι»;

ΑΠ: Το λάδι.

ΕΡ: Ποιο πράγμα που χρησιμοποιούμε καθημερινά φτιάχνεται από λάδι;

ΑΠ: Το σαπούνι.

ΕΡ: Ποιες σύνθετες λέξεις μπορείς να φτιάξεις με τη λέξη ελιά;

ΕΡ: Η Ελλάδα έχει την τρίτη θέση στον κόσμο στην παραγωγή ελαιολάδου.

Ποιες χώρες βρίσκονται στην πρώτη και στη δεύτερη θέση;

ΑΠ: Η Ισπανία και η Ιταλία.

ΕΡ: Που βάζουμε τις ελιές όταν τις μαζεύουμε;

ΑΠ: Μέσα σε σακιά με αραιή πλέξη.

ΕΡ: Ποιες σύνθετες λέξεις μπορείς να φτιάξεις με τη λέξη λάδι;

ΕΡ: Ποιες ελιές βρίσκουμε πάνω στο τραπέζι μας;

ΑΠ: Τις αλατσολιές, τις ξυδάτες, τις κολυμπάδες, τις νεραντζολιές, τις τσακιστές.

ΕΡ: Στην αρχαία Ελλάδα τι έπαιρναν οι νικητές των Ολυμπιακών Αγώνων;

ΑΠ: Το κότινο, ένα στεφάνι από κλαδί αγριοελιάς.

ΕΡ: Πως φροντίζουμε τα ελαιόδεντρα;

ΑΠ: Με κλάδεμα, λίπανση και άρδευση

ΕΡ: Ξέρεις τα είδη του ελαιολάδου;

ΑΠ:

1. Εξαιρετικό παρθένο

2. Παρθένο

3. Ελαιόλαδο

4. Πυρηνέλαιο

ΕΡ: Ποια προϊόντα παίρνουμε από την ελιά;

ΑΠ: Τις ελιές και το λάδι.

ΕΡ: Σε ποια χώρα οι κάτοικοι καταναλώνουν το περισσότερο ελαιόλαδο κατά άτομο;

ΑΠ: Στην Ελλάδα.

ΕΡ: Ποιες ποικιλίες ελιάς μπορούμε να βρούμε σε έναν κρητικό ελαιώνα;

ΑΠ: Τσουνάτη, λιανή ή κορωνέικη, τσιτολιά, μηλολιά, καλαματιανή.

ΕΡ: Μπορείς να περιγράψεις τη γεύση, το άρωμα, και το χρώμα του ελαιολάδου;

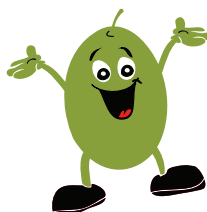
ΕΡ: Οι ελιές είναι δέντρα αειθαλή ή φυλλοβόλα;

ΑΠ: Αειθαλή.

ΕΡ: Τι σημαίνει «Ολοκληρωμένη Διαχείριση»;

ΑΠ: Θα το μάθεις, όταν πας Ε΄ τάξη. Υπομονή!!!!!!!

**Τέλος διδακτικού σεναρίου
Γ΄ - Δ΄ τάξεων!**

**Βρείτε στο τρίτο μέρος
του βιβλίου το κόμικ και
το επιτραπέζιο παιχνίδι.
Γιούπιιι!!!!!!!**

III. Ε΄ - ΣΤ΄ ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Το συγκεκριμένο «Διδακτικό Σενάριο» της τρίτης ζώνης του Προγράμματος για τις τάξεις Ε΄-ΣΤ΄, ονομάζεται έτσι, για λόγους ομοιομορφίας στον τρόπο συγγραφής και παρουσίασης του εκπαιδευτικού υλικού, στο πλαίσιο του παρόντος εκπαιδευτικού πακέτου, για να διευκολυνθεί ο τρόπος αλληλεπίδρασης του κειμένου με το αναγνωστικό κοινό. Στην πραγματικότητα δεν πρόκειται για 'διδακτικό σενάριο', μα για πρόταση εφαρμογής **ημιδομημένου εκπαιδευτικού σχεδίου** -κριτικού χαρακτήρα- από κοινού, των εκπαιδευτικών που θα το υλοποιήσουν στην πράξη, με τις δημιουργούς-συγγραφείς που προέβηκαν στον αρχικό σχεδιασμό. **Οι εκπαιδευτικοί** σε αυτό το πλαίσιο προσκαλούνται να παρέμβουν δυναμικά και **να πάρουν αποφάσεις σχεδιασμού Διδακτικής Ενότητας** [1]. Δηλαδή, κρίσιμες και περισσότερο σύμπλοκες αποφάσεις σχετικά με την **ολιστική φύση της αρχιτεκτονικής του μαθήματος** (σκοπός, στόχοι, μεθοδολογία, μέσα υλοποίησης, κ.ά) που σε επίπεδο διδακτικό μεθοδολογικού σχεδιασμού προχωρούν πέρα από το συγκεκριμένο «τι» και, επίσης συγκεκριμένο, «πώς» θα διδάξουν. Πρόκειται, επί της ουσίας, για μια **Κριτική Βιωματική Διδασκαλία (Project)** που προσκαλεί **τους εκπαιδευτικούς να απελευθερωθούν και να πρωταγωνιστήσουν με τα παιδιά, ως Ενεργά και Συνενεργά Υποκείμενα της γνώσης και της μάθησης** [29, 7, 22]. Στο πλαίσιο αυτό το προτεινόμενο ενδεικτικά «διδακτικό σενάριο» μπορεί να «καεί», ήδη, πριν την εφαρμογή του...

III.1. Φυσικό και Ανθρωπογενές Περιβάλλον: Διδασκαλία project

Σκοπός της ενότητας: Η ευαισθητοποίηση των μαθητών ως εν δυνάμει πολιτών, η κριτική συνειδητοποίηση της δύναμης της 'ομάδας' (μαθητές - δάσκαλοι - γονείς - συμπολίτες) και της επίγνωσης ότι «η γνώση είναι δύναμη» για την επίλυση προβλημάτων (αλλαγή στάσης απέναντι στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον).

Κεντρικές Δραστηριότητες: Διεξαγωγή Μοντέλου Ομαδικής Έρευνας [39]: Σχεδιασμός, Υλοποίηση, Αποτίμηση [26, 32, 29].

Προτεινόμενη Επίσκεψη: Το ελαιουργείο και το εργοστάσιο παρασκευής της Μονής της Αγίας Τριάδας - Μονής Τσαγκαρόλων Ν. Χανίων. Πεζούλες του χωριού Αργαστήρι της επαρχίας Σελίνου ή όπου αλλού υπάρχουν πεζούλες.

Προτεινόμενες προσκλήσεις σε 'ειδικούς': Εκπρόσωπος γεωργικού συνεταιρισμού, γεωπόνος βιολογικής γεωργίας, καλλιεργητής βιολογικής γεωργίας, ιδιοκτήτης καταστήματος βιολογικών προϊόντων, εκπρόσωπος του Ευρωπαϊκού Προγράμματος INFOIL, εθελοντής ΜΚΟ, φυσικός του ΕΚΦΕ, ειδικός επιστήμονας του Πολυτεχνείου Κρήτης ή του Ινστιτούτου Ελιάς και Υποτροπικών Φυτών Χανίων.

Επεξεργασία εννοιών: αειφόρος παραγωγή - αειφόρος κατανάλωση, ιχνηλασιμότητα - έλεγχος ποιότητας, κύκλος ζωής, οικοσύστημα, βιολογικά προϊόντα, ταξινόμηση, μέρος - όλον, άτομο - ομάδα, κοινά - διαφορές, χώρος - χρόνος, μεταβολή - σύστημα, πρωτοβουλία - δράση, σκεπτόμενος άνθρωπος, κριτική παρατήρηση, έργο τέχνης, σχέδιο δράσης, κριτική συνειδητοποίηση.

III.1.1. Επιμέρους Στόχοι

Αυτή η θεματική ενότητα λαμβάνει υπόψη της ως προϋπάρχουσα (*) γνώση όσα έχουν κατακτηθεί ως γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες στις προηγούμενες δύο ζώνες ανάπτυξης του θέματος (πρώτη ζώνη Α'-Β' τάξεις και δεύτερη ζώνη Γ'-Δ' τάξεις). Στο πλαίσιο αυτό, επιμέρους στόχοι για τους μαθητές μπορούν να θεωρηθούν:

Σε επίπεδο γνώσεων

- Να κατανοήσουν τους ενδεδειγμένους τρόπους διαχείρισης της πληροφορίας (π.χ. τι σημαίνει πιστοποιημένο - βιολογικό και ποια η σπουδαιότητά του).
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της 'αιεφόρου παραγωγής' και 'αιεφόρου κατανάλωσης' στον κύκλο της ζωής.
- Να μάθουν μέσω της πράξης (learning by doing).
- Να μάθουν συνεργαζόμενοι με άλλους από κοντά κι από μακριά μέσω ΤΠΕ (Τεχνολογίες των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών)... ανταλλάσσοντας εμπειρίες (επικοινωνία με Εθνικό Δίκτυο Σχολείων για τη γεωργία και το περιβάλλον, αδελφοποίηση με σχολείο Ελλάδας - Κύπρου - εξωτερικού).

Σε επίπεδο στάσεων

- Να επεξεργάζονται κριτικά, απόψεις, παραδοχές και στάσεις (αμφισβήτηση - αποδοχή).
- Να ανακαλύψουν τη σπουδαιότητα του άλλου, του 'εναλλακτικού', συχνά του 'σκόπιμα παραμελημένου - αποσιωπημένου'.
- Να ασκηθούν στην προσωπική πειθαρχία.
- Να ευαισθητοποιήσουν περισσότερα άτομα στη 'νέα' αντίληψη «παραγωγής - κατανάλωσης».
- Να αποκτήσουν θετική στάση απέναντι στο δημοκρατικό διάλογο.

Σε επίπεδο δεξιοτήτων

- Να ασκηθούν στη διερευνητική - ανακαλυπτική μάθηση.
- Να εντρυφήσουν σε βάθος στη μελέτη ενός ζητήματος.
- Να ανταποκριθούν σε απαιτήσεις οργάνωσης και παρουσίασης ενός έργου (καταγραφή πληροφοριών-ταξινόμηση, ανταλλαγή ηλεκτρονικών μηνυμάτων, δημιουργία οδηγού συνέντευξης, ανακοίνωση εκθέσεων - πορισμάτων, δημιουργία αφίσας ή φυλλαδίου, παρουσίαση έργου σε κοινό).
- Να είναι ικανοί χρήστες μέσων και μεθόδων.
- Να μπορούν να λάβουν απόφαση.
- Να συνεργαστούν ομαδικά και να ολοκληρώσουν ένα συλλογικό έργο.
- Να σχετιστούν προσωπικά μεταξύ τους και με τους δασκάλους τους, όπως και με τους γονείς τους.
- Να αυτενεργήσουν με τρόπο προσωπικό κι ελεύθερο.
- Να εμπλέξουν τους πολίτες της τοπικής κοινότητας στη δράση τους (ενεργοί πολίτες-επέκταση δράσης).
- Να αποκτήσουν αναστοχαστικές και μεταγνωστικές δεξιότητες.

* Σε κάθε περίπτωση εάν ο/η εκπαιδευτικός της τάξης δεν θεωρεί κεκτημένη ούτε αυτονομία την δεδομένη για το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα προ - γνώση από τους μαθητές του, και κρίνει ότι οι εκπαιδευτικές τους δυνατότητες - ανάγκες αντιστοιχίζονται σε χαμηλότερο επίπεδο δυσκολίας-μάθησης, φυσικά και μπορεί να ανατρέξει στο εκπαιδευτικό σενάριο της δεύτερης ζώνης του παρόντος υλικού για τις Γ'- Δ' τάξεις και να υλοποιήσει μέρος αυτού, προκειμένου να δημιουργήσει την απαραίτητη γνωστική γέφυρα (σε επίπεδο γνώσεων - στάσεων και δεξιοτήτων).

III.2. Παιδαγωγική και Μεθοδολογική Προσέγγιση

III.2.1. Η Διδασκαλία Project

Η συγκεκριμένη πρόταση για τη διεξαγωγή Διδασκαλίας Project (*) - εφαρμογή Σχεδίου Δράσης, στο πλαίσιο ενός ριζοσπαστικού (**) φιλοπεριβαλλοντικού εκπαιδευτικού προγράμματος για την Αειφόρο ανάπτυξη και τα συστήματα ολοκληρωμένης διαχείρισης, έχει παράλληλα διαθεματικό, κυρίως όμως χαρακτήρα άσκησης στις διαδικασίες διαπραγμάτευσης και λήψης απόφασης, κάθε φορά που εκτελείται το έργο και τα υποέργα/ επιμέρους σχέδια εργασίας (projects) του (π.χ. η δημιουργία αφίσας στο πλαίσιο του). Πρόκειται για μία διάσταση της Διδασκαλίας Project, όχι μόνο ως μεθόδου καταμερισμού του έργου, αλλά - κυρίως - ως μεθόδου ανάπτυξης δεξιοτήτων συνεργασίας και παραγωγής ενιαίου συλλογικού αποτελέσματος [3, 18].

Στο παραπάνω πλαίσιο, καλλιεργείται η κριτική και η δημιουργική σκέψη σε όλα τα στάδια εφαρμογής του Σχεδίου Δράσης και ισχυροποιείται η συναισθηματική νοημοσύνη και η δυναμική της ομάδας. Αυτό συμβαίνει ειδικότερα, κατά τη διάρκεια των αναστοχαστικών συζητήσεων που λαμβάνουν χώρα ως φάσεις επικοινωνίας, αλλά και διαμορφωτικής αξιολόγησης των σχέσεων και του έργου στην Ομάδα [25, 22]. Μέσω της διεξαγωγής-άσκησης σχετικών δραστηριοτήτων, παραχωρείται χώρος στους μαθητές για ελεύθερη έκφραση κι ενεργητική συμμετοχή, περιορίζοντας το ρόλο του/της εκπαιδευτικού σε ρόλο συντονιστή-διευκολυντή - εμψυχωτή.

Η διαδικασία δομείται σταδιακά, στοχεύοντας στη «βήμα προς βήμα» διαδικασία σχηματισμού της ομάδας από απλούστερα υποσυστήματα σε περισσότερο σύμπλοκα, στη βάση μιας διεργασίας του τύπου «άτομο, δυάδα, μικρή ομάδα, ολομέλεια». Γίνεται έτσι αντιληπτό ότι στην πραγματικότητα μέσω του Project αναμένεται να ικανοποιηθούν δύο δομικοί πυλώνες της Διδασκαλίας-Μάθησης. Ο πρώτος -ορατός- αφορά στην εκμάθηση του εκπαιδευτικού περιεχομένου (αιεφόρος ανάπτυξη στην Κρήτη), ενώ ο δεύτερος -αθέατος- αφορά στη συστηματική και σκόπιμη προσπάθεια εκμάθησης του «επικοινωνιέν» και του «συνεργάζεσθαι» στην ομάδα (σχεσιακή γνώση).

Προσοχή! Η τρίτη αυτή ζώνη εργασίας του Προγράμματος για τις Ε΄- Στ΄ τάξεις έχει σχεδιαστεί με τρόπο, ώστε ο/η εκπαιδευτικός να μπορεί να αποφασίζει πόσο υψηλά θα τοποθετεί τη στάθμη των παιδαγωγικών του/ της στόχων και μεθόδων, για το λόγο αυτό και μπορεί να επιλέγει μεταξύ ενός μεγάλου εύρους εννοιών - δράσεων - τεχνικών κλπ. Αξίζει να σημειωθεί, δε, ότι το ίδιο υλικό θα μπορούσε πιθανώς να αξιοποιηθεί και στις πρώτες τάξεις του γυμνασίου.

(*) Πρόκειται για μεγάλης διάρκειας Project (ετήσιο ή εξάμηνιαίο), το οποίο προτείνεται να υλοποιηθεί στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης.

(**) Υπό την έννοια ότι η βιωματική-επικοινωνιακή διάσταση της μάθησης μπορεί να οδηγήσει στην ενσυναίσθηση, τη χειραφέτηση και την κριτική αξιολόγηση των παραδοχών και των πρακτικών των ενήλικων ατόμων. Σύμφωνα με την Κωστούλα Μακράκη: «Αν και κάθε διεργασία μάθησης μπορεί να περιλαμβάνει εργαλειακά και βιωματικά-επικοινωνιακά στοιχεία, ο μετασχηματισμός των πλαισίων αναφοράς προς τη βιώσιμη ανάπτυξη επιτυγχάνεται περισσότερο με την υιοθέτηση βιωματικών - επικοινωνιακών παιδαγωγικών μεθόδων και κριτικο - στοχαστικών πρακτικών. Δεν αρκεί να αποδεικνύουμε μονοσήμαντα την εγκυρότητα των πλαισίων αναφοράς μας μέσα από τον εμπειρικό έλεγχο, αλλά είναι περισσότερο σημαντικό να εξετάζουμε την αιτιολόγηση των πλαισίων αναφοράς μας και την αναγκαιότητα αλλαγής μέσω του κριτικού αναστοχασμού» [11, σελ.503].

III.2.2. Οι Κάρτες Εργασίας Υλικού

Στην τρίτη αυτή ζώνη για τις Ε΄- Στ΄ τάξεις αξιοποιούνται τριών ειδών ΚΑΡΤΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, οι οποίες πλαισιώνουν στοιχειωδώς την ενδεικτική πορεία δράσης της Διδασκαλίας. Οι κάρτες αυτές αναπτύσσονται στους ακόλουθους άξονες:

- α. Περιβαλλοντικός / Επιστημονικός άξονας (**ΚΑΡΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**).
- β. Πολιτισμικός άξονας (**ΚΑΡΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - ΚΑΡΤΕΣ ΤΕΧΝΗΣ**).
- γ. Αναστοχαστικός άξονας (**ΚΑΡΤΕΣ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΥ - ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΔΡΑ-**

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΚΙ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΥ:

Είναι μια μορφή ελεύθερης καταγραφής των μαθητών με σκέψεις, συναισθήματα και κρίσεις για όσα λαμβάνουν χώρα στην τάξη και έξω από αυτήν στο πλαίσιο του Project. Πρόκειται για προσωπική καταγραφή η οποία ανακοινώνεται μόνο οικειοθελώς και πρόθυμα όταν δάσκαλος, μαθητές και συμμαθητές έχουν καλλιεργήσει κλίμα εμπιστοσύνης κι εκτίμησης μεταξύ τους. Ασφαλώς, το ημερολόγιο δεν κρίνεται ποτέ για την ορθότητά του ούτε και διορθώνεται. Κάποιες φορές πέρα από την αυτονόητη προφορική επικοινωνία την οποία διευκολύνει, ίσως βοηθάει και στην καλλιέργεια μιας γραπτής επικοινωνίας μεταξύ δασκάλου και μαθητή με στόχο πάντα τον μεταξύ τους σεβασμό και την υψηλή αυτοεκτίμηση του ανηλίκου. Στο ημερολόγιό τους τα παιδιά καταγράφουν τα ενδιαφέροντα, τις εμπειρίες, τις δυσκολίες, τις εκπλήξεις και τις προσωπικές τους αντιδράσεις για όσα έζησαν ή για όσα προσδοκούν να βιώσουν. Κάποιες φορές αξιοποιούνται **‘ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΤΙΚΕΣ’ ΚΑΡΤΕΣ ΤΕΧΝΗΣ** σε αυτό το πλαίσιο. Δηλαδή, ο/η μαθητής-τρια καλείται να «αποτιμήσει - προσδιορίσει», τη δεδομένη στιγμή, ψυχολογικά τη θέση του μέσα στην ομάδα (Βλ. **ΚΑΡΤΕΣ ΤΕΧΝΗΣ 2, 3**).

ΣΗΣ ΚΙ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΥ - ΚΑΡΤΕΣ ΤΕΧΝΗΣ).

Οι κάρτες περιβαλλοντικού και πολιτισμικού χαρακτήρα είναι ήδη γνωστές από τις προηγούμενες ζώνες εφαρμογής του Προγράμματος (για τις Α΄- Β΄ και Γ΄- Δ΄ τάξεις). Αντιθέτως, οι αναστοχαστικές κάρτες αποτελούν μεθοδολογικά την προστιθέμενη αξία της Διδασκαλίας εφόσον πρόκειται, αφενός μεν, για δυνατότητα συναισθηματικής έκφρασης των μαθητών, αφετέρου δε, για δυνατότητα αποτίμησης των ‘σχέσεων’ και του ‘έργου’ στην υποομάδα και στην ευρύτερη ομάδα - τάξη. Οι εν λόγω κάρτες θα φανούν εξαιρετικά σημαντικές καθ’ όλη τη διάρκεια του έργου (*), όμως και με την ολοκλήρωση του Project όπου θα έχει συμπληρωθεί ο ομαδικός (της τάξης) και ο ατομικός (του μαθητή) φάκελος υλικού (portfolio), ως μορφή προσωπικής πειθαρχίας κι αυθεντικής αυτοαξιολόγησης [56].

(*). Αφού θα έχουν μεταγνωστικό και ταυτόχρονα προγραμματικό χαρακτήρα, κι αφορούν τρόπων τινά στα γνωστά διαλείμματα ενημέρωσης και ανατροφοδοτικής ανασκόπησης - συζήτησης των διαπροσωπικών σχέσεων στην ομάδα.

III.2.3. Ο ρόλος των επιμέρους σχεδίων εργασίας (projects) στο πλαίσιο της Διδασκαλίας Project και οι εκπαιδευτικές τεχνικές

Η Διδασκαλία Project ως πεδίο σύνθεσης ενεργητικών κι εναλλακτικών τεχνικών δίνει τη δυνατότητα στη φάση αυτή να αξιοποιηθούν όλες οι τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν έως τώρα στο ευρύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα (ατομική εργασία, εργασία σε ζεύγη, εργασία στην μικρή ομάδα, εργασία στην ολομέλεια, «έσω - έξω κύκλος», καπέλα De Bono, προσομοίωση, παιχνίδι ρόλων, εννοιολογικός χάρτης, μελέτη πηγών, συνέντευξη, εκπαίδευση 'διά' της τέχνης - ενεργοποίηση των αισθήσεων, εκπαιδευτική επίσκεψη, πρόσκληση 'ειδικού' στην τάξη, αναστοχαστικά ημερολόγια-ημερολόγια δράσης και πρακτικής κ.ά.) [22].

Όμως, κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί ότι εντός του Project η εφαρμογή ορισμένων εκπαιδευτικών τεχνικών αποτελεί από μόνη της δυνατότητα σχεδιασμού - υλοποίησης - αποτίμησης επιμέρους σχεδίων δράσης - εργασίας (επιμέρους projects). Τέτοιες περιπτώσεις μπορούν να αποτελέσουν ενδεικτικά οι «εκπαιδευτικές επισκέψεις» και οι «προσκλήσεις ειδικών στην τάξη», όπου οι μαθητές μαζί με τους/ τις εκπαιδευτικούς πρέπει να οργανώσουν την προετοιμασία τους «πριν την επίσκεψη» (*), να σχεδιάσουν τις δραστηριότητες «κατά τη διάρκεια της επίσκεψης - ή της πρόσκλησης ειδικού» (**), και τις δραστηριότητες επεξεργασίας «μετά» από τα παραπάνω, ώστε να οδηγηθούν σε ένα επόμενο στάδιο της εργασίας τους.

Εξαιρετική περίπτωση επιμέρους σχεδίου εργασίας (project) με σκοπό να υπηρετήσει την καταληκτική φάση της παρουσίασης του Project στην τοπική κοινότητα (καταληκτική εκδήλωση), θα μπορούσε να αποτελέσει π.χ. η δημιουργία φυλλαδίου, αφίσας ή γιγαντοαφίσας, με τους μαθητές να καλούνται να πάρουν συνεργατικές αποφάσεις σχετικά με τον τρόπο τήρησης των όποιων κριτηρίων.

Στο ίδιο πνεύμα θα μπορούσε να λειτουργήσει η «συνάντηση υποομάδων» μαθητών «εκτός σχολείου», ώστε να προετοιμάσουν μέρος του έργου για την επόμενη φάση εργασίας στο σχολείο. Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις, τόσο για λόγους ανατροφοδότησης, όσο και για λόγους αναγκαιότητας έκφρασης, των συναισθηματικών φορτίων των μαθητών, θα βοηθήσει πολύ η τεχνική του αναστοχαστικού ημερολογίου - ημερολογίου δράσης και πρακτικής.

(*) Να μελετήσουν, να αναζητήσουν πηγές στο διαδίκτυο, να προσδιορίσουν το ερώτημα στο οποίο καλείται να απαντήσει η εκπαιδευτική επίσκεψη ή ο 'ειδικός' στην τάξη κλπ.

(**) Για παράδειγμα το φύλλο παρατήρησης στο πεδίο, τον οδηγό συνέντευξης για τον 'ειδικό'.

III.2.4. Ο ρόλος του αναστοχασμού στο πλαίσιο της Διδασκαλίας

Ο αναστοχασμός στην εκπαίδευση θεωρείται καθοριστικός για τον εντοπισμό, την ανάλυση και την επίλυση σύνθετων προβλημάτων, τα οποία προκύπτουν στην εκπαιδευτική διαδικασία [57].

Ως αναστοχασμό ορίζουμε «την ενεργή, επίμονη και συστηματική εξέταση κάθε πεποιθήσης ή υποτιθέμενου τύπου γνώσης στο φως των βάσεων που την υποστηρίζουν, καθώς και τα περαιτέρω συμπεράσματα στα οποία αυτή κατατείνει» [43, 58].

Η αναστοχαστική σκέψη εκκινεί από μια κατάσταση αμφιβολίας, δισταγμού ή αμηχανίας και κινείται μέσω της δράσης στην αναζήτηση υλικού, το οποίο θα επιλύσει και θα διαλευκάνει την αμφιβολία. Το υλικό αυτό προέρχεται από προηγούμενες εμπειρίες ή από πηγές σχετικών γνώσεων, οι οποίες δεν οδηγούν αναγκαστικά σε αναστοχαστική σκέψη. Για να προκύψει ο αναστοχασμός, βασική προϋπόθεση αποτελεί η διατήρηση και η παράταση αυτής της κατάστασης αμφιβολίας [58].

Ο συλλογικός αναστοχασμός αναφέρεται στην ποιότητα των σχέσεων των ανθρώπων, οι οποίοι εργάζονται μαζί. Η λέξη - κλειδί είναι «μαζί», με την έννοια της 'δέσμευσης' σε μια αμοιβαία 'οικοδόμηση νοήματος'. Ο συλλογικός αναστοχασμός παρέχει τη δυνατότητα της δημιουργίας μιας κοινής γλώσσας για την κατανόηση νέων νοημάτων βασισμένων στην εμπειρία. Εμπειριέχει το πλεονέκτημα της προώθησης της επικοινωνίας και ακόμα περισσότερο, το πλεονέκτημα της συνειδητής ανοικτότητας στο «διαφορετικό» και στο «άλλο» [2, Η.Β.14].

Ο θαυμαστός τρόπος με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί δημιουργούν μια νέα γλώσσα με την οποία μιλούν για την εκπαίδευση, έχει δειχθεί εξαιρετικά στη δουλειά του Freire, σύμφωνα με τον οποίο, η πραγματική και ουσιαστική συζήτηση, η ενεργή ακρόαση και η εμπρόθετη δράση αποτελούν τελικά εκφράσεις δύναμης [33, 34].

Σε αυτό το πλαίσιο, ο συλλογικός αναστοχασμός αποτελεί παράδειγμα εμπειρικής μάθησης που οραματίζεται την ελευθερία, τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη ως κοινωνικές δυνατότητες και προσωπικές και κοινωνικές δράσεις [41].

III.2.5. Ο ρόλος της Τέχνης και των ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών)

Στην παρούσα Διδασκαλία Project η τέχνη καλείται να παίξει έναν πολυδιάστατο ρόλο. Καλείται να καλλιεργήσει την κριτική ματιά των εν δυνάμει ενηλίκων (παρατήρηση εικαστικού έργου τέχνης) και να βοηθήσει στην κατανόηση εννοιών (π.χ. μεταβολή - σύστημα - συμπληρωματικότητα - όλον, κ.ά). Επιπλέον, καλείται να δώσει με τρόπο παραστατικό πληροφορίες (αξιοποίηση κινηματογραφικού αποσπάσματος), αλλά και να κεντρίσει το ενδιαφέρον για περαιτέρω έρευνα σε συνδυασμό με αναστοχαστικές τεχνικές (αναστοχαστικό ημερολόγιο), ενώ, σαφέστατα, αποτελεί τον πιο απελευθερωτικό τρόπο έκφρασης των μαθητών σε περίπτωση που επιλέξουν

οποιαδήποτε μορφή της (εικαστικά, μουσική, χορός, φωτογραφία, θεατρικό παιχνίδι). Στο ίδιο πολύτεχνο αυτό πλαίσιο θα μπορούσε να ιδωθεί και η τεχνική της «αποκωδικοποίησης μηνυμάτων», όπου οι μαθητές θα κληθούν να τα ερμηνεύσουν συνδυάζοντας με τον πλέον άριστο τρόπο την κριτική και δημιουργική τους ικανότητα.

Κρίσιμο ρόλο στη Διδασκαλία Project θα παίξουν και οι (ΤΠΕ), καθώς οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν πληροφορίες στο διαδίκτυο, να καλλιεργήσουν την εξ' αποστάσεως επικοινωνία με άλλα σχολεία και φορείς, να αναρτήσουν υλικό στην ιστοσελίδα του σχολείου, να δημιουργήσουν γραφήματα, να επιμεληθούν την τελική παρουσίαση της μελέτης κ.ά. [59].

Καταληκτικά, σημειώνεται ότι οι (ΤΠΕ) έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του παρόντος «σεναρίου» Διδασκαλίας Project, εφόσον το βασικό υλικό (πηγές, άρθρα, κείμενα) αντλήθηκε από τον παγκόσμιο ιστό. Βεβαίως, το υλικό είναι ενδεικτικό, καθώς τόσο η επιλογή πληροφοριών, η ιεράρχησή τους και ο τρόπος παρουσιάσής τους, μέχρι την επιλογή της μεθοδολογίας πλοήγησης, τους βαθμούς ελευθερίας και τον προβλεπόμενο βαθμό αυτοαναιρέσής του, προς όφελος του χρήστη, αποτελούν κρίσιμες επιλογές, όχι άσχετες με τις επιστημονικές και ιδεολογικές ανησυχίες των εκπαιδευτικών - σχεδιαστών του. Καλούνται λοιπόν οι εκπαιδευτικοί που θα το μελετήσουν, να επέμβουν σε αυτό, να το αλλάξουν και να το αναιρέσουν με τρόπο που να ανταποκρίνεται στο δικό τους όραμα. Οπωσδήποτε λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα της δικής τους ομάδας, του δικού τους σχολείου, της δικής τους γεωγραφικής περιοχής στην χώρα, αλλά κι εκτός.

III.3. Δομή της διδασκαλίας Project

III.3.1. Οδηγός χρήσης καρτών εργασίας - υλικού

Η δομή της Διδασκαλίας αναδεικνύεται με τη μελέτη και την εφαρμογή του Οδηγού Χρήσης των Καρτών εργασίας του Project. Για το λόγο αυτό, συνιστάται στους εκπαιδευτικούς πριν την εφαρμογή του Προγράμματος να εκτυπώσουν και να συμβουλευθούν συχνά τον εν λόγω Οδηγό ο οποίος θα τους ξεναγεί στο διδακτικό και το σχεσιακό έργο.

Συγκεκριμένα, πρόκειται για έναν Οδηγό στον οποίο διακρίνονται χρωματικά, εμφανώς, το είδος των δραστηριοτήτων (ppt, **ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΤΙΚΗ ΚΑΡΤΑ, ΚΑΡΤΑ ΤΕΧΝΗΣ**, Εκπαιδευτική Επίσκεψη, κινηματογραφικό απόσπασμα/ βίντεο κλπ.) στα επιμέρους πεδία αλλά και στο σύνολο του Σχεδίου Δράσης. Ο Οδηγός υπάρχει διαθέσιμος στο πίσω μέρος του φακέλου καρτών εργασίας, καθώς και στο ηλεκτρονικό υλικό (CD). Μαζί με αυτόν, ο/η εκπαιδευτικός θα βρει τις δέκα βασικές κάρτες εργασίας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού του Project, και τις συμπληρωματικές τους δέκα Αναστοχαστικές κάρτες και πέντε κάρτες Τέχνης.

Στο ηλεκτρονικό υλικό του Προγράμματος (CD), ο/η εκπαιδευτικός θα μπορεί να βρει και στην ενότητα αυτή, όπως και στις προηγούμενες για τις Γ΄ - Δ΄ τάξεις, τα βίντεο και τα power point (ppts) που συνοδεύουν τις κάρτες εργασίας. Ακολουθεί η ξενάγηση στη βασική Δομή της Διδασκαλίας Project υπό τη μορφή εργασίας στα επιμέρους στάδια του έργου. Σημειώνεται ότι η δομή που παρατίθεται στη συνέχεια δεν είναι αμιγώς η δομή της πορείας του έργου! Αυτή προκύπτει μόνο από τον Οδηγό Χρήσης του Υλικού. Είναι ωστόσο η βασική δομή των υποσταδίων της διερευνητικής διδασκαλίας, όπου κι όταν οι μαθητές χρειάζεται να αναζητήσουν προσωπικά, να ανακαλύψουν, να λάβουν μία απόφαση, να επανασχεδιάσουν και να προχωρήσουν στο πεδίο. Σημειώνεται, δε, ότι κάθε υποστάδιο έχει διαφορετικές ανάγκες - δυνατότητες, αλλά και σκοποθεσία, σε σχέση με το «όλον» και για το λόγο αυτό αντιμετωπίζεται και ως «επιμέρους», αλλά και συνθετικά.

1^ο στάδιο:

Προβληματισμός για το θέμα (ενδεικτικά εδώ, άρθρο σχετικά με την επικινδυνότητα από τη χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων, τόσο για την υγεία των ανθρώπων όσο και για την «υγεία» του εδάφους - καταστροφική πόρων) και διερεύνηση της προϋπάρχουσας γνώσης της ομάδας. Διάλογος-Συζήτηση και λήψη απόφασης για διερεύνηση του θέματος σε βάθος.

2^ο στάδιο:

Συνεργατικός σχεδιασμός - Εντοπισμός βασικών παραμέτρων/ αξόνων εργασίας - Επιμερισμός του έργου και Δημιουργία υποομάδων εργασίας.

Αναστοχασμός - Διαμορφωτική αξιολόγηση

(συζήτηση σε στρογγυλό τραπέζι: προφορική έκφραση κατά μόνες, έκφραση σε ζεύγη).

3^ο στάδιο:

Προγραμματισμός του έργου - Καθορισμός χρονοδιαγραμμάτων και σχεδιασμός υποδράσεων.

4^ο στάδιο:

Επισκέψεις στο πεδίο για συστηματική παρατήρηση και συλλογή δεδομένων και υλικού.

Αναστοχασμός-Διαμορφωτική αξιολόγηση

(συζήτηση σε στρογγυλό τραπέζι: έκφραση κατά μόνες-μελέτη ημερολογίων δράσης κι αναστοχασμού, έκφραση σε ζεύγη: πώς νιώσατε από την ανακοίνωση των σκέψεών σας στην ολομέλεια, συναισθήματα στην ολομέλεια).

5^ο στάδιο:

Επεξεργασία των δεδομένων - στοιχείων που συλλέχθηκαν από το πεδίο. Επανασχεδιασμός δράσεων και δραστηριοτήτων.

Αναστοχασμός - Διαμορφωτική αξιολόγηση

(μελέτη ημερολογίων δράσης κι αναστοχασμού σε ζεύγη, συζήτηση στη μικρή ομάδα: τα βασικά συναισθήματα και οι σκέψεις που διακατέχουν την ομάδα σας, έκφραση απόψεων με εκπρόσωπο και παρατσούκλι της ομάδας στην ολομέλεια).

6^ο στάδιο:

Υλοποίηση δράσεων μέσα κι έξω από την τάξη (Κεντρική φάση του σχεδίου).

Αναστοχασμός-Διαμορφωτική αξιολόγηση

(συμπλήρωση σε ζεύγη της ΚΑΡΤΑΣ ΔΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ, συζήτηση στη μικρή ομάδα: τα βασικά συναισθήματα και οι σκέψεις που διακατέχουν την ομάδα σας, έκφραση απόψεων με εκπρόσωπο και παρατσούκλι της ομάδας στην ολομέλεια).

7^ο στάδιο:

Υλοποίηση δράσεων μέσα κι έξω από την τάξη (Κεντρική φάση του σχεδίου - συνέχεια).

Αναστοχασμός - Διαμορφωτική αξιολόγηση

(συμπλήρωση σε ζεύγη της ΚΑΡΤΑΣ ΔΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ, συζήτηση στη μικρή ομάδα: τα βασικά συναισθήματα και οι σκέψεις που διακατέχουν την ομάδα σας, έκφραση απόψεων με εκπρόσωπο και παρατσούκλι της ομάδας στην ολομέλεια).

8^ο στάδιο:

Παρουσίαση του Προγράμματος: Σχολείο ανοικτό στην κοινωνία ως επίκεντρο δράσης κι ευαισθητοποίησης των πολιτών.

Στην **Διημερίδα Επιστήμης και Πολιτισμού** με θέμα:

«**Άνθρωπος, Πολιτισμός, Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής**» την οποία διοργανώνει το Σχολείο σε συνεργασία με (ενδεικτικά): Πολυτεχνείο Κρήτης, Ινστιτούτο Ελιάς και Υποτροπικών Φυτών Χανίων, WWF, P-PUBLIC, MAICH, ή έκθεση φωτογραφίας, κλπ.

Αναστοχασμός - Τελική αξιολόγηση (βλ. III.3.4)

III.3.3. Το 8ο στάδιο εργασίας αναλυτικά...

Πρώτη ημέρα παρουσίασης:

Οι μαθητές της σχολικής μονάδας ξεναγούν στο έργο τους - Το Σχολείο υποδέχεται την κοινωνία (ενδεικτικός χώρος το σχολείο), όπου λειτουργούν και λαμβάνουν χώρα:

- Πωλητήριο αφισών (*) - καρτ ποστάλ - αυτοκόλλητων και αυτοσχέδιων μαθητικών βιολογικών προϊόντων με βάση την ελιά (χρηματοδότηση από Περιφερειακή Ενότητα).
- Ενημερωτικό περίπτερο.
- Πάγκοι με άλλα βιολογικά προϊόντα (προβολή - διαφήμιση λαδιού Αγίας Τριάδας, κρασιού, κλπ).
- Αίθουσα προβολής - ευαισθητοποίησης πολιτών / Δημοκρατικού διαλόγου.
- Αίθουσες ενημέρωσης Α' - Β', Γ' - Δ', Ε' - Στ' τάξεων του σχολείου για το έργο τους (με πρόγραμμα εκδήλωσης).

- **Κλείσιμο εκδήλωσης:** Φόρος τιμής στην «Ελιά» του σχολείου (πρότερη δεντροφύτευση) και Συμβολικό συλλαλητήριο γονιών, παιδιών, εκπαιδευτικών, στη Νομαρχία.

(*) Λόγω της εκπόνησης του υποproject έκδοση γιγαντοαφίσας-ενημερωτικού φυλλαδίου.

Δεύτερη ημέρα παρουσίασης:

Η Κοινωνία - επιστημονική κοινότητα υποδέχεται το Σχολείο (μαθητές, δασκάλους, γονείς) και την τοπική κοινότητα (ενδεικτικός χώρος το Πολυτεχνείο Κρήτης ή το Ινστιτούτο Ελιάς και Υποτροπικών Φυτών Χανίων, ή το ΜΑΙΧΗ, ή το Πνευματικό Κέντρο) όπου λαμβάνουν χώρα:

- Θεατρικό ή Μουσικοκινητικό δρώμενο από μαθητές.
- Παρουσίαση Προγράμματος «Αειφόρος Σχέση Ζωής» (Η δράση ως πρόθεση/πρόκληση και ως αναδυόμενη δράση/αποτέλεσμα από την παιδαγωγική ομάδα του εκπαιδευτικού προγράμματος).
- Μαρτυρία εκπαιδευτικών και μαθητών για την εμπειρία της μακράς ενασχόλησής τους με το θέμα.
- Μαρτυρία εκπροσώπου γονέων των μαθητών-συμπολιτών για την ‘αλλαγή’ που σημειώθηκε στην οικογένεια και στη γειτονιά.
- Παρουσίαση Προγράμματος «INFOIL».

- **Κλείσιμο** με τραγούδι των παιδιών - Μεταφερόμενο σύνθημα/ μήνυμα στην κοινωνία (συνοδεία ppt ή video).

III.3.4. Αναστοχασμός - Τελική αξιολόγηση/ Περάτωση του project

Η τάξη συζητά σε επίπεδο ολομέλειας για το τι έγινε, τι δεν έγινε, τι άλλο μπορούσε να γίνει σε επίπεδο σχέσεων και έργου αυτό το διήμερο. Κρατούνται πρακτικά και ορίζεται εκπρόσωπος της ομάδας .

Στο στάδιο αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό ο/ η εκπαιδευτικός, αφού ολοκληρωθεί η διαδικασία - διεργασία, να θέσει τον τελευταίο «σπόρο» ‘κριτικής αμφισβήτησης’, υπό την έννοια ότι καλείται να αφυπνίσει ακόμη και την τελευταία στιγμή τη δυνατότητα αμφισβήτησης των πεπραγμένων από τα ίδια τα άτομα (υπό τη συνθήκη ότι αυτά ενδεχομένως να μην υπηρετούν οφθαλμοφανώς έναν ηθικό σκοπό). Στην πραγματικότητα, ενεργοποιεί τους μαθητές του στο να μην επαναπαυτούν ούτε να παραμείνουν παθητικοί, αντιθέτως να είναι έτοιμοι για νέες πληροφορίες και συνεχή έρευνα σχετικά με το θέμα που τους ενδιαφέρει δια βίου.

Επέκταση της δράσης

Ο/ η εκπρόσωπος/ μαθητής-τρια, της εκάστοτε τάξης του σχολείου, προσέρχονται μαζί με τους δασκάλους τους στην ευρύτερης σύνθεσης «ολομέλεια εκπαιδευτικών και μαθητών του σχολείου» (**)-υπό το συντονισμό του/ της διευθυντή-τριας της σχολικής μονάδας - σε μια προσπάθεια, αφε-

(**) Προφανώς, το όλο ζήτημα γίνεται αντιληπτό υπό το πρίσμα της Συμμετοχικής Εκπαιδευτικής Ηγεσίας στην Οργάνωση και Διοίκηση των Σχολικών Μονάδων [23, 24].

νός μεν, αποτίμησης του έργου, κυρίως όμως, ως μια εξαιρετική δυνατότητα διακίνησης της πληροφορίας - εμπειρίας και του συναισθηματικού επικοινωνιακού «μηνύματος» στην Ομάδα. Όλοι μαζί είναι ένα Ανθρώπινο Σχολείο Εκπαίδευσης και Πολιτισμού που διδάσκεται σε Αειφόρο Περιβάλλον 'πώς να μαθαίνει' και 'πώς να επικοινωνεί', συνειδητοποιώντας ότι «όλοι μαζί μπορούμε»!

Τέλος διδακτικού σεναρίου
Ε΄ - Στ΄ τάξεων

Μέρος τρίτο | Παράρτημα - Πληροφοριακό Υλικό

Το **τρίτο μέρος** του εκπαιδευτικού βιβλίου αποτελείται από:

- **Παράρτημα** το οποίο περιλαμβάνει **το κόμικ, το παραμύθι “η μητέρα ελιά” και την εικονογράφηση του παραμυθιού “το στρώσιμό της ελιάς”,**
- **Πληροφοριακό υλικό με τις πηγές, το cd υλικού και την βιβλιογραφία (έντυπη και ηλεκτρονική) του Προγράμματος.**

Στο τμήμα πληροφοριακό υλικό, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να βρει επιπλέον υλικό, έντυπο και ηλεκτρονικό, για περαιτέρω δική του γνώση και συνεπώς, για την επέκταση της διδακτικομαθησιακής διαδικασίας.

Μ' αρέσουν τα κόμικ
και τα παραμύθια!!

Εμείς στο φαγητό μας
και στα γλυκά μας,
βάζουμε μόνο λάδι
γιατί έτσι ζούμε
πολλά χρόνια,
όπως την προγιαγιά
μου.

Το λάδι κάνει καλό στην
κάρδια και στα άλλα όργανα
του οργανισμού μας,
γι' αυτό ο μπαμπάς μου
είναι τόσο δυνατός!

Δεν παχαίνει,
γι' αυτό η μαμά
μου είναι τόσο
όμορφη!

Και είναι super για τον
εγκέφαλο,
γι' αυτό είμαι η πιο
έξυπνη στην τάξη!

Είναι
κίτρινο;

Όχι, είναι
πράσινο!

Όχι το βρήκα.... Είναι
χρυσό -κίτρινο-πράσινο!
Είναι διάφανο;

Όχι,
εντελώς!

Οι ελαιώνες είναι το σπίτι
μας, πρέπει να τους
φροντίζουμε συνέχεια και
να τους προστατεύουμε
από τη ρύπανση και τα
δηλητήρια, για να
παίρνουμε τις ελιές και το
λάδι.

Τα ελαιόδεντρα είναι
αιωνόβια, πρέπει να
τα διατηρούμε υγιή,
για να τα έχουμε και
εμείς, λέει ο μπαμπάς.

Να φυλάξεις το λάδι σε μέρος σκοτεινό, δροσερό, χωρίς μυρωδιές. Να κλείνεις καλά το πώμα του δοχείου μετά τη χρήση και να αγοράσεις άλλο όταν αδειάσει, γιατί δεν κάνει να το αποθηκεύεις στο ίδιο μπουκάλι για πολύ καιρό!

infOIL

Τα σκίτσα που χρησιμοποιήθηκαν για την δημιουργία της ιστορίας και του επιτραπέζιου παιχνιδιού βρίσκονται στο Microsoft Office online store.
office.microsoft.com

Κάπου στη μεσόγειο, σε ένα καταγάλανο και καταπράσινο νησί που το λένε Κρήτη, ζει μια πελώρια και αρχαία γηραιά ελιά που φαίνεται να αγγίζει τον ουρανό και τα σύννεφα με τα κλαδιά της...

Λέγεται ότι είναι η Μητέρα όλων των ελιών της γης ...

Μάλιστα είναι γνωστό ότι είναι πιο αρχαία ακόμα και από το Μινωικό πολιτισμό, που είναι από τους αρχαιότερους του κόσμου... Τόσο παλιά γεννήθηκε.

Η Μητέρα ελιά, λοιπόν, μια μέρα αποφάσισε να μας διηγηθεί ολόκληρη την ιστορία της, από τότε που οι άνθρωποι άρχισαν να δοκιμάζουν τον καρπό της και να τον χρησιμοποιούν μέχρι και σήμερα.

Και ξεκίνησε με φωνή βαριά σαν μια φωνή που βγαίνει μέσα από ένα μεγάλο βαρέλι λάδι, να λέει : «Τα αρχαία χρόνια, οι άνθρωποι με αγαπούσαν πολύ και με φρόντιζαν, μέχρι που με λάτρευαν σαν θεά στις γιορτές και τα πανηγύρια τους...

Γιατί ήξεραν πόσο πολύτιμη ήμουν γι' αυτούς για τροφή, ξύλο, σκιά και οξυγόνο...

Ήξεραν ότι ο πράσινος στρογγυλός καρπός μου τους έδινε δύναμη και ήταν καλός για την υγεία, την τροφή και την καλοπέρασή τους...

Ήξεραν ότι ο χυμός μου, το χρυσοπράσινο ελαιόλαδο, μπορούσε να επουλώσει πληγές και να ομορφύνει το δέρμα των γυναικών τους ή να δώσει νοστιμιά στο φαγητό τους...

Και όσο περνούσε ο καιρός, ανακάλυπταν όλο και περισσότερους τρόπους να χρησιμοποιούν το παιδί μου, είτε η Μητέρα ελιά, το λαδάκι μου.

Έφτιαχναν αρώματα, σαπούνια και καλλυντικά που θα έκαναν τις γυναίκες να μυρίζουν όμορφα... να λάμπουν και τα μωρά να είναι απαλά και υγιή...

Ακόμα και στη ζωγραφική με χρησιμοποίησαν, συνέχισε περήφανη η γριά ελιά.

Τοιχογραφίες και ζωγραφιές με λάδι που έμειναν στην ιστορία του κόσμου για χιλιάδες χρόνια να δείχνουν πως ζούσαν τα αρχαία χρόνια οι άνθρωποι.

Όπως καταλαβαίνετε τα παλιά τα χρόνια με αγαπούσαν και με πρόσεχαν σαν να ήμουν άνθρωπος γι' αυτό και σας μιλώ ανθρώπινα τώρα... Η αγάπη του ανθρώπου δίνει ζωή και ψυχή σε ό, τι έχει δίπλα του και το τιμά, είπε θλιμμένα η Μητέρα ελιά.

Κι εγώ ανταπέδιδα με το ξύλο μου για να ανάψουν φωτιά και να ζεσταθούν...

Τους έδινα τον καρπό να φάνε και να γιατρέψουν την πείνα τους...

Τα φύλλα μου για να φτιάξουν φάρμακα και το χυμό μου, για ό,τι άλλο σας είπα παραπάνω.

Η περιποίηση μου ήταν κάτι σαν θρησκεία.

Γι' αυτό με κλάδευαν με τρυφερότητα, για να μη με πληγώσουν...

Με καθάριζαν προσεχτικά από τα άγρια χόρτα για να μην απομακρύνουν το χρώμα από τις ρίζες μου...

Με πότιζαν σχολαστικά, μεγάλοι και παιδιά, τις μέρες της μεγάλης ξηρασίας για να μη διψάσω...

με λίκνιζαν με κοπριά από τα ζώα για να δυναμώσω...

μάζευαν τον καρπό ακόμα και με τα χέρια, δείχνοντάς μου την ευγνωμοσύνη τους...

Και όλα αυτά γίνονταν για ολόκληρους αιώνες... είπε νοσταλγικά.

Μέχρι ... που μερικά χρόνια πριν, δυστυχώς,

άλλαξε η στάση τους απέναντι μου και άρχισαν να με αντιμετωπίζουν πιο σκληρά.

Θεώρησαν οι άνθρωποι ότι ξόδευαν πολύ χρόνο για τη φροντίδα μου και ότι είχαν σημαντικότερα πράγματα να κάνουν, γι' αυτό άρχισαν να κατασκευάζουν μηχανήματα για να κάνουν τη δουλειά τους.

Αλλά τα μηχανήματα είναι άψυχα αντικείμενα, σκληρά και απάνθρωπα.

Και δε μπορούν να φερθούν με στοργή, προσοχή και αγάπη...

Με αποτέλεσμα να με ταλαιπωρούν και να με πληγώνουν, είπε με παράπονο η γριούλα ελίτσα.

Αλλά εκτός από αυτό, οι άνθρωποι με τα χρήματα τους και την αλαζονεία τους, ανακάλυψαν ότι μπορούσαν να χρησιμοποιούν ακόμα και χημικές ουσίες, δηλητήρια δηλαδή, για να αυξήσουν την παραγωγή των καρπών μου και να αποκτήσουν περισσότερα χρήματα...

περισσότερες ελιές... άρα και περισσότερο λάδι για εμπόριο.

Αλλά αυτές οι ουσίες δεν ήταν πάντα καλές...

Και ναι μεν είχα περισσότερο λάδι...

αλλά δεν ήταν πια τόσο καλό και θρεπτικό...

Αλλωστε αυτές οι ουσίες έκαναν κακό στο χρώμα, στο νερό και στα λουλούδια, στο περιβάλλον ολόκληρο...

Αλλά και στα ζώα που βρίσκονταν στην περιοχή...

Και αφού έκαναν κακό, στα φυτά, στα ζώα και στο νερό...

σημαίνει ότι έκαναν κακό και στον ίδιο τον άνθρωπο και τα παιδιά του.

Γιατί ο άνθρωπος χρησιμοποιεί όλα τα παραπάνω για να ζήσει, χωρίς αυτά δεν επιβιώνει...»

Αυτά μας είπε η μητέρα ελιά κι έπαψε να μιλάει πια, στεκάμενη εκεί στη βαριά καφέ ρίζα της με ένα λυπημένο πρόσωπο από ξύλο και δυο κιτρινισμένα φύλλα που έμοιαζαν με μάτια κλειστά...

Στέκεται όρθια και αμίλητη...

Και παρακολουθεί την εξέλιξη του κόσμου και του ανθρώπινου είδους σιωπηλή πια...

Α! Μόνο που στο τέλος μας έκανε μια ερώτηση:

«Αλήθεια ποιος μπορεί να μου πει, πώς ο άνθρωπος, που είναι από τα πλάσματα της γης με την καλύτερη αντίληψη, τον περισσότερο νου, την πιο βαθιά σκέψη, αλλά και τη μεγαλύτερη εξέλιξη στην ιστορία, ... και σίγουρα, είναι αυτός που βρίσκεται στην κορυφή της τροφικής αλυσίδας, ... Πώς δεν καταλαβαίνει ότι το κακό που κάνει στη φύση, στη μάνα όλων μας, στο τέλος καταλήγει με βλαβερό τρόπο στον ίδιο ;;;; »

Επέκταση δραστηριότητας - Μπορείτε να κάνετε την εικονογράφηση του παραμυθιού.

Το στρώσιμο της ελιάς

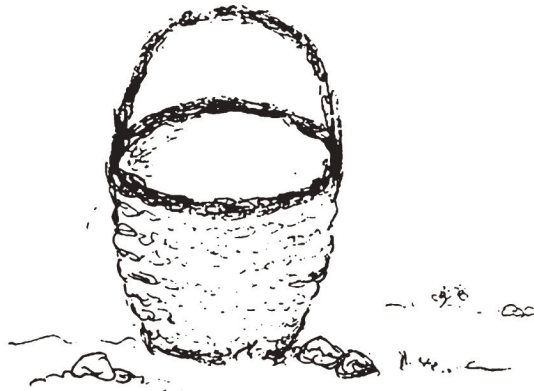
Εικονογράφηση του παραμυθιού που βρίσκεται στη σελίδα 47 (Επέκταση δραστηριότητας)

MR

Ελληνόγλωσση

1. **Γιαννακοπούλου Ε. (2003).** Σχεδιασμός Διδακτικής Ενότητας, στο Εκπαιδευτικό υλικό «Ανάπτυξη μεθοδολογίας και διδακτικού υλικού για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών» του Εθνικού Προγράμματος Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών, Αθήνα
2. **Δακοπούλου Α., Καλογρίδη Σ., Τερεζάκη Χ. (2012).** Ο Αναστοχασμός στην Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών. Ένα παράδειγμα από το Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης. Στο: ΕΕΕΕ, Καλές Πρακτικές στην Εκπαίδευση Ενηλίκων, Πρακτικά 4^{ου} Συνεδρίου, 27 - 29 Απριλίου Αθήνα και όπ. αναφ. <http://cretaadulthoodeduc.gr/blog/?p=527, 08/07/2013>
3. **Θεοδωρίδης Μ. (2009).** Πρόλογος. [20]
4. **Κανάκης Ι. (1990).** Η Σωκρατική Στρατηγική Διδασκαλίας - Μάθησης. Αθήνα: Γρηγόρης.
5. **Κόκκος Α. (2005).** Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το Πεδίο. Αθήνα: Μεταίχμιο.
6. **Κοσμοπούλου Α. (2000).** Σχεσιοδυναμική παιδαγωγική του Προσώπου. Αθήνα: Γρηγόρης.
7. **Κοσσυβάκη Φ. (1998).** Κριτική Επικοινωνιακή Διδασκαλία. Αθήνα: Gutenberg.
8. **Κοσσυβάκη Φ. (2003).** Εναλλακτική Διδακτική. Αθήνα: Gutenberg.
9. **Κουρετζής Λ. (1991).** Το Θεατρικό Παιχνίδι. Αθήνα: Καστανιώτης.
10. **Κωσταρίδου - Ευκλείδη Α. (1999).** Ψυχολογία κινήτρων. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
11. **Κωστούλα - Μακράκη Ν. (2011).** Διδακτική της Βιώσιμης Ανάπτυξης: Θεωρητικές και Διδακτικές Επισημάνσεις. Στο: 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, ΠΤΔΕ, (σ.498-506). Αθήνα.
12. **Κυριάκης Κ. και Τερεζάκη Χ. (2012).** Η θεωρία της Ποικιλότητας, η Τεχνική «ΑΒΓ» και η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Πολιτιότητα, Στο Εκπαίδευση Ενηλίκων και Πολιτισμός στην Κοινότητα. Σε e-διάσταση, 7, <http://cretaadulthoodeduc.gr/blog>
13. **Ματσαγγούρας Η. (1999).** Θεωρία της Διδασκαλίας: Η Προσωπική Θεωρία ως Πλαίσιο Στοχαστικοκριτικής Ανάλυσης. Αθήνα: Gutenberg.
14. **Ματσαγγούρας Η. (2003).** Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση. Αθήνα: Γρηγόρης.
15. **Τερεζάκη Χ. (2004).** Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός ως εναλλακτική μορφή επικοινωνίας και μάθησης. Επιστημονική Εργασία Ειδίκευσης, ΠΤΔΕ-Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο.
16. **Τερεζάκη Χ. (2008).** Η Πολιτισμική αγωγή στην καθημερινή διδακτική πράξη. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
17. **Τερεζάκη Χ. (2008).** Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός: Η Μελέτη Περίπτωσης Βιοματικού Εργαστηρίου με τη Μέθοδο Project. Εκπαίδευση Ενηλίκων, 15:
18. **Τερεζάκη Χ. (2009).** ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: Απόπειρες Σχεδιασμού-Υλοποίησης Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Υλικού με τη Μέθοδο Project, από τη Θεωρία στην Πράξη. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
19. **Τερεζάκη Χ. και Συνεργάτες (2009).** «Εναρκτήρια Συνάντηση: το “Α” ίσως και το “Ω” ... Από τη Θεωρία στην Πράξη». Χανιά: Επιστημονικό Δίκτυο Εκπαίδευσης Ενηλίκων Κρήτης (Ε.Δ.Ε.Ε.Κ.).
20. **Τερεζάκη Χ. (2010 α).** «Είναι άραγε η Τέχνη απαραίτητη στην Εκπαίδευση των Εμπυχωτών/Θεραπευτών Ενηλίκων;» Στο Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Τέχνη και Ψυχιατρική (υπό έκδοση), ΕΠΕΚΕΙΝΑ, Mediterranean Agricultural Institute of Chania (Μ.Α.Ι.ΧΗ), Μάιος 2010, Χανιά και στο: «Εκπαίδευση Ενηλίκων και Πολιτισμός στην Κοινότητα», Ε.Δ.Ε.Ε.Κ., τ. 2, <http://cretaadulthoodeduc.gr/blog/?cat=18>
21. **Τερεζάκη Χ. και Συνεργάτες (2011).** Πρόγραμμα ‘ΕΣΤΙΑ σε ΔΡΑΣΗ’: Μια κοινότητα μάθησης, πρακτικής και μετασχηματισμού στην Κρήτη. Πρακτικά 9ης Διεθνούς Συνδιάσκεψης για τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση, Αθήνα ΕΕΕΕ και στο Εκπαίδευση Ενηλίκων και Πολιτισμός στην Κοινότητα. Σε e-Διάσταση, τ. 4, <http://cretaadulthoodeduc.gr/blog/?cat=20>
22. **Τερεζάκη Χ., (2012).** Η εφαρμογή του Project ως ενεργητική διδακτική πρόταση στην αρχική και στην ενήλικη εκπαίδευση. Διδακτορική διατριβή, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών/Σπουδές στην Εκπαίδευση Ενηλίκων, ΕΑΠ, Πάτρα
23. **Τερεζάκη Χ και Ανδρεάδου Χ. (2012).** Πρόγραμμα Συμμετοχικής Εκπαιδευτικής Ηγεσίας «ΣΥΜΜΕΤΕΧΩ - ΕΙΜΑΙ ΕΝΕΡΓΟΣ/Η»: Διδακτικά Σενάρια Εργαστηρίων. Χανιά: Ε.Δ.Ε.Ε.Κ.
24. **Τερεζάκη Χ και Ανδρεάδου Χ. (2013).** Πρόγραμμα Συμμετοχικής Εκπαιδευτικής Ηγεσίας «ΣΥΜΜΕΤΕΧΩ - ΕΙΜΑΙ ΕΝΕΡΓΟΣ/Η»: Διδακτικά Σενάρια Εργαστηρίων. Χανιά: Ε.Δ.Ε.Ε.Κ.
25. **Τοδούλου - Πολέμη (2005).** Η αξιοποίηση της Ομάδας στην Εκπαίδευση Ενηλίκων-Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (τ. Γ’). Πάτρα: ΕΑΠ.
26. **Τριλιανός Α. (1997).** Παρώθηση. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
27. **ΥΠΕΠΘ-ΥΠ.ΠΟ-ΓΓΛΕ (1995, 2000).** Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός, Αθήνα.
28. **ΥΠΕΠΘ-ΥΠ.ΠΟ - Μουσείο ΜΠΕΝΑΚΗ - Εκπαιδευτικά Προγράμματα (1996).** Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα σε Ελαιотреβείο στην Ιθάκη, «Ενα λιτρουβίο στην Ιθάκη», Αθήνα.
29. **Χρυσοφίδης Κ. (1994, 2000).** Βιοματική Επικοινωνιακή Διδασκαλία. Αθήνα: Gutenberg.

Μεταφρασμένη

30. **Cranton P. (2006)**. Ατομικές διαφορές και μετασχηματίζουσα μάθηση. Στο: J. Mezirow και συνεργάτες, Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 211-232.
31. **Dewey J. (1951)**. Εμπειρία και Εκπαίδευση. Αθήνα: Γλάρος.
32. **Frey K. (1986, 1998)**. Η Μέθοδος Project. Αθήνα: Κυριακίδης.
33. **Freire P. (1977 β)**. Πολιτιστική Δράση για την κατάκτηση της Ελευθερίας. Αθήνα: Καστανιώτης.
34. **Freire P. (1977α)**. Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου. Αθήνα: Ράππας.
35. **Hargreaves A. and Fullan M. (1995)**. Η εξέλιξη των εκπαιδευτικών. Αθήνα: Πατάκης.
36. **Heron J. (2009)**. Κύκλοι ζωής και μάθησης. Στο: K. Illeris (Επιμ.) Σύγχρονες Θεωρίες Μάθησης. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.177-198.
37. **Jarvis P. (2009)**. Μαθαίνοντας τι σημαίνει να είμαι άτομο στην κοινωνία. Στο: K. Illeris (Επιμ.) Σύγχρονες Θεωρίες Μάθησης. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.38-54.
38. **Mezirow J. (2006)**. Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση. Αθήνα: Μεταίχμιο.
39. **Thelen - Sharan (1998)**. Μοντέλο Ομαδοσυνεργατικής Έρευνας. Στο: Θ. Τριλιανός (Επιμ.) Μεθοδολογία της Σύγχρονης Διδασκαλίας (τ.1,2). Αθήνα.

Ξενόγλωσση

40. **Boud D., Keogh R. and Walker D. (2002)**. Reflexion: turning experience into learning. New York: Kogan Page.
41. **De Lawter K. and Sosin A. (2000)**. "A Self-study in Teacher Education: Collective Reflection as Negotiated Meaning", Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, LA, April 25, 2000.
42. **Dewey J. (1916)**. Education and Democracy. New York: The Free Press.
43. **Dewey J. (1933)**. How we think: A Restatement of Reflective Teaching to the Educative Progress. Chicago: Henry Regnery.
44. **Dirkx J. (1997)**. Nurturing Soul in Adult Education. Adult Education Quarterly, 74, p.79-87.
45. **Dirkx J. (2006)**. όπως αναφέρεται στο "**Cranton, P. (2006)**. Ατομικές διαφορές και μετασχηματίζουσα μάθηση. Στο J. Mezirow και συνεργάτες Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 211-232".
46. **Gardner H. (1993)**. Multiple Intelligences: The theory in practice. New York: Basic Books.
47. **Freire P. (1998)**. Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum. De Lawter and Sosin 2000.
48. **Habermas J. (1984)**. The theory of Communicative Action, τ. 1, Reason and the Rationalization of Society, μτφρ. T. McCarty, Beacon Press, Boston.
49. **Kolb D. (1984)**. Experiential Learning. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
50. **Knowles M. (1970)**. The Modern Practice of Adult Education Andragogy versus Pedagogy. New York: AssociationPress.
51. **Murphy J. and Shipman N. (1999)**. The interstate school leaders consortium: a standards-based approach to strengthening educational leadership. Journal of Personnel Evaluation in Education, 13(3), 205-224.
52. **Perkins D. (1994)**. The Intelligent Eye. Los Angeles: The Getty Education Institute for the Arts.
53. **Sergiovanni T.J., (1992)**. Moral Leadership: Getting to the Heart of School Leadership. San Francisco: Jossey Bass, 1992.
54. **Shor I. (1992)**. Empowering Education. Chicago and London: The University of Chicago Press.
55. **Thompson J. (2006)**. One in Four. U.K.: NIACE.
56. **UNESCO (1999 - 2000)**. World communication and information report

Επιπρόσθετη

56. **Κούσουλας Φ. (2004)**. Σχεδιασμός και Εφαρμογή Διαθεματικής διδασκαλίας, σελ. 106 - 125, ΑΤΡΑΠΟΣ
57. **Pollard A., (1997)**. Reflective Teaching in the Primary School. London: Cassel.
58. **Spalding E. and Wilson A. (2002)**. "Demystifying Reflection: A Study of Pedagogical Strategies That Encourage Reflective Journal Writing", Teachers College Record, 104 (7), October 2002: 1393-1421.
59. **ΜΠΕ-ΥΠΑΙΔΒΜΘ-ΠΙ - 2011** (www.epimorfosi.edu.gr)
60. **Belenky, F.M., - Stanton, V. A., (2006)**. Ανισότητα, ανάπτυξη και σχεσιακή γνώση. Στο: J. Mezirow και συνεργάτες Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 107-133."
61. **World Commission on Environment and Development (WCED)**. Our common future. Oxford: Oxford University Press, 1987 p. 43.
62. **Hargreaves, A. and Fink, D. (2004)**. The Seven Principles of Sustainable Leadership. Educational Leadership.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

- H.B.1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ LIFE INFOIL:** <http://www.infoil.gr/>
- H.B.2. ΕΛΙΑ:** http://www.youtube.com/watch?v=N_b6t6Gdh18
- H.B.3. «ΜΕΛΙΝΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»** <http://www.prmelina.gr/a4/a44.htm>
- H.B.4. «ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ- ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΤΕΧΝΗΣ»** <http://www.olivepress.eu/>
- H.B.5. Γ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΕΝΟΤΗΤΑ 4: «ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ». ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ (Β)**
<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM102/524/3459,14002/>
- H.B.6. Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ: ΓΛΩΣΣΑ, ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: «Η ΕΛΙΑ»**
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-D109/588/3903,16943/>
- H.B.7. Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ:** http://el.wikipedia.org/wiki/Αρπαγή_της_Ευρώπης
- H.B.8. «ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΕΛΙΑ ΣΤΙΣ ΒΟΥΒΕΣ ΧΑΝΙΩΝ (ΕΛΑΙΩΝΑΣ) ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΙΑΣ ΣΤΙΣ ΒΟΥΒΕΣ ΧΑΝΙΩΝ»** <http://www.olivemuseumvouves.com/pages.aspx?id=2&lang=el>
- H.B.9. ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΙΑΣ ΒΟΥΒΩΝ- ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ:**
<http://www.olivemuseumvouves.com/events.aspx?id=7&lang=el>
- H.B.10. ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ ΒΛΑΧΟΥ:** <http://taergamou.blogspot.gr/>
- H.B.11. «ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΑ»** <http://www.lifo.gr/team/evrymata/35409>
- H.B.12. «ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΝΩΣΟΥ (ΔΥΤΙΚΕΣ ΑΠΟΘΗΚΕΣ) Η ΣΤΙΣ ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ ΤΗΣ ΦΑΙΣΤΟΥ»** http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2369
- H.B.13. «ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΧΑΝΙΩΝ»** http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=16001
- H.B.14. Ο ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ**
<http://cretaaduldeduc.gr/blog/?p=527>
- H.B.15. Επισκέψεις σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς** <http://www.prmelina.gr/a4/a44.htm>

ΚΑΡΤΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Γ΄ - Δ΄ ζώνη

ΚΑΡΤΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

- H.BK.i. Σοφία Βλάχου** <http://taergamou.blogspot.gr/>
- H.BK.ii. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ**
<http://www.soliacy.com/en/tradition/articles/389-2012-07-10-19-36-48>
«Η αρπαγή της Ευρώπης» μέσα από 40 έργα τέχνης
<http://psiliammos.blogspot.gr/2013/09/40.html>

Ε΄ - Στ΄ ζώνη

ΚΑΡΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

- H.BK.1. Βιολογική Αγορά Κατερίνης:** http://motherearth.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=37&Itemid=65
- H.BK.2. Permaculture στην Ελλάδα:** <http://permaculture-greece.org/2010/08/>
- H.BK.3. Κομποστοποιημένο προϊόν:** <http://www.isleofeco.gr/products/compost?gclid=CPKAodinlbgCFcRd3godR1wAHQκαλαθι>
- H.BK.4. Εικόνες (στο Mozilla):** <http://www.tovima.gr/files/1/2012/11/26/fish-01-Aquaponics%5B1%5D.jpg>

ΚΑΡΤΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

- H.BK.5. Βιολογική καλλιέργεια και Οικιακή Κομποστοποίηση...σε βίντεο:**
<http://www.youtube.com/watch?v=7LpgvXpXolA>
- H.BK.6. Άνυδρος λαχανόκηπος:** <http://www.tovima.gr/vimadeco/garden/article/?aid=467605>
- H.BK.7. ΔΗΩ:** <http://www.dionet.gr/>
- H.BK.8. Ο επίμονος κηπουρός, (πηγή 1)** http://caesar-vox.blogspot.gr/2009/06/blog-post_14.html
- H.BK.9. Ο επίμονος κηπουρός, (πηγή 2)** http://www.provoles.gr/movie%27s_06-07/070119.htm
- H.BK.10. Η «μαφία» των τροφίμων, (πηγή 3)** <http://topontiki.gr/article/14471/>
- H.BK.11. Γεωργικά φάρμακα, (πηγή 4)** <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=355807>
- H.BK.12. Αναβαθμίσεις ή κοινώς πεζούλες:** <http://www.kiosterakis.gr/new/epikairothta/kosmos/802-ana-vathmides-i-koinwspezoules>

H.BK.13. Οι πεζούλες:

http://www.newwinesofgreece.com/the_stone_terraces_pezoules/el_oi_pezoules.html

H.BK.14. ΕΔΑΦΟΣ (διάβρωση – Ερημοποίηση - Ρύπανση): <http://www.scribd.com/doc/22022683/edafos>

H.BK.15. Έδαφος, Ρύπανση, Διάβρωση, Ερημοποίηση: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/4976/1415.pdf>

H.BK.16. Αργαστήρι Χανίων: <http://argastiri.blogspot.gr/>

H.BK.17. Διαχείριση εδάφους: <http://www.infoil.gr/el/quality-criteria-olive/2011-04-08-09-10-48/115?tmpl=component>

H.BK.18. ENVIRONMENTAL EDUCATION AND BIOLOGY: ANALYSIS OF THE SOIL COMPOSITION:

http://www.funsci.com/fun3_en/exper1/exper1.htm#composition

H.BK.19. ENVIRONMENTAL EDUCATION AND BIOLOGY: SOIL MOISTURE AND PERMEABILITY:

http://www.funsci.com/fun3_en/exper1/exper1.htm#composition

H.BK.20. soil pH: <http://www.kalliergo.gr/> και http://en.wikipedia.org/wiki/Soil_pH

H.BK.21. Ιχνηλασιμότητα: <http://www.geoplant.gr/TraceAbility.php>

H.BK.22. Ποιότητα των προϊόντων: <http://www.viotros.gr/page/default94df.html?id=10&la=1>

H.BK.23. Οικολογικό λουλούδι: http://ec.europa.eu/environment/eussd/escp_en.htm,

<http://www.eea.europa.eu/themes/households/eea-activities>,

<http://esa.un.org/marrakechprocess/>

H.BK.24. Ένας πλούσιος ιστοχώρος για δράσεις περιβάλλοντος:

Ελληνικές εκπαιδευτικές ιστοσελίδες

• http://www.kpe.gr/index.php?option=com_weblinks&catid=65&Itemid=23

• Ο Περιοδικός Πίνακας των Στοιχείων <http://www.ptable.com/>

Ιστοσελίδες από τον παγκόσμιο ιστό

• Η επίσημη ιστοσελίδα της EPA με πολλές δραστηριότητες και παιχνίδια <http://www.epa.gov/kids/>

• <http://resources.kaboose.com/games/earthday.html>

• <http://www.ecokids.ca/pub/index.cfm>

• Συλλογή από ιστοσελίδες με πολλά περιβαλλοντικά παιχνίδια

<http://www.earthpeace.com/Games.htm>

• Περιβαλλοντικά και εκπαιδευτικά θέματα αλλά και παιχνίδια από το Τμήμα Φυσικών Πόρων του Wisconsin <http://www.dnr.state.wi.us/eek/>

• Ιστοσελίδες για παιδιά από το πρόγραμμα διάδοσης πληροφοριών και γνώσεων για την ατμόσφαιρα, το κλίμα και το περιβάλλον <http://www.ace.mmu.ac.uk/kids/Games/index.html>

• Συλλογή ιστοσελίδων με εκπαιδευτικά θέματα και δημιουργίες για παιδιά

<http://www.eartheasy.com/blog/2009/03/environmental-websites-for-kids/>

• <http://www.nrdc.org/reference/kids.asp>

• http://www.google.com/Top/Kids_and_Teens/School_Time/Science/Environment/

Γενικές εκπαιδευτικές σελίδες με πολλές δραστηριότητες και παιχνίδια

• Πολύ ενδιαφέρον ιστότοπος στον οποίο τα παιδιά μπορούν να γνωρίσουν το έδαφος και τις ιδιότητές του. Το "Just for Kids" δημιουργήθηκε από παιδιά 9 έως και 11 ετών. Περιλαμβάνει θέματα όπως: Η σπουδαιότητα του εδάφους, ιδιότητες με απλά πειράματα, αστείες δραστηριότητες, φωτογραφίες, κ.α. Πολύ χρήσιμη για παιδιά και εκπαιδευτικούς. <http://www.blm.gov/nstc/soil/Kids/index.html>

• Fun Science Gallery - Ιστότοπος στον οποίο οι μικροί επιστήμονες μπορούν να βρουν πληροφορίες και οδηγίες για να κατασκευάσουν επιστημονικά όργανα από απλά και φθηνά υλικά (τηλεσκόπια, μικροσκόπια, μπαταρίες, κ.α.) αλλά και εκπαιδευτικό υλικό. <http://www.funsci.com/index.htm>. Ειδικά για εκπαιδευτικό υλικό σχετικά με το έδαφος :

http://www.funsci.com/fun3_en/exper1/exper1.htm#respiration

• Από τη NASA για το έδαφος και τα παιδιά : <http://soil.gsfc.nasa.gov/index.html>

• Kids DO Science: Επιστημονικές μέθοδοι, η επιστήμη στα παιδικά χέρια, δραστηριότητες και παιχνίδια με την επιστήμη <http://www.uga.edu/srel/kidsdoscience/kidsdoscience.htm>

• Συλλογή από ιστότοπους με δραστηριότητες και παιχνίδια <http://www.savannahga.gov/cityweb/SavannahGaGOV.nsf/47b9dd27b9097a5485257296007391cc/408bodofdc053d56852573750050d6ab?OpenDocument>

• Εκπαιδευτικά παιχνίδια (μαθηματικά, περιβάλλον, κ.α.)

<http://justkidsgames.com/http://kids.niehs.nih.gov/games.htm>

• Πολύ μεγάλη συλλογή από παιχνίδια για παιδιά έως 10 ετών UPTOTEN <http://www.uptoten.com/>

• Παίζω και μαθαίνω από το Βρετανικό Συμβούλιο <http://www.britishcouncil.org/kids-games-green.htm>

• Παιχνίδια, μουσική, ηλεκτρονικές κάρτες και άλλα πολλά από το yahoo.kids

H.BK.25. Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος των Τζαγκαρόλων:

http://www.agiatriada-chania.gr/products_olive_oil.php

http://www.agiatriada-chania.gr/products_prizes.php

H.BK.25β. http://images.fanpop.com/images/image_uploads/flag-map-of-europe-europe-761702_500_480.gif

H.BK.26. Ο «Στοχαστής - Σκεπτόμενος» του August Rodin: <http://paradeka.blogspot.gr/2012/02/august-rodin.html>

H.BK.27. «Κραυγή» του Edvard Munch:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97_%CE%9A%CF%81%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AE

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΡΤΕΣ

H.BK.28. Δεν τελειώσαμε ...: <http://www.tovima.gr/files/1/2012/11/26/fish-01-Aquaponics%5B1%5D.jpg>

H.BK.29. Μια αφίσα... ένα μήνυμα (πηγή 5): <http://www.movement-of-life.org/images/gr/MOLGR057.jpg>

H.BK.30. Ο «Στοχαστής - Σκεπτόμενος» του August Rodin: <http://paradeka.blogspot.gr/2012/02/august-rodin.html>

H.BK.31. «Κραυγή» του Edvard Munch:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97_%CE%9A%CF%81%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AE

ΚΑΡΤΕΣ ΤΕΧΝΗΣ

H.BK.32. Robert Delaunay: "Le Premier Disque" http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Delaunay

H.BK.33. Sone Yutaka "Her 19th Foot" 1993 Photo by Shigeo Anzai: <http://www.arttowermito.or.jp/art/uploads/imgc44e7175ee477474e1137.jpg>

H.BK.34. Οικιακή κομποστοποίηση: <http://www.econews.gr/2012/08/30/dentra-klimatiki-allagi/>

H.BK.35. Σαν σήμερα: <http://www.sansimera.gr/biographies/166>

H.BK.36. Βυζαντινό Μουσείο Χανίων: <http://www.xania.net/sights/museumschania/78-byzantinemu-seum.html>

H.BK.37. Ο «Στοχαστής - Σκεπτόμενος» του August Rodin: <http://paradeka.blogspot.gr/2012/02/august-rodin.html>

H.BK.38. «Κραυγή» του Edvard Munch:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%97_%CE%9A%CF%81%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AE

H.BK.39. Κορμός δέντρου: <http://www.econews.gr/wp-content/uploads/2012/08/dentra-klimatiki-allagi.jpg>

Βιβλιογραφία Καρτών (Β.Κ.)

- 1. Τερεζάκη Χ. (2009).** ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: Απόπειρες Σχεδιασμού–Υλοποίησης Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Υλικού με τη Μέθοδο Project, από τη Θεωρία στην Πράξη. Αθήνα: Αυτοέκδοση. σ.125, 167-168. **Κορρέ - Ζωγράφου Κ. (1995).** Τα κεραμικά του ελληνικού χώρου, Μέλισσα, Αθήνα
- 2. Τερεζάκη Χ. (2009).** ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: Απόπειρες Σχεδιασμού–Υλοποίησης Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Υλικού με τη Μέθοδο Project, από τη Θεωρία στην Πράξη. Αθήνα: Αυτοέκδοση. σ.119/ 113/ 115/ 116/ 117
- 3. Ενότητα Αρχαιότητες (1995-2000).** Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου, Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός, ΥΠΕΘ-ΥΠ.ΠΟ-ΓΓΛΕ, Αθήνα

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ INFOIL
“Ανθρωπος - Πολιτισμός - Περιβάλλον, μια Αειφόρος Σχέση Ζωής...”
Α' - Β' | Γ' - Δ' | Ε' - Στ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

© Copyright 2013
Ευρωπαϊκό πρόγραμμα INFOIL
(LIFE08 INF/GR/581), www.infoil.gr
ISBN: 978-960-8475-19-9

88 INFOIL | **ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ**

